

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ο εν τοις Πατριαρχείοις εδρεύων Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος

και η Μουσική Σχολή του

Νικόλαος Θεόδωρος Καρέλος

Επιβλέπων:

Θωμάς Αποστολόπουλος Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2025

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Ο εν τοις Πατριαρχείοις εδρευών Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος
και η Μουσική Σχολή του»**

Νικόλαος Θεόδωρος του Δημητρίου Καρέλος

A. M. :1569201200026

Τριμελής Επιτροπή: Θωμάς Αποστολόπουλος, Καθηγητής

Αχιλλέας Χαλδαιάκης, Καθηγητής

Φλώρα Κρητικού, Καθηγήτρια

Σημείωμα του συγγραφέα

Το δοκίμιο αυτό αποτελεί πτυχιακή εργασία η οποία συντάχθηκε για το Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και υποβλήθηκε προς εξέταση τον Δεκέμβριο του 2024. Ο/η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας. Οι απόψεις που παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία εκφράζουν αποκλειστικά τον συγγραφέα και όχι τον επιβλέποντα Καθηγητή.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....σελ	6
1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....σελ	7
2. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	
2.1 Διδασκαλία και Διάδοση της Ψαλτικής Τέχνης το 19 ^ο σε σχολεία και Ναούς της Πόλης.....σελ.	9
2.2 Οι κατά καιρούς Μουσικές Σχολές της Εκκλησιαστικής Μουσικής	
2.2.1 Α΄ Πατριαρχική Σχολή.....σελ.	12
2.2.2 Β΄ Πατριαρχική Σχολή.....σελ.	12
2.2.3 Γ΄ Πατριαρχική Σχολή	σελ. 12
2.2.4 Δ΄ Πατριαρχική Σχολή	σελ. 13
2.2.5 Μία άτυπη Πατριαρχική Σχολή	σελ. 15
2.2.6 Ε΄ Πατριαρχική Σχολή	σελ. 15
2.2.7 ΣΤ΄ Πατριαρχική Σχολή	σελ. 16
2.2.8 Ζ΄ Πατριαρχική Σχολή	σελ. 17
2.2.9 Η Μουσική Σχολή του Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου της Κωνσταντινούπολης.....σελ.	18
2.2.10 Η Μουσική Σχολή του Μουσικού Συλλόγου «Ορφέως».....σελ.	19
2.2.11 Α΄ Μουσική Σχολή της Ελληνικής Κυβέρνησης.....σελ.	19
2.2.12 Β΄ Μουσική Σχολή της Ελληνικής Κυβέρνησης	σελ. 20
2.2.13 Η Σχολή Εκκλησιαστικής Μουσικής της Σάμου.....σελ.	21

2.3 Οι Μουσικοί Σύλλογοι

2.3.1 Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος της Κωνσταντινούποληςσελ. 22

2.3.2 Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος της Αθήνας.....σελ. 23

2.3.3 Ο Ελληνικός Μουσικός Σύλλογος της Κωνσταντινούπολης.....σελ. 24

2.3.4 Ο Μουσικός Σύλλογος *Ορφεύς* της Κωνσταντινούποληςσελ. 26

3. Ο ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

3.1 Η Μουσική Επιτροπή του 1985.....σελ. 29

3.2 Η πρώτη χρονική περίοδος λειτουργίας του Συλλόγου (1898-1912).....σελ. 30

3.3 Η δεύτερη χρονική περίοδος λειτουργίας του Συλλόγου (1913-1925)....σελ. 40

4. Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

4.1 Πρώτη Χρονική περίοδος (1898-1912).....σελ. 46

4.2 Δεύτερη Χρονική Περίοδος (1912-1925).....σελ. 53

4.3 Πίνακας διδακτέας ύλης της Μουσικής Σχολής ανά έτος λειτουργίας της.....

.....σελ. 58

5. ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ ΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

5.1 Πατριάρχης Άνθιμος ο Ζ΄σελ. 65

5.2 Πατριάρχης Κωνσταντίνος Ε΄.....σελ.	65
5.3 Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄.....σελ.	66
5.4 Βιολάκης Γεώργιος.....σελ.	67
5.5 Ψάχος Κωνσταντίνος.....σελ.	69
5.6 Καμαράδος Νηλέας.....σελ.	71
5.7 Ναυπλιώτης Ιάκωβος.....σελ.	72
5.8 Μπαλαμπάνης Δημήτριος.....σελ.	73
5.9 Παχτικός Γεώργιος.....σελ.	74
5.10 Παπαδόπουλος Γεώργιος.....σελ.	75
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....σελ.	76
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ- ΠΗΓΕΣ.....σελ.	77

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος με έδρα το Πατριαρχείο είναι ο μακροβιότερος Σύλλογος από όσους είχαν ιδρυθεί μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα μ.Χ. Η παρούσα εργασία αποτελεί μια προσπάθεια μελέτης του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου που ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1898. Σκοπός της μελέτης είναι να παρουσιάσει το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του Συλλόγου, τους ανθρώπους που δραστηριοποιήθηκαν σε αυτόν, τις δράσεις του, τη συμμετοχή του στα κοινά και στα πολιτιστικά δρώμενα της Πόλης και τις σχέσεις του με την Εκκλησία και το Πατριαρχείο. Η σημαντικότερη δράση του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ήταν η ίδρυση της Μουσικής του Σχολής που συνέβαλλε ιδιαίτερα στην διατήρηση αλλά και την εξέλιξη της μουσικής παράδοσης της Εκκλησίας. Με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί το πώς λειτούργησε ο συγκεκριμένος Μουσικός Σύλλογος τόσα πολλά χρόνια, πολλά περισσότερα από οποιοδήποτε άλλο εκείνης της εποχής.

Θερμές ευχαριστίες στον κύριο Θωμά Αποστολόπουλο για την πολύτιμη βοήθειά του στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας αλλά και σε όλο το διδακτικό προσωπικό της Βυζαντινής Κατεύθυνσης του Τμήματος Μουσικών Σπουδών για τη γνώση που μου πρόσφεραν όλα αυτά τα χρόνια των προπτυχιακών σπουδών μου. Τέλος, ευχαριστώ τη σύζυγό μου και το παιδί μου για την υπομονή που έκαναν μέχρι την ολοκλήρωση των σπουδών μου στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του ΕΚΠΑ.

Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στη μνήμη του εκλιπόντα και πολυαγαπημένου καθηγητή Μπαλαγεώργου Δημήτρη, ο οποίος ήταν αυτός που μου πρότεινε το συγκεκριμένο θέμα.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κωνσταντινούπολη κατέχει ιδιαίτερη σχέση στην επί αιώνες καλλιέργεια του θησαυρού της Βυζαντινής Μουσικής. Είναι η μοναδική πόλη στον κόσμο που βρίσκεται σε δυο ηπείρους, την Ευρώπη (Ανατολική Θράκη) και την Ασία. Η πόλη ονομαζόταν από την ίδρυση της και έως το 330μ.Χ. Βυζάντιο. Στην μακραίωνη ιστορία της υπήρξε πρωτεύουσα τριών διαδοχικών αυτοκρατοριών: της Ρωμαϊκής, της Βυζαντινής (324-1453), με το ενδιάμεσο διάστημα της Λατινικής (1204-1261) και της Οθωμανικής (1453-1922). Συνέπεια αυτού, ήταν η ανάδειξη διαφορετικών πολιτισμών. Ως πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπήρξε κέντρο του ελληνικού στοιχείου για περισσότερο από 1000 χρόνια και έχει ιδιαίτερη σημασία για τον χριστιανικό κόσμο έως και σήμερα.

Στην πολυεθνική και πολιτισμική Κωνσταντινούπολη του 19^{ου} αι. ζούσαν Έλληνες, Τούρκοι, Αρμένιοι, Άραβες, Σλάβοι, Δυτικοευρωπαίοι και πληθυσμός από διάφορα άλλα μέρη, όπου καλλιεργούσαν μουσικές και άλλες πολιτιστικές δραστηριότητες. Όλοι αυτοί οι παράγοντες επηρέασαν την διαμόρφωση της τότε μεταβυζαντινής μουσικής.

Στο Οικουμενικό Πατριαρχείο και στους άλλους ναούς της Πόλης, καλλιεργείται επί αιώνες Βυζαντινή Ψαλτική Τέχνη. Η οργανωμένη διδασκαλία της Ψαλτικής με πατριαρχική φροντίδα ξεκίνησε το 1727 στην Κωνσταντινούπολη. Από τότε μέχρι το 1882, λειτούργησαν για μεγάλο ή μικρό χρονικό διάστημα, επτά Πατριαρχικές Μουσικές Σχολές. Ως τέταρτη θεωρείται το *Κοινόν Σχολείον* αμέσως μετά την καθιέρωση της Νέας Μεθόδου κατά τον Ιανουάριο του 1815.

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, ιδρύθηκαν και λειτούργησαν σε πολλές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, πάσης φύσεως Σύλλογοι-Σύνδεσμοι. Φυσικό ήταν λοιπόν και στην Κωνσταντινούπολη, κυρίως μετά το 1861, να ιδρυθούν πολλοί Μουσικοί Σύλλογοι. Αντικείμενό τους ήταν σχεδόν αποκλειστικά η Εκκλησιαστική Μουσική. Ουσιαστική ήταν η συμβολή των Συλλόγων στη προσέγγιση προς την Εκκλησιαστική Μουσική της νεολαίας της Πόλης και της κοινωνίας ευρύτερα.

Οι Μουσικοί Σύλλογοι και οι Μουσικές Σχολές υπηρέτησαν ευρύτερα τη διάδοση και διδασκαλία της Ψαλτικής Τέχνης. Εντυπωσιακή είναι η παρουσία του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου της Κωνσταντινούπολης στην ιστορία όλων των Μουσικών Συλλόγων,

διότι λειτούργησε τα περισσότερα χρόνια από οποιονδήποτε άλλον. Αυτός είναι και ο λόγος του ενδιαφέροντος και της επιλογής του συγκεκριμένου θέματος.

Μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα, τη μέθοδο της ιστορικής ανασκόπησης, τη μελέτη καταστατικών, προσωπογραφιών και προγραμμάτων σπουδών επιχειρείται να καταδειχθεί ο τρόπος λειτουργίας και οι δράσεις του συγκεκριμένου Μουσικού Συλλόγου. Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται το θέμα της διδασκαλίας και διάδοσης της Εκκλησιαστικής Μουσικής τον 19^ο αιώνα σε σχολεία και Ναούς της Πόλης. Ακολουθεί ιστορική ανασκόπηση των Μουσικών Συλλόγων και Σχολών που λειτούργησαν τον συγκεκριμένο αιώνα και όχι μόνο. Στα βασικά κεφάλαια παρουσιάζονται ο τρόπος λειτουργίας και οι δράσεις του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου και της Μουσικής Σχολής του καθώς και οι σχέσεις τους με την Εκκλησία και το Πατριαρχείο. Στο τελευταίο κεφάλαιο υπάρχει σύντομη αναφορά σε κάποια σημαντικά στελέχη και μέλη του Συλλόγου.

2. ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

2.1 Η Διδασκαλία και διάδοση της Ψαλτικής Τέχνης τον 19^ο σε σχολεία και ναούς

Ένα μεγάλο κομμάτι όλων των μουσικών παραδόσεων στην ιστορία της μουσικής αφορά την διδασκαλία και τη διάδοσή τους. Όπως είναι γνωστό η μουσική της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας δημιουργήθηκε για να εξυπηρετήσει και να λαμπρύνει τη λειτουργία και τη λατρεία της Εκκλησίας¹. Στην περίπτωση της Ψαλτικής Τέχνης γνωρίζουμε πως ήταν τέχνη των κληρικών και των μουσικών-ψαλτών που ανήκαν στον κατώτερο κλήρο. Η διδασκαλία της λοιπόν ήταν έργο κυρίως εκκλησιαστικό και επειδή η Ψαλτική είναι παραδοσιακή τέχνη, προϋποθέτει δάσκαλο και μαθητή σε διαπροσωπική σχέση. Η συγκεκριμένη τέχνη βασίστηκε στην προφορική παράδοση, οπότε η μέθοδος διδασκαλίας δεν μπορεί να προσδιοριστεί σήμερα με ακρίβεια, εξαιτίας της πενιχρότητας των μαρτυριών που έχουμε στη διάθεσή μας. Η πρώτη καλά οργανωμένη προσπάθεια διδασκαλίας και διάδοσης της εκκλησιαστικής μουσικής από την Μ. Εκκλησία, έγινε το 1727 στην Κωνσταντινούπολη, με την ίδρυση και λειτουργία της πρώτης Πατριαρχικής Μουσικής Σχολής².

Από τις υπάρχουσες μαρτυρίες, γνωρίζουμε με σιγουριά ότι η Εκκλησιαστική Μουσική διδάσκεται σε πολλά σχολεία των μεγάλων πόλεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Τα παιδιά, έρχονται σε επαφή με την μουσική στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση³. Ο βασικός τρόπος διδασκαλίας ήταν η μνημονική εκμάθηση ύμνων και τροπαρίων από τα εκκλησιαστικά βιβλία, συνήθως από ιερείς μοναχούς, οι οποίοι μάθαιναν στα παιδιά και τα πρώτα γράμματα⁴. Επιπλέον, η Εκκλησιαστική Μουσική διδασκόταν από τους ίδιους τους δασκάλους, οι οποίοι ήταν πολλές φορές και ψάλτες του ενοριακού ναού⁵. Παρατηρούμε εδώ, πως υπάρχει μια σύνδεση των σχολείων με τους ναούς.

¹KARL NEF, *Ιστορία της μουσικής*, εκδόσεις Ν. Βότσης, Αθήνα, 1985 σ. 60.

²ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Θ. ΣΤΑΘΗΣ, *Ιστορική θεώρηση της ψαλτικής τέχνης*, πρακτικά Α' πανελληνίου συνεδρίου ψαλτικής τέχνης, ΑΘΗΝΑ, 3-5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2000, «Θεωρία και πράξη της Ψαλτικής Τέχνης» σ. 83.

³ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΜΥΡΤΙΛΑ, *Τα Ελληνικά εν Φιλιππουπόλει Σχολεία, Θρακικά, Β'*, (1929), «... Στη Φιλιππούπολη τα παιδιά μαθαίνουν τη μουσική, παράλληλα με τα ελληνικά γράμματα, από ιερείς και ψάλτες » σ. 95.

ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Ιστορία του Βόρειου Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 1990, εκδόσεις Κυριακίδη, «...Στα Νηπιαγωγεία του Σκοπού και των Σαράντα Εκκλησιών της Ανατ. Θράκης κορίτσια και αγόρια μαθαίνουν από τον τυφλό δάσκαλό τους το 1860, που έψαλλε από μνήμης <ως άλλος Όμηρος> τα τροπάρια της Οκταήχου», σ. 376.

⁴ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ Μ., *Σχεδιάγραμμα*, Κωνσταντινούπολη 1867, τυπογραφείο Α. Κορομηλά, σ. 203.

⁵ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Παιδεία και πτωχεία παρ' ημίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1893, τυπογραφείο Νεολόγου, σ. 331, ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αποσημειώματα Χρονογράφου*, Αθήνα 1932, τύποις Φοίνικος σσ.

Αυτό οφείλεται στο ότι η βασική εκπαίδευση ξεκινούσε από τον ναό και η διδασκαλία γίνονταν από πρόσωπα της Εκκλησίας⁶. Επίσης στους ναούς υπήρχε εύκολη πρόσβαση σε εκκλησιαστικά βιβλία τα οποία ήταν τα πρώτα που εκτυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν περισσότερο από κάθε άλλο έντυπο⁷. Η μέθοδος αυτή, της διδασκαλίας της Ψαλτικής τέχνης προϋπόθετε αποστήθιση μουσικών γραμμών και ύμνων από μικρά παιδιά. Θεωρήθηκε υπερβολικά κοπιαστική και κατηγορήθηκε έντονα από τον ιερέα και δάσκαλο Πολυζώη Κοντό, ο οποίος χαρακτήρισε αδιανόητο μικρά παιδιά να διαβάζουν τον Προοιμακό και την Οκτώηχο, χωρίς να μπορούν φυσικά να τα κατανοήσουν⁸.

Κομβικό ρόλο στη ψαλτική παράδοση έπαιξε η μεταρρύθμιση στο σημειογραφικό σύστημα της μουσικής, που έγινε το 1814. Η περίοδος μετά από εκείνη την χρονιά, θεωρήθηκε περίοδος της Νέας Μεθόδου και χρησιμοποιήθηκε αναλυτική σημειογραφία βασισμένη στα φωνητικά σημάδια για την σαφή καταγραφή του μέλους. Το Πατριαρχείο οργάνωσε και εξέλιξε την διδασκαλία της ψαλτικής τέχνης κυρίως με την δημιουργία πολλών Μουσικών Συλλόγων, στους οποίους λειτούργησαν μουσικές σχολές με διδακτικό προσωπικό σπουδαίους ψάλτες - μουσικούς του 19^{ου} αιώνα. Η ιστορική εξέλιξη της τυπογραφίας συνέπεσε χρονικά με τη Μεταρρύθμιση του 1814 και βοήθησε στη διάδοση της Νέας Μεθόδου με τύπωση βιβλίων, που το κόστος τους δεν συγκρινόταν με εκείνο των χειρόγραφων, στα οποία ήταν αποτυπωμένη η Παλαιά Μέθοδος⁹. Η επινόηση της μουσικής τυπογραφίας το 1820 στο Βουκουρέστι και το 1821 στο Παρίσι συνέβαλε στην εξέλιξη και διάδοση της Πατριαρχικής Ψαλτικής με την έκδοση μουσικών βιβλίων με βάση την αναλυτική σημειογραφία¹⁰. Οι πρώτες μουσικές εφημερίδες κυκλοφόρησαν εκτός του γεωγραφικού χώρου της Ελλάδας και ήταν οι πρώτες μορφές ενημέρωσης των Ελλήνων για την Εκκλησιαστική Μουσική. Τέτοιες ήταν, ο *Λόγιος Ερμής* το 1811 και ο *Ελληνικός Τηλέγραφος* το 1812 στη Βιέννη. Τα φύλλα αυτά προέβαλαν με θετικά σχόλια τη Νέα Μέθοδο και τους εμπνευστές της. Επίσης το 1821 ο μαθητής του Χρύσανθου Α. Θάμυρης εξέδωσε στο Παρίσι την *Εισαγωγή*¹¹ του δασκάλου του,

122-123, « Στα 1893 για παράδειγμα ο ιεροδιάκονος του ναού της Ξηροκρήνης είναι ταυτόχρονα και ψάλτης του ναού αλλά και δάσκαλος των 27 παιδιών του Αρρεναγωγείου».

⁶ΣΟΛΔΑΤΟΥ ΧΡ., *Η Εκπαιδευτική και Πνευματική κίνηση του Ελληνισμού*, τόμος Β, Αθήνα 1989 σ. 13, ΓΛΑΒΙΝΑΣ ΑΠ., *Απομνημονεύματα του Ιεροδιακόνου Μελετίου Αριστοβούλου Μακεδόνος από το Ροδολείβος, Επιστημονική Παρουσία Εστίας Θεολόγων Χάλκης*, τόμος Α, Εν Αθήναις, 1987, σσ. 465,477.

⁷ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡ., *Η ιστορία των ενοριών του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 1984 σ. 100.

⁸ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Η Πνευματική κίνησης του γένους*, Αθήνα 1976, εκδόσεις Ερμής, σσ. 153-155.

⁹BLAGOJEVIC. G., *Η μουσική μεταρρύθμιση του 1814. Μια εμπειρική-αφηγηματική προσέγγιση*, διδακτορική διατριβή, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2017, σ. 14.

¹⁰ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΑΡΙΑ, *Εξηγήσεις και μεταγραφές της Βυζαντινής Μουσικής: σύντομη εισαγωγή στο προβληματισμό τους*, Θεσσαλονίκη 2010, University studio press , σ. 39.

¹¹ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ, *Εισαγωγή εις το Θεωρητικόν και Πρακτικόν της Εκκλησιαστικής Μουσικής συνταχθείσα προς χρήσιν των σπουδαζόντων*, Εν Παρισίους, 1821.

στράφηκε κατά της Παλαιάς Μεθόδου και πρότεινε να ανακηρυχθούν οι Τρεις Διδάσκαλοι ευεργέτες της Ελλάδας που μας έσωσαν από αυτή¹². Οι μουσικές εφημερίδες και τα περιοδικά που εκδίδονταν εκείνη την εποχή συνέβαλλαν στη καλλιέργεια της μουσικής αισθητικής των Ελλήνων καθώς δεν υπήρχε άλλος τρόπος μαζικής πληροφόρησης του κοινού.

Η πρώτη απόπειρα κάποιας συστηματοποίησης της διδασκαλίας της εκκλησιαστικής μουσικής στα τότε εξατάξια Αστικά δημοτικά σχολεία, έγινε το 1879¹³. Με τη *Διάταξη* που κυκλοφόρησε εκείνη τη χρονιά, οι μαθητές χρησιμοποιούσαν εκκλησιαστικά εγχειρίδια, στα οποία υπήρχαν τροπάρια που έπρεπε να μάθουν. Λίγα χρόνια μετά, το Πατριαρχείο έκανε ένα ακόμα βήμα για την επίσημη πλέον εισαγωγή της Εκκλησιαστικής Μουσικής στα σχολεία της Πόλης. Το 1887 όρισε το *Ομοιόμορφο Πρόγραμμα Δημοτικών Σχολείων*, σύμφωνα με το οποίο οι μαθητές εκγυμνάζονται κατά τα μαθήματα της Ωδικής και στα εκκλησιαστικά άσματα¹⁴. Το συγκεκριμένο πρόγραμμα δημιουργήθηκε από δόκιμους δασκάλους και καθηγητές της Πόλης σε συνεργασία με την Πατριαρχική Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή το 1886 και αφού εκδόθηκε, διανεμήθηκε στα σχολεία και τις ενορίες¹⁵.

2. 2 Οι κατά καιρούς Μουσικές Σχολές. Συνοπτική παρουσίαση

Στη συστηματική εξάσκηση και διδασκαλία της Θεωρίας και της παρασημαντικής της Εκκλησιαστικής Μουσικής συνέβαλλαν τα μέγιστα οι Μουσικές Σχολές και οι Μουσικοί Σύλλογοι-Σύνδεσμοι οι οποίοι τοποθέτησαν τις δραστηριότητές τους υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου τιμής ένεκεν. Δεν θα πρέπει να λησμονήσουμε όμως την προσφορά της ιδιωτικής διδασκαλίας από τους μουσικοδιδάσκαλους και την αρχική μουσική εκπαίδευση που προσφέρονταν στους Ναούς¹⁶.

¹²ΛΑΔΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, *Τα πρώτα τυπωμένα βιβλία της Βυζαντινής Μουσικής*, Αθηνά 1979, εκδόσεις Γκαλερί Κουλτούρα, σ. 24.

¹³«Διάταξις των εν ταις ενιαυσίαις τάξεσι του αστικού σχολείου διδασκομένων μαθημάτων», *Ανατολικός Αστήρ*, Κωνσταντινούπολη, 29. 10. 1879.

¹⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, Αθήνα 1890, τυπογραφείο Κουσουλίνου και Αθανασιάδου, σ. 457.

¹⁵ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Πατριαρχική Κεντρική Εκπαιδευτική Επιτροπή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 12, 1887-1888 σσ. 64, 65.

¹⁶ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αί μετά την άλωσιν Σχολαί της Εκκλησιαστικής Μουσικής*, Δελτ. Εργασιών της Εταιρείας Μεσαιωνικών Ερευνών, Α' έτος, Κωνσταντινούπολη, 1880, σ. 87.

2. 2. 1 Α΄ Πατριαρχική Σχολή

Η πρώτη σχολή του Πατριαρχείου ιδρύθηκε το 1727 επί πατριαρχίας του Παΐσιου του Α΄ και αφορμή της δημιουργίας της φαίνεται να ήταν η έλλειψη ικανών και ειδημόνων ψαλτών στην Πόλη¹⁷. Σύμφωνα με το δεύτερο μέρος του Πατριαρχικού Συμφωνητικού Γράμματος του Παΐσιου, συστάθηκε *Κοινόν Μουσικόν Φροντιστήριον εις ωφέλειαν του ημετέρου γένους*. Την παράδοση των μαθημάτων ανέλαβε ο Δομέστικος του Πατριαρχικού Ναού Ιωάννης Τραπεζούντιος. Τα μαθήματα πραγματοποιούνταν στην Πατριαρχική αυλή σε ιερωμένους και λαϊκούς, δύο φορές την ημέρα. Στο μουσικό φροντιστήριο λειτουργούσαν τρεις κλάσεις. Στη πρώτη κλάση διδασκόταν η Παπαδική, στη δεύτερη το Στιχηράριο και στη τρίτη το Αναστασιματάριον. Τα μαθήματα γίνονταν καθημερινά εκτός από τις Κυριακές και τις επίσημες αργίες. Η αμοιβή του Ιωάννη του Τραπεζούντιου ήταν 200 γρόσια το χρόνο¹⁸.

2. 2. 2 Β΄ Πατριαρχική Σχολή

Η δεύτερη αυτή Σχολή ιδρύθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1776 από τον εκ Ιεροσολύμων Πατριάρχη Σωφρόνιο τον Β΄. Διδάσκαλοι ήταν ο Πρωτοψάλτης Δανιήλ με ετήσιο μισθό 400 γρόσια, ο Λαμπαδάριος Πέτρος ο Πελοποννήσιος και ο Δομέστικος Ιάκωβος. Δεν υπάρχει πληροφόρηση για την χρονική περίοδο λειτουργίας της Σχολής. Πάντως η διαταγή του από Μαρωνείας Πατριάρχη Νεόφυτου το 1791 στους Πέτρο Λαμπαδάριο (Βυζάντιο) και Πρωτοψάλτη Ιάκωβο να διδάξουν μουσική σε μαθητές που εγκρίνει η Εκκλησία, μαρτυρεί τη μη ύπαρξη της Σχολής τότε¹⁹.

2. 2. 3 Γ΄ Πατριαρχική Σχολή

Το 1791 οργανώθηκε και λειτούργησε από τον Πατριάρχη Νεόφυτο τον Η΄ το *Κοινόν Σχολείον*. Την διδασκαλία ανέλαβαν ο Πρωτοψάλτης Ιάκωβος και ο Πέτρος ο Βυζάντιος. Από Συνοδικό γράμμα του Πατριάρχη Νεόφυτου πληροφορούμαστε ότι οι Πρωτοψάλτες του Πατριαρχικού Ναού ήδη ασκούσαν τη διδασκαλία σε μαθητές χωρίς όμως αυτοί να έχουν την απαιτούμενη πρόοδο. Αιτία αυτής της κατάστασης, θεωρήθηκε ο χαμηλός μισθός των ψαλτών

¹⁷Στο ίδιο σ. 89.

¹⁸ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, ό.π. σσ. 372-373.

¹⁹Στο ίδιο, σ. 373.

για τις συνολικές υπηρεσίες τους. Το Πατριαρχείο αποφάσισε τότε πως οι ιεροψάλτες θα πρέπει να πληρώνονται και πέρα από τα εισοδήματα της Εκκλησίας. Για το Κοινόν Σχολείον το ποσό της αμοιβής των ιεροψαλτών για την άσκηση των καθηκόντων τους, προερχόταν από το παγκάρι του Πατριαρχικού Ναού και από το Κοινό ταμείο της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας. Για τη Μουσική Σχολή ορίστηκαν τα τέσσερα χρόνια μαθημάτων με παρακολούθηση δύο φορές την ημέρα. Όλοι οι υποψήφιοι μαθητές γίνονταν δεκτοί χωρίς την υποχρέωση καταβολής διδάκτρων ενώ πολλοί από αυτούς στέλνονταν στη Σχολή από Αρχιερείς του Θρόνου. Τα μαθήματα των αρχαίων ανέλαβαν οι Δομέστικοι του Ναού. Σύμφωνα πάλι με το Πατριαρχικό Γράμμα αν οι ψάλτες δεν τηρούσαν τις υποχρεώσεις τους θα στερούνταν το μισθό τους και θα απομακρύνονταν από τη θέση τους²⁰. Ο Πατριάρχης Καλλίνικος ο Γ΄ στις αρχές του 19^{ου} αιώνα κατηγόρησε τον Νεόφυτο για τη διακοπή της λειτουργίας της Σχολής²¹. Δεν είναι γνωστό πότε σταμάτησε τη λειτουργία του το *Κοινόν Σχολείον*.

2. 2. 4 Δ΄ Πατριαρχική Σχολή

Η Εγκύκλιος του Πατριάρχη Κυρίλλου του Ζ΄ το Νοέμβριο του 1815 μας πληροφορεί πως η λειτουργία της Μουσικής Σχολής άρχισε τον Ιούνιο του ίδιου έτους²². Για την ίδρυση της Σχολής μερίμνησαν η Σύνοδος, οι προύχοντες και οι φιλόμουσοι της Βασιλεύουσας. Το όνομα που δόθηκε στη σχολή ήταν *Κοινόν Σχολείον Μουσικής*²³. Έφοροι διορίστηκαν ο Μητροπολίτης Εφέσου Διονύσιος, ο μητροπολίτης Ηρακλείας Μελέτιος, ο Άρχοντας Μαυροκορδάτος Γεώργιος και ο έμπορος Βασιλείου Μιχαήλ, οι οποίοι είχαν την ευθύνη για την εύρυθμη λειτουργία της Σχολής²⁴. Η έδρα της ήταν ένα λιθόκτιστο κτίριο δίπλα από το τοίχος του Βαλατά στο Φανάρι²⁵. Πληροφορίες για το *Κοινόν Σχολείον* μας δίνει ο Παναγιώτης Πελοπίδας ο Πελοποννήσιος σύμφωνα με τις οποίες, ο Αρχιμανδρίτης Χρύσανθος δίδαξε το θεωρητικό μέρος της Ψαλτικής ενώ ο Λαμπαδάριος Γρηγόριος και ο Χουρμούζιος το πρακτικό μέρος της. Η διδασκαλία ήταν διετής και οι τελειόφοιτοι λάμβαναν *Δίπλωμα διδασκάλου της*

²⁰ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Περί της εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικής Σχολής, Παιδεία και πτωχεία, παρ' ημίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, Πατριαρχικό τυπογραφείο, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1893. σσ. 59-65.

²¹ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Πατριαρχικά Γράμματα περί της Μεγάλης του Γένους Σχολής*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1903, πατριαρχικό τυπογραφείο, σσ. 43-44.

²²Εγκύκλιος Επιστολή, Κύριλλος ελέω Θεού αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, Πολιτική Φιλολογική τε και Εμπορική Εφημερίς, 11.1.1816, Εν Βιέννη της Αυστρίας, σσ. 16-18.

²³ΚΥΡΙΑΛΟΣ ο Ζ΄ *Προκήρυξις, Κωνσταντινούπολις*, 25 Νοεμβρίου. 1815, *Ελληνικός Τηλέγραφος*, Εν Βιέννη της Αυστρίας, σ. 11.

²⁴Στο ίδιο σ. 12.

²⁵ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ο.π.*, σ. 374.

μουσικής το οποίο υπέγραφαν οι Τρεις Διδάσκαλοι²⁶. Η Συνοδική Επιστολή και η Προκήρυξη του Κυρίλλου τον Νοέμβριο του 1815 στάλθηκε στους απανταχού Αρχιερείς με οδηγία να στείλουν μαθητές για φοίτηση στη Σχολή. Σκοπός του Πατριάρχη ήταν να ενισχυθεί οικονομικά η Σχολή από τις εγγραφές μαθητών των ελληνικών κοινοτήτων της διασποράς, να διαδοθεί το Νέο Σύστημα γραφής και τα προτερήματα του και η μεταγραφή μουσικών κειμένων στη Νέα Μέθοδο²⁷. Επιπλέον επισημαίνεται μέσω της επιστολής το υπέρογκο ποσό που απαιτείται για τους μισθούς των δασκάλων και για τη μεταγραφή των παλαιών βιβλίων. Για αυτό το λόγο παραγγέλλεται στους Αρχιερείς όχι μόνο να γίνουν συνδρομητές της Σχολής αλλά και να ενημερώσουν τα ευκατάστατα μέλη του ποιμνίου τους να συνδράμουν οικονομικά²⁸. Το *Κοινόν Μουσικόν Σχολείον* λειτούργησε με επιτυχία για 6 χρόνια. Σαν αιτίες της παύσης λειτουργίας του φαίνεται πως είναι η απομάκρυνση του Χρυσάνθου λόγω προαγωγής του σε Μητροπολίτη Δυρραχίου, η αντικατάσταση του κοιμηθέντος Γρηγορίου από τον Κωστή τον Βυζάντιο και η παραίτηση του Χουρμούζιου μετά από αυτά²⁹.

Ένα από τα σχέδια του Κυρίλλου ήταν η φιλοξενία από τους κατά τόπου ιεράρχες δύο τριών ικανών μαθητών οι οποίοι θα φοιτούσαν δωρεάν στη Σχολή. Εκείνοι θα επέστρεφαν στον τόπο τους για να διαδώσουν τη Νέα Μέθοδο. Έτσι πολλοί και εξαιρετικοί μουσικοί, απόφοιτοι του *Κοινού Σχολείου Μουσικής* εξαπλώθηκαν στην επαρχία και στις ελληνικές αποικίες, ίδρυσαν Μουσικές Σχολές, δίδαξαν σε αυτές τη Νέα Μέθοδο και συνέβαλλαν στην ένταξη του μαθήματος της Εκκλησιαστικής μουσικής στα σχολεία³⁰. Στη Μουσική Σχολή του Ιασίου που ιδρύθηκε το 1816 δίδαξε πρώτος ο Γρηγόριος ο Χίος και μετά ο Γρηγόριος ο Λέσβιος. Στην Ηγεμονική Μουσική Σχολή του Βουκουρεστίου που ιδρύθηκε το 1818 δίδαξαν ο Πέτρος ο Εφέσιος και ο Γρηγόριος ο Χίος. Στη Μουσική Σχολή που ιδρύθηκε στην Οδησό το 1818 δίδαξε ο ιεροδιάκονος Άνθιμος και στη Σχολή της Βιέννης ο Γρηγόριος Καλαγάννης ο Λέσβιος. Το μάθημα της Εκκλησιαστικής Μουσικής διδάχθηκε από αποφοίτους του *Κοινού Μουσικού Σχολείου* και στις ελληνικές σχολές της Αίνου, της Χίου, της Μυτιλήνης, της Ανδριανουπόλεως, των Κυδωνιών, της Τραπεζούντας και της Σμύρνης³¹.

²⁶ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ, *Θεωρητικόν*, Πρόλογος σ. σ ζ', ζ'.

²⁷ Εγκύκλιος Επιστολή, Κύριλλος ελέω Θεού αρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. *Ό.π.*, σ. 17.

²⁸ Στο ίδιο σ. σ. 17-18.

²⁹ ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ, *Θεωρητικόν*, Πρόλογος σ. η'.

³⁰ ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Η πνευματική κίνησης του γένους*, ό.π., σ. 203.

³¹ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, σ. 375.

2. 2. 5 Μια άτυπη Πατριαρχική Σχολή

Αρκετά χρόνια μετά τη παύση της λειτουργίας της πρώτης στην ουσία Μουσικής Σχολής της Νέας Μεθόδου το 1846 λειτούργησε μια άτυπη Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Αφορμή της δημιουργίας της ήταν η ραγδαία εξάπλωση των «απαγορευμένων» και «καινοφανών» συστημάτων. Για αυτό το λόγο ο Πατριάρχης Άνθιμος ο ΣΤ΄ υποχρέωσε τα μέλη της τότε Πατριαρχικής Μουσικής Επιτροπής μουσικοδιδάσκαλους Κωνσταντίνο Πρωτοψάλτη, Ιωάννη Λαμπαδάριο και Στέφανο Δομέστικο να διδάξουν αμισθί τη «γνήσια» Εκκλησιαστική Μουσική σε όσους επιθυμούσαν³². Λίγο αργότερα το 1850 ο επόμενος Πατριάρχης Άνθιμος ο Δ΄ προσπαθώντας να διατηρήσει τη λειτουργία της Σχολής, έστειλε Επιστολή - Εγκύκλιο στους Αρχιερείς καλώντας τους να στείλουν μαθητές στην Πόλη, για να διδαχθούν τη μουσική στο ύφος της Μεγάλης Εκκλησίας³³. Ο ρόλος αυτής της άτυπης Μουσικής Σχολής ήταν η άμυνα του Πατριαρχείου απέναντι στα νέα συστήματα και στην τάση για τετράφωνη εναρμόνιση της Ψαλτικής.

2. 2. 6 Ε΄ Πατριαρχική Σχολή

Ο Πατριάρχης Σωφρόνιος ο Β΄ το 1866 ίδρυσε στο οίκημα του Αγίου Αθανασίου Πατριαρχική Σχολή η οποία λειτούργησε για μικρό χρονικό διάστημα³⁴. Τον Κανονισμό λειτουργίας της συνέταξαν ο Μητροπολίτης Γάνου και Χώρας Χρύσανθος, ο Αρχιμανδρίτης Γερμανός Σιναΐτης και ο Μεγάλος Ρήτορας Ηλίας Τανταλίδης, οι οποίοι ήταν υποστηρικτές της Παλαιάς Μεθόδου και θεωρούσαν πως η Νέα Μέθοδος περιορίζει την Εκκλησιαστική Μουσική στο πρακτικό της μέρος³⁵. Η Σχολή στηρίζονταν από τη Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία και η επίσημη ονομασία της ήταν *Πατριαρχική Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής*. Τα χρόνια διδασκαλίας ήταν τέσσερα και η επιλογή των διδασκάλων ήταν αρμοδιότητα του Πατριάρχη. Μια ιδιαιτερότητα ήταν η μαθητεία με ένα μόνο δάσκαλο για κάθε τάξη μέχρι το πέρας των σπουδών. Η διδακτέα ύλη ορίστηκε ως εξής: Στην Α΄ τάξη ήταν το σύντομο

³²ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΣ-ΣΤΕΦΑΝΟΣ Α΄ ΔΟΜΕΣΤΙΚΟΣ, *Πανδέκτη της ιερής Γυμνασίας του όλου ενιαυτού*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1850, σσ. ια - ιδ.

³³ΑΝΤΩΝΕΛΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική*, Αθήνα 1956, ιδιωτική έκδοση σ. 144.

³⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική Επισκόπησις*, σ. 167.

³⁵*Κανονισμός της Πατριαρχικής σχολής της Εκκλησιαστικής μουσικής*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1866, σελ. 2.

Στιχηράριο και τα πρώτα στοιχεία της Θεωρίας, στη Β΄ τάξη ήταν το αργό Στιχηράριο, στη Γ΄ τάξη ήταν το αργό και σύντομο Ειρμολόγιο και στη Δ΄ τάξη ήταν από το Μαθηματάριο, το Παπαδικό και το Καλοφωνικό. Συστάσεις για το απαραίτητο κόσμιο και σοβαρό ύφος των δασκάλων που αρμόζει στην Εκκλησία έγιναν μέσα από ένα πρόγραμμα της Εφορίας της Σχολής ώστε να αποφεύγουν τους ξενισμούς. Οι μαθητές στο τέλος κάθε εξαμήνου λάμβαναν το *εισιτήριο* από την Εφορία σαν απόδειξη επιτυχημένης ολοκλήρωσης των σπουδών τους³⁶. Η *Πατριαρχική Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής* υπήρξε παράρτημα της Μεγάλης του Γένους Σχολής³⁷.

2. 2.7 ΣΤ΄ Πατριαρχική Σχολή

Η Πατριαρχική επιστολή που στέλνει τον Νοέμβριο του 1867 ο Πατριάρχης ο ΣΤ΄ μας δίνει πολλές πληροφορίες για αυτή τη Μουσική Σχολή. Όπως φαίνεται από την επιστολή μπορεί να θεωρηθεί σαν συνέχεια της προηγούμενης *Πατριαρχικής Σχολής της Εκκλησιαστικής Μουσικής*. Τον ανανεωμένο Κανονισμό λειτουργίας συνέταξαν ο Μητροπολίτης Γάνου και Χώρας Χρύσανθος και ο Μητροπολίτης Χίου Γρηγόριος. Δεκτοί γίνονταν όσοι ήθελαν να μάθουν την Εκκλησιαστική Μουσική σύμφωνα με το ύφος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας και όσοι σκόπευαν να ακολουθήσουν το επάγγελμα του ιεροψάλτη. Έδρα της σχολής παρέμεινε το οίκημα του Ναού του Αγίου Αθανασίου στο Φανάρι. Την εφορία αποτελούσαν ο Μητροπολίτης Χίου Γρηγόριος σαν πρόεδρος και οι Χαρίλαος Αντωνίου και Αναστάσιος Αλιτζής. Ίσχυε επίσης το καθεστώς της παραλαβής του *εισιτηρίου* από τους μαθητές για την επιτυχημένη περάτωση των σπουδών τους. Σύμφωνα με το άρθρο Ε΄ του κανονισμού επιλέχθηκαν να διοριστούν μουσικοδιδάσκαλοι της σχολής οι τότε τέσσερις Πατριαρχικοί ψάλτες και από τους Ενοριακούς ψάλτες ο Ιωάννης Ζωγράφος, ο Δημήτριος Βυζάντιος, ο Στέφανος Βυζάντιος, ο Γεώργιος Βιολάκης, ο Ιωάσαφ Ρώσσο, ο Παναγιώτης Κηλτζανίδης, ο Σωτήριος Βλαχόπουλος και ο Θεόδωρος Αριστοκλής. Όλοι τους προσκλήθηκαν στις είκοσι Ιανουαρίου 1866 στο Πατριαρχείο για να ακούσουν και προσυπογράψουν τον κανονισμό ώστε να αρχίσει η λειτουργία της σχολής. Μετά από μικρό χρονικό διάστημα κάποιοι από αυτούς αποχώρησαν και τελικά την διδασκαλία ανέλαβαν ο πρωτοψάλτης Σταυράκης Γρηγοριάδης, ο Λαμπαδάριος Γεώργιος Ραιδεστηνός, ο Ιωάσαφ

³⁶Στο ίδιο σσ . 6, 7.

³⁷ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αποσημειώματα χρονολόγου*, σ. 4.

Ρώσσοι, ο Δημήτριος Βυζάντιος, ο Παναγιώτης Κηλτζανίδης, ο Ονούφριος Βυζάντιος και ο Θεόδωρος Αριστοκλής. Σκοπός της σχολής ήταν η διάδοση του αρχαίου, γνήσιου, σεμνού και μεγαλοπρεπούς εκκλησιαστικού μέλους και οι μετατυπώσεις των αντιγράφων των εκκλησιαστικών μελών που είχαν αλλοιωθεί. Βάση του δωδέκατου άρθρου του κανονισμού, υποχρεούνταν όλοι οι ψάλτες της Αρχιεπισκοπής, δυο Κυριακές του μήνα να μαζεύονται στη σχολή και να ψάλουν εν χορό άσματα των ιερών ακολουθιών όλων εορτών με την παρουσία των μαθητών. Εποπτικό ρόλο στην διαδικασία αυτή είχε η εφορία της σχολής. Τα μέλη της έπρεπε να διασφαλίσουν το απαραίτητο ύψος και ήθος της εκτέλεσης της ψαλμωδίας από τους ιεροψάλτες. Ο πρόεδρος της εφορίας και οι διδάσκαλοι ενέκριναν και εισήγαγαν στη Σχολή τα παρακάτω μουσικά βιβλία: Αναστασιματάριο και Δοξαστάριο του Λαμπαδάρου Πέτρου στη Α΄ έκδοση, αργό Στιχηράριο του Μανουήλ Χρυσάφη, Δοξαστάριο του Πρωτοψάλτη Ιάκωβου, αργό και σύντομο Ειρμολόγιο των Καταβασιών του Λαμπαδάρου Πέτρου, τετράτομος Πανδέκτης, Καλοφωνικό Ειρμολόγιο και μαθήματα της Παπαδικής μελοποιημένα από διάφορους μουσικούς της Βυζαντινής εποχής. Πολλά από αυτά ήταν γραμμένα σε χειρόγραφα και άλλα δυσεύρετα. Με αφορμή αυτόν τον εκκλησιαστικό πλούτο που είχαν στη διάθεσή τους, οι διοικούντες ζήτησαν και πήραν την Εκκλησιαστική Άδεια να εκδώσουν περιοδικό και να δημοσιεύσουν σε αυτό τα μαθήματα, αργά και σύντομα, όλων των Ακολουθιών. Το 1869 άρχισε η έκδοση του περιοδικού με όνομα *Μουσική Βιβλιοθήκη*. Μετά από λίγες μόνο εκδόσεις το περιοδικό σταμάτησε να εκδίδεται και η Μουσική Σχολή έπαυσε τη λειτουργία της το 1872³⁸.

2. 2. 8 Ζ΄ Πατριαρχική Σχολή

Τον Οκτώβριο του 1882 επί πατριαρχίας του εκ Θεσσαλονίκης Ιωακείμ του Γ΄ συστάθηκε Μουσική Σχολή. Οι μαθητές της ήταν εξήντα και προέρχονταν από τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και από τη περιφέρεια του Φαναρίου. Διδάσκαλοι ήταν ο Πρωτοψάλτης Γεώργιος Βιολάκης και ο Πρωτοψάλτης της εκκλησίας των Εισοδίων του Πέραν Ευστράτιος Παπαδόπουλος. Υπεύθυνη για τις ώρες διδασκαλίας ήταν η Μεγάλη του Γένους Σχολή, τις οποίες όρισε τρεις φορές την εβδομάδα.

Στην πραγματικότητα η δημιουργία αυτής της Σχολής ήταν ένα από τα αποτελέσματα της Μουσικής Πατριαρχικής Επιτροπής που συνέστησε το 1881 ο Ιωακείμ ο Γ΄. Στόχος της

³⁸ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, ό.π, σσ. 377-379.

Επιτροπής ήταν η διάσωση και διάδοση της αυθεντικής εκκλησιαστικής μουσικής και η εκκαθάριση της από τα ξένα στοιχεία τα οποία την είχαν αλλοιώσει. Μέλη της ήταν ο Πρωτοψάλτης Γ. Βιολάκης, ο Ευστράτιος Παπαδόπουλος, ο Ιωάσαφ Ρώσσο, ο Παναγιώτης Κηλτζανίδης και ο Ανδρέας Σπαθάρης, Πρόεδρος ήταν ο Αρχιμανδρίτης Γερμανός Αφθονίδης και γραμματείς οι Νικόλαος Ιωαννίδης και Γεώργιος Πρωγάκης. Το πρόγραμμα της Επιτροπής που ενέκρινε και η Ιερά Σύνοδος περιείχε τις παρακάτω ενέργειες: α) Εισαγωγή τονικής βάσης και χρήση του τοναρίου στη διδασκαλία και πράξη της Εκκλησιαστικής Μουσικής β) Κατάταξη όλων των ασμάτων της Εκκλησίας με βάση συγκεκριμένες χρονικές αγωγές και την εισαγωγή του μετρονόμου στη διδασκαλία γ) Ορισμός των ψαλτέων μουσικών κειμένων της Εκκλησίας, δ) Καθορισμός των τονικών διαστημάτων με μαθηματική ακρίβεια πάνω στο μονόχορδο ε) Κατασκευή μουσικού οργάνου το οποίο θα έχει τη δυνατότητα να εκτελεί τα μουσικά διαστήματα στ) Χρήση του μουσικού οργάνου στη διδασκαλία της Εκκλησιαστικής Μουσικής ζ) Δημιουργία και λειτουργία Μουσικής Σχολής για τη διδασκαλία και διάδοση της ουσίας του εκκλησιαστικού μέλους με γνώμονα τη παράδοση. Η Μουσική αυτή Σχολή μετά από λειτουργία λίγων μηνών διαλύθηκε³⁹.

2. 2. 9 Η Μουσική Σχολή του Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου της Κωνσταντινούπολης

Η Μουσική Σχολή του Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου ιδρύθηκε το 21 Απριλίου του 1882. Τα μαθήματα ξεκίνησαν 2 Μαΐου την Κυριακή του Τυφλού και ημέρες διδασκαλίας ορίστηκαν η Κυριακή, η Τετάρτη και η Πέμπτη. Σχολάρχης διορίστηκε ο Γεώργιος Ραιδεστηνός ο οποίος ανέλαβε μαζί με τον Αλέξανδρο Βυζάντιο το πρακτικό μέρος της διδασκαλίας της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Το θεωρητικό μέρος ανέλαβε ο Μιχαήλ Παυλίδης ενώ την ιστορία και φιλολογία της μουσικής όπως και την ερμηνεία των ψαλλόμενων ιερών ακολουθιών, ο Γεώργιος Παπαδόπουλος. Έφοροι της Σχολής εξελέγησαν οι Συνοδικοί Αρχιερείς Εφέσου Αγαθάγγελος, ο Νικομήδειας Φιλόθεος, Νίκαιας Διονύσιος και Αμασειάς Σωφρόνιος. Σκοπός της Σχολής ήταν η εκμάθηση του αρχαίου και σεμνού μέλους της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Τα μαθήματα παραδίδονταν εντελώς δωρεάν ενώ για τα έξοδα της Μουσικής Σχολής εκδόθηκε από τον πρόεδρο του Συλλόγου Σπύρο Μαυρογένη τον Αύγουστο του 1881 Λαχείο με 500 γραμμάρια έναντι ενός αργυρού *μετζητιέ* το ένα. Πολλοί ομογενείς λαϊκοί και κληρικοί αγόρασαν τα γραμμάρια με προθυμία για την οικονομική

³⁹Στο ίδιο σσ. 380-383.

ενίσχυση της Σχολής. Ήταν η πρώτη Μουσική Σχολή που λειτούργησε υπό τη σκέπη Μουσικού Συλλόγου και μετά από εργασίες λίγων μηνών διαλύθηκε εξαιτίας διαφωνιών μεταξύ του Σχολάρχη και του Προεδρείου, οι οποίες απέφεραν την παραίτηση τεσσάρων μελών του⁴⁰.

2. 2. 10 Η Μουσική Σχολή του Μουσικού Συλλόγου «Ορφέως»

Ο Μουσικός Σύλλογος *Ορφεύς* ιδρύθηκε το 1886. Στον Κανονισμό λειτουργίας του Συλλόγου προβλέπεται η ίδρυση δύο τμημάτων για την καλλιέργεια της Ευρωπαϊκής και της Βυζαντινής Μουσικής⁴¹. Επίσημα η Μουσική Σχολή για την τη καλλιέργεια και διάδοση της Εκκλησιαστικής Μουσικής ιδρύθηκε στις 26 Φεβρουαρίου του 1889. Μάλιστα η τελετή έναρξης εορτάστηκε με πανηγυρικό τρόπο τη Κυριακή της Ορθοδοξίας παρουσία του επίτιμου προέδρου του Συλλόγου Θεόδωρου Γεωργιάδη ενώ ο Γεώργιος Ραιδεστηνός έψαλλε μετά χορού εκκλησιαστικά άσματα. Πρόεδρος της Σχολής ανέλαβε ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και Σχολάρχης, μέχρι και το θάνατό του τον Αύγουστο του 1889, ο Γ. Ραιδεστηνός. Στη Σχολή δίδαξαν ο Κωνσταντίνος Φωκαεύς και ο Παναγιώτης Κηλιτζανίδης. Το μαθητολόγιο περιείχε περισσότερα από πενήντα μέλη. Οι μαθητές ήταν ιεροψάλτες των Ενοριών, μέλη της Μεγάλης του Γένους Σχολής, κληρικοί και λαϊκοί⁴². Η Σχολή έπαυσε τη λειτουργία της μετά από δύο χρόνια παραγωγικού έργου λόγω υψηλής κυβερνητικής διαταγής⁴³.

2. 2. 11 Α΄ Μουσική Σχολή της Ελληνικής Κυβέρνησης

Στην ελεύθερη Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα η μουσική που επικρατούσε ήταν το δημοτικό τραγούδι και η βυζαντινή υμνωδία. Εξάιρεση αποτελούσαν τα Επτάνησα όπου υπήρχε ευρωπαϊκή μουσική κίνηση. Το ύφος αυτής της μουσικής δεν είχε ελληνικό χαρακτήρα αλλά επιρροές από την Ιταλική κυρίως μουσική⁴⁴.

⁴⁰Στο ίδιο σσ. 386-392.

⁴¹*Κανονισμός του εν Φαναρίω Μουσικού Συλλόγου Ορφέως*, σ. 3.

⁴²ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, σσ. 392-393.

⁴³ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ.)* Αθήνα 1904, τύποις Πραξιτέλους σ. 173.

⁴⁴ΜΥΛΩΝΑΣ ΚΩΣΤΑΣ. «Ελληνική Μουσική. Ιστορικά ορόσημα», Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2002,σ.σ 14-15.

Στην Αίγινα δύο χρόνια πριν την έλευση του Καποδίστρια λειτούργησε Μουσική Σχολή(1828-1829). Αρνητική εντύπωση έκανε το γεγονός αυτό διότι στην περιοχή δεν υπήρχαν σχολεία για την στοιχειώδη διδασκαλία των γραμμάτων και η προσωρινή κυβέρνηση αποφάσισε να ιδρύσει μια Μουσική Σχολή. Στη δημοσίευση της Γενικής Εφημερίδας της κυβέρνησης στις 28 Απριλίου αναφέρεται ο διορισμός του Γεώργιου Ντουμανέλλη, του επονομαζόμενου Λέσβιου, στη Μουσική Σχολή. Ο Λέσβιος είναι ο εφευρέτης ενός ιδιότυπου συστήματος γραφής το οποίο επονομαζόταν και «Αιγινήτικη Μουσική». Η εφορία της Σχολής ήταν υπεύθυνη για όλα τα θέματα της Σχολής και για την πρόοδο των μαθητών της. Η διοικητική Επιτροπή ενέκρινε τα λειτουργικά έξοδα της Σχολής και το μισθό του δασκάλου τα οποία ήταν συνολικά 2.500 γρόσια. Τα πρώτα χρόνια λειτουργίας την κάλυψη των οικονομικών αναγκών ανέλαβαν η Ιερά Μονή Χρυσολέοντισσας και η Ιερά Μονή της Φανερωμένης της Σαλαμίνας. Σύντομα ιδρύθηκε στο νησί αλληλοδιδασκτικό σχολείο και η Μουσική Σχολή ενσωματώθηκε σε αυτό. Με σχετικό έγγραφο η Βουλή των Ελλήνων ενημερώνει πως οι μαθητές του σχολείου εκπαιδεύονται στην ανάγνωση και γραφή της προγονικής γλώσσας αλλά και στην μουσική τέχνη. Οι πρώτοι επιστάτες του ήταν ο Αρχιμανδρίτης Γρηγόριος Μοίρας, ο Σπυρίδων Μάρκελλος και ο Νικόλας Χατζη-Αλεξάνδρου, όλοι τους επιφανείς Αιγινήτες⁴⁵.

2. 2. 12 Η Β΄ Μουσική Σχολή της Ελληνικής Κυβέρνησης

Στις 26 Ιανουαρίου του 1837 στην Αθήνα αποφασίζεται να ιδρυθεί με Βασιλικό Διάταγμα από το Βασιλιά Όθωνα *Σχολείο Ψαλτικής*. Σύμφωνα με αυτό μπορούσαν να διδαχθούν την Ψαλτική Τέχνη όσοι επιθυμούσαν εντελώς δωρεάν. Τα έξοδα του Σχολείου θα καλύπτονταν από το Εκκλησιαστικό Ταμείο και ο χώρος διδασκαλίας θα παραχωρούνταν από το κράτος⁴⁶. Στο έγγραφο της, η Ιεράς Συνόδου του Βασιλείου της Ελλάδας, με θέμα τα περί της Μουσικής Σχολής και των διδασκάλων της, στις 2 Ιουλίου του 1837, αναγνωρίζει την ανάγκη σύστασης Μουσικής Σχολής για τη διδασκαλία και διάδοση της Εκκλησιαστικής Μουσικής και προτείνει για διδασκάλους τον Πρωτοψάλτη Ζαφείριο Ζαφειρόπουλο και τον Ιεροδιάκονο Θεόκλητο. Μάλιστα προτείνει και ο μισθός του πρώτου να είναι 300 δραχμές ενώ του δεύτερου 150 δραχμές. Με δύο εκθέσεις της προς τον Όθωνα η Γραμματεία επί των

⁴⁵ΧΑΛΛΔΑΙΑΚΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ, Περιοδικό, «*Η Αιγινιαία*» τεύχος Α΄, 1/1/2000, σσ. 100-102.

⁴⁶ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ό.π.*, σσ. 384-385.

εκκλησιαστικών θεμάτων κοινοποιεί τις προτάσεις της Ιεράς Συνόδου και αντιπροτείνει μισθό 180 δραχμές για τον Ζαφειρόπουλο και 70 δραχμές για τον Θεόκλητο. Έτσι λοιπόν διορίστηκαν και οι δύο στο *Σχολείο Ψαλτικής* με το βασιλικό Διάταγμα της 2/14 Δεκεμβρίου του 1837. Σαν χώρος διδασκαλίας ορίστηκε το κατάστημα του Βασιλικού Διδασκαλείου. Μια από τις υποχρεώσεις των διδασκάλων της Σχολής ήταν να ψάλουν εν χορό στις επίσημες εορτές στον Καθεδρικό Ναό της Πρωτεύουσας⁴⁷.

2. 2. 13 Η Σχολή Εκκλησιαστικής Μουσικής της Σάμου

Το 1884 ιδρύθηκε στην πρωτεύουσα της Σάμου Εκκλησιαστική Μουσική Σχολή. Συστάθηκε με διάταγμα της Α. Υ του σεβαστού ηγεμόνα Κ. Αδοσίδου. Διευθυντής ορίστηκε ο μουσικοδιδάσκαλος Γρηγόριος Κωνσταντάς με μισθό 500 γρόσια το μήνα. Η σχολή είχε τρεις τάξεις, ανάλογα με το επίπεδο γνώσης των μαθητών και τα μαθήματα παραδίδονταν δωρεάν. Τα λειτουργικά έξοδα της Σχολής προέρχονταν από τα Μοναστηριακά εισοδήματα. Το Πατριαρχείο επαίνεσε το γεγονός της λειτουργίας της Μουσικής Σχολής στη Σάμο το 1885 και έδωσε συγχαρητήρια σε όσους ασχολήθηκαν με την ίδρυσή της⁴⁸.

2. 3 Οι Μουσικοί Σύλλογοι

Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα το κομμάτι της διδασκαλίας και διάδοσης της Ψαλτικής Τέχνης το ανέλαβαν οι διάφοροι Μουσικοί και Φιλολογικοί Σύλλογοι που δημιουργήθηκαν και λειτούργησαν εκείνο το διάστημα στη Κωνσταντινούπολη και αργότερα στην Αθήνα. Στα μουσικά περιοδικά των Συλλόγων και όχι μόνο, αλλά και στις εφημερίδες εκείνης της εποχής, δημοσιεύτηκαν πολλές μουσικολογικές μελέτες για θεωρητικά θέματα της Εκκλησιαστικής Μουσικής, καταγραφές δημοτικής μουσικής αλλά και επιστημονικές αντιπαραθέσεις οι οποίες, μαζί με τις δράσεις και τις εκδηλώσεις των Συλλόγων, συνέβαλαν στη μουσική παιδεία των Ελλήνων της Πόλης.

⁴⁷ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ, διδακτορική διατριβή, *Σχολές εκκλησιαστικής μουσικής κατά την Οθωνική και Καποδιστριακή περίοδο(1828-1862)*, σσ. 222-224.

⁴⁸. «Η εν Σάμω Σχολή Εκκλησιαστικής Μουσικής.» 9 Φεβρουαρίου 1885, Έτος 5^ο , *Εκκλησιαστική Αλήθεια* Κωνσταντινουπόλεως, 1885 τεύχος ΙΔ', σσ. 203–204.

2.3.1 Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος της Κωνσταντινούπολης

Ο πρώτος άξιος αναφοράς Μουσικός Σύλλογος της Πόλης είναι ο εν *Κωνσταντινουπόλει Μουσικός Σύλλογος*. Ιδρύθηκε το 1863 και έδρα του ήταν η Ενοριακή Σχολή της Παναγίας του Πέραν⁴⁹. Ιδρυτές του Συλλόγου και άνθρωποι που συμμετείχαν ενεργά στις δράσεις του ήταν ο πρόεδρος και Μέγας Λογοθέτης της Εκκλησίας μπέης Σταυράκης Αριστάρχης, οι λόγιοι Ηλίας Τανταλίδης και Ανδρέας Σπαθάρης, οι ιατροί Ξενοφών Ζωγράφος και Ξενοφών Τριανταφυλλίδης, οι κληρικοί Αρχιμανδρίτης Κωνσταντίνος Βαλιάδης και ο ιεροδιάκονος και γραμματέας του Συλλόγου Πολύκαρπος και οι μουσικοδιδάσκαλοι Γεώργιος Βιολάκης, Ιωάννης Κεϊβελής, Παναγιώτης Κηλτζανίδης, Δημήτριος Βυζάντιος, Σταυράκης Γρηγοριάδης, Ονούφριος Βυζάντιος, Στέφανος Μωυσιάδης, Ιωάσαφ Ρώσσοσ και άλλοι⁵⁰. Ο Κανονισμός του Συλλόγου περιέχει 27 άρθρα και ένα πλούσιο *Πρόγραμμα Εργασιών*. Σύμφωνα με αυτόν στόχος του Συλλόγου είναι η ανάπτυξη και διάδοση της εθνικής μουσικής, εκκλησιαστικής και κοσμικής αλλά και η σύγκριση της με τις μουσικές παραδόσεις των άλλων λαών. Το διοικητικό συμβούλιο αποτελείται από τον πρόεδρο, δύο αντιπροέδρους, έναν γενικό και ένα ειδικό γραμματέα, ταμιά, βιβλιοφύλακα και οργανοφύλακα. Τα μέλη χωρίζονται σε ιδρυτικά, τακτικά, αντεπιστελλόντα και επίτιμα. Οι συνεδριάσεις των μελών ορίστηκε να γίνονται κάθε 15 μέρες, ημέρα Σάββατο. Σε αυτές πραγματοποιούνταν ενδιαφέρουσες μουσικές και όχι μόνο συζητήσεις και κάποιες φορές υπήρχε οργανική και φωνητική μουσική. Κάθε εξάμηνο τα τακτικά μέλη υποχρεούνταν να παρουσιάζουν μια μουσική έρευνα, ενώ αν δεν το έκαναν διαγράφονταν από το Σύλλογο. Η μηνιαία συνδρομή των μελών ήταν 10 γρόσια και τους επιβάλλονταν πρόστιμο 5 γρόσια για κάθε απουσία από τις συνεδριάσεις. Τα έξοδα του Συλλόγου καλύπτονταν από τις συνδρομές, τις δωρεές και από τα διπλώματα της Σχολής. Ένας από τους στόχους του Συλλόγου που δεν επιτεύχθηκε ήταν η έκδοση περιοδικού λόγω έλλειψης ικανών πόρων για τη συντήρησή του. Ενδιαφέρον έχει το *Πρόγραμμα Εργασιών* που είχε σκοπό να πραγματοποιήσει ο Σύλλογος. Σε αυτό περιέχεται η έρευνα και η σπουδή των μουσικών παραδόσεων των αρχαίων Ελλήνων, των Βυζαντινών, των Αράβων, των Περσών, των Τούρκων, των Σλάβων και άλλων λαών. Επίσης στο *πρόγραμμα* αναφέρεται και η

⁴⁹ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αποσημειώματα χρονογράφου*, ό.π. σ. 191.

⁵⁰ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική Επισκόπησις*, ό.π. σ. 183.

αναζήτηση σωστού τρόπου διδασκαλίας της Ψαλτικής Τέχνης η οποία θα μπορούσε να πραγματοποιείται με τη βοήθεια μουσικού οργάνου⁵¹.

Ένα στοιχείο που δείχνει την ιδιοσυγκρασία του συγκεκριμένου Μουσικού Συλλόγου είναι η πολύ καλή γνώση της εξωτερικής μουσικής από πολλά ιδρυτικά μέλη του. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι Σωτήρης Βλαχόπουλος και Ιωάννης Ζωγράφος που δημοσίευσαν στο *Αρμονία ήτοι ελληνικά και τουρκικά άσματα / ποιηθέντα και τονισθέντα υπό Σ. Ι. Βλαχοπούλου*, ο πρώτος⁵² και στο *Μουσικόν Απάνθισμα διαφόρων ασμάτων*⁵³ ο δεύτερος, Αραβοπερσικά και Τούρκικα άσματα. Γνώστες της εξωτερικής μουσικής και της Νέας Μεθόδου ήταν και τα μέλη και μουσικοί Θεόδωρος Αριστοκλής, Γεώργιος Βιολάκης, Σταυράκης Γρηγοριάδης, Ονούφριος Βυζάντιος και Ανδρέας Σπαθάρης⁵⁴. Στο τελευταίο έτος της λειτουργίας του Μουσικού Συλλόγου δημοσιεύεται η μουσική έκδοση *Ύμνος παιδων εις Χριστόν* μελοποιημένη από τον Γ. Βιολάκη⁵⁵. Το 1869 η έδρα του Συλλόγου μεταφέρεται στο παλαιό κτήριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής όπου λειτούργησε για μικρό χρονικό διάστημα μέχρι την διάλυσή του⁵⁶.

2.3.2 Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος της Αθήνας

Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος της Αθήνας ιδρύθηκε το 1873. Ιδρυτές του ήταν λόγιοι άνθρωποι που αγαπούσαν την παράδοση και εργάστηκαν για την ανάδειξή της. Πρόεδροι διετέλεσαν ο δικηγόρος Σπυρίδων Κροκίδας, ο καθηγητής φιλολογίας και διαπρεπής μουσικολόγος Παναγιώτης Κουπιτώρης, ο δημοσιογράφος και μουσικός Κωνσταντίνος Σακελλαρίδης και ο μουσικός Αθανάσιος Σακελλαρίδης. Σαν γενικός γραμματέας εργάστηκε ο μουσικός Α. Χ Παπαδήμος⁵⁷. Από τον πανηγυρικό λόγο για την Εκκλησιαστική Μουσική που εκφωνήθηκε από τον Π. Κουπιτώρη στις 4 Δεκεμβρίου του 1874, με αφορμή την πρώτη επέτειο λειτουργίας του Συλλόγου, φαίνεται πως σκοπός του Συλλόγου ήταν η απαλλαγή της

⁵¹Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Μουσικού Συλλόγου, εν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις Α. Κορομηλά και Π.Πασπαλή, 1863 σσ 5-13.

⁵²ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤ., *Αρμονία*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1848. «Ο Βλαχόπουλος ήταν μαθητής του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και γραμματέας του χανεντέ (μουσικού) του Σουλτάνου Μαχμούτ του Β' Γεωργάκη Πάντζογλου».

⁵³ΖΩΓΡΑΦΟΣ Ι. Γ., *Νικαέως, Απάνθισμα ή Μεδζμουνά Μακαμάτ*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1856.

⁵⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ό.π.*, σσ. 350, 351, 359.

⁵⁵Ύμνος παιδων εις Χριστόν «εκ των του Κλήμεντος Αλεξανδρέως, επιτηθείς υπό Κωνσταντίνου Πρεσβυτέρου και Οικονόμου του εξ Οικονόμων. Μελοποιηθείς προς μέτρον υπό Γ. Βιολάκη προτροπή του εν Κωνσταντινουπόλει Μουσικού Συλλόγου, εν έτει 1864». *Ανατολικός Αστέρης*, Εν Κωνσταντινουπόλει τύποις 1869.

⁵⁶ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αποσημειώματα χρονογράφου, ό.π.*, σ. 192.

⁵⁷ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησις, ό.π.*, σ. 183.

ξενόφωνης Ευρωπαϊκής μουσικής από την Ορθόδοξη Εκκλησία. Επιπλέον θεωρήθηκε απαραίτητη η αποκατάσταση της ιστορικής ενότητας της μουσικής από την αρχαιότητα μέχρι εκείνη τη περίοδο. Ο ομιλητής εστιάζει στη βασική διαφορά Ευρωπαϊκής και Εκκλησιαστικής μουσικής που είναι η χρήση οργάνων και αρμονίας από τη δεύτερη και προτείνει στη Ελληνική Κυβέρνηση να εισάγει την Ελληνική Μουσική στα γυμνάσια αρρένων και στα ανώτερα Παρθεναγωγεία⁵⁸. Για να επιτύχει το σκοπό του ο Σύλλογος διοργάνωσε δημόσιες διαλέξεις όπου αναγνώστηκαν διάφορες πραγματείες περί μουσικής, πραγματοποίησε μουσικά μαθήματα και οργάνωσε μουσικές εορτές. Το σπουδαιότερο ήταν η διδασκαλία της Ψαλτικής Τέχνης εντελώς δωρεάν. Όμως οι οικονομικές εισφορές προέρχονταν συστηματικά μόνο από τους ιδρυτές και το προεδρείο και όχι από τα μέλη. Για αυτό το λόγο δεν υπήρξε η οικονομική επάρκεια για ίδρυση και συντήρηση Μουσικής Σχολής από τον Σύλλογο. Το 1880 μέσω της ειδικής Επιτροπής του Συλλόγου στάλθηκε Υπόμνημα στη Βουλή των Ελλήνων που ζητούσε οικονομική υποστήριξη στο Σύλλογο για την ίδρυση Μουσικής Σχολής. Το εγχείρημα αυτό απέτυχε. Ο Σύλλογος έμεινε για πολλά χρόνια αδρανής, ανασυντάχθηκε επί προεδρίας Κωνσταντίνου Σακελλαρίδη και λειτούργησε μέχρι το 1889⁵⁹.

2.3.3 Ο Ελληνικός Μουσικός Σύλλογος της Κωνσταντινούπολης

Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Μουσικός Σύλλογος ιδρύθηκε το 1880 στο Γαλατά. Επίτιμος πρόεδρος για τρία χρόνια διετέλεσε ο Πασάς και ιδιαίτερος ιατρός του Σουλτάνου Σπυρίδων Μαυρογένης. Τακτικός πρόεδρος διετέλεσε για όλη την διάρκεια λειτουργίας του Συλλόγου ο Πρωτοψάλτης Γεώργιος Ραιδεστηνός, γενικός γραμματέας ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και ταμίας ο Πολυχρόνης Παχειδής⁶⁰. Η σκέψη για την ίδρυση του ελληνικού Συλλόγου προέκυψε από δυο διαλέξεις περί μουσικής που έλαβαν χώρα στον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο του Πέραν, στις 10 Φεβρουαρίου και 24 Μαρτίου του 1880. Τελικά ο Σύλλογος συγκροτήθηκε από σαράντα μουσικολόγους και ιεροψάλτες σαν μέλη. Ανάμεσά τους εκτός από το διοικητικό συμβούλιο βρίσκονταν ο Παναγιώτης Κηλτζανίδης, ο Νηλέας Καμαράδος, ο Αλέξανδρος Βυζάντιος, ο Κωνσταντίνος Φωκαέας, ο Ιεροδιάκονος Ιωάσαφ ο

⁵⁸ *Λόγος Πανηγυρικός περί της καθ' ημάς Εκκλησιαστικής Μουσικής συνταχθείς κατ' εντολήν του εν Αθήναι Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, εκ του τυπογραφείου της Φιλοκαλίας*, Αθήναι 1876. Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 90, μουσικολογική σειρά Ζ

⁵⁹ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, ό.π. σ. 395.

⁶⁰ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησις*, ό.π. σ. 184.

Ρώσσοι, ο Ν. Ιωαννίδης κ. α⁶¹. Ο Κανονισμός τους Συλλόγου συντάχθηκε από τον Γεώργιο Παπαδόπουλο και τυπώθηκε με έξοδα του αξιότιμου ομογενούς Γεωργίου Νομικού⁶². Σκοπός του Σωματίου αποφασίστηκε να είναι η ανάπτυξη και καλλιέργεια του θεωρητικού και πρακτικού μέρους της Εθνικής, Εκκλησιαστικής και Εξωτερικής μουσικής, αλλά και ο παραλληλισμός τους με τις μουσικές κουλτούρες των άλλων εθνών. Επιπλέον ο Σύλλογος ανέλαβε και την εκκαθάριση της Εκκλησιαστικής Μουσικής από τους ξενισμούς και να αποκαταστήσει το καλλιτεχνικό της ύψος που είχε ξεπέσει εκείνη την περίοδο. Ο Κανονισμός αποτελούνταν από 16 κεφάλαια τα οποία περιείχαν συνολικά 88 άρθρα. Μέλος του Συλλόγου μπορούσε να γίνει ο οποιοσδήποτε ανεξάρτητα το επάγγελμα και την εθνικότητά του⁶³. Συγκροτήθηκε Εκπαιδευτική Επιτροπή με σκοπό των εξωραϊσμό της εθνικής μουσικής. Στις 14 Δεκεμβρίου του 1880 η Εκπαιδευτική Επιτροπή προσκλήθηκε στο Πατριαρχείο από τον Πατριάρχη Ιωακείμ τον Γ', μαζί με τον μουσικολόγο και Αρχιμανδρίτη Γερμανό Αφθονίδη, τον Ξενοφόντα Τριανταφυλλίδη, τον Δημήτριο Πασπάλη και τον Ανδρέα Σπαθάρη, για να ανταλλάξουν απόψεις για τον τρόπο εξωραϊσμού της εκκλησιαστικής μουσικής. Πρόεδρος της Επιτροπής ήταν ο Ιεροψάλτης Ιωάσαφ Ρώσσοι και μέλη ο Γ. Ραιδεστηνός, ο Π. Κηλτζανίδης, ο Α. Γεωργιάδης, ο Α. Νομισματίδης, ο Π. Παχειδής, ο Δ. Γ. Κυφιώτης και ο Γ. Παπαδόπουλος. Εκτός από την Εκπαιδευτική Επιτροπή λειτούργησε στον σύλλογο και Επιστημονική Επιτροπή με σκοπό της κατασκευή του μουσικού οργάνου «Ψαλτήριον». Κάποια μέλη της επιστημονικής Επιτροπής δεν ήταν μέλη του Συλλόγου αλλά διορίστηκαν από την Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία⁶⁴. Σταθερή ημέρα για τις τακτικές συνεδριάσεις των μελών του Συλλόγου ορίστηκε η Κυριακή⁶⁵. Στις συνεδριάσεις γίνονταν συζητήσεις για διάφορα μουσικά θέματα, ψάλλονταν βυζαντινά μουσουργήματα και παρουσιάζονταν πραγματείες για την μουσική από τα μέλη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των μουσικών πραγματειών είναι τα αναγνώσματα, *Περί φθόγγων, περί τονιαίων διαστημάτων, περί τετραχόρδου ή τριφωνίας των τριων γενών κ. α.* του Γ. Ραιδεστηνού, *περί των μουσικών χαρακτήρων* του Π. Κηλτζανίδη, *περί χρόνου και χρονικής αγωγής* του Α. Βυζάντιου, *περί μουσικής από φιλοσοφικήν άποψην, περί της αρχαίας ελληνικής Μελοποιίας, περί της μουσικής των Αραβοπερσών και των εν Ανατολή Ιουδαίων κ.ά.* του Γ. Παπαδόπουλου. Ο τελευταίος τιμήθηκε από τον σύλλογο με τον τίτλο του *επίτιμου ρήτορα*⁶⁶. Ο Σύλλογος το Φεβρουάριο του

⁶¹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ό.π.* σ. 397.

⁶²Στο ίδιο, σ. 398.

⁶³*Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου*, Εν Κωνσταντινουπόλει, Τύποις Θράκης 1881. σσ. 3- 4.

⁶⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. *Συμβολαί, ό.π.* σσ. 400-401.

⁶⁵*Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1881. σ. 10.

⁶⁶ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ό.π.* σσ. 398-399.

1882 για να ενισχύσει το έργο της Μουσικής Σχολής που σχεδίαζε τότε να λειτουργήσει, προέβη σε μια άκομψη ενέργεια, να ορίσει δηλαδή επόπτη των ψαλτών στις εκκλησίες της Πόλης. Ο επόπτης σύμφωνα με της αξιολόγηση που έκανε στους ψάλτες, τους χώριζε σε τρεις τάξεις. Στην πρώτη τάξη ήταν αυτοί που εγκρίνονταν και επιδοκιμάζονταν από τον σύλλογο σαν μελλοντικοί καθηγητές της σχολής. Στους ιεροψάλτες της δεύτερης τάξης επέβαλε να ψάλλουν εν χορό με αυτούς της πρώτης τάξης για να μπορέσουν να ψάλλουν ομοίμορφα, ενώ όσοι τοποθετούνταν στην Τρίτη τάξη έπρεπε να φοιτήσουν υποχρεωτικά στην Σχολή του Συλλόγου για να τελειοποιήσουν την γνώση τους⁶⁷. Όπως ήταν αναμενόμενο η παρουσία του επόπτη προκάλεσε αντιδράσεις στο Πατριαρχείο και στον ιεροψαλτικό κόσμο με αποτέλεσμα η Πατριαρχική Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή να αναιρέσει τον ορισμό του από τον Σύλλογο⁶⁸. Το 1882 ο Ελληνικός Σύλλογος και η Σχολή του σταμάτησαν την λειτουργία τους λόγω διαφωνιών και διχόνοιας ανάμεσα στα μέλη⁶⁹. Μετά την διάλυση του Σωματίου τα περιουσιακά του στοιχεία παραδόθηκαν στο Οικουμενικό Πατριαρχείο από τον τότε πρόεδρο και ιατρό Θ. Γεωργιάδη, τον ταμία Γ. Νομικό και τον γραμματέα Γ. Παπαδόπουλο⁷⁰.

2.3.4 Ο Μουσικός Σύλλογος Ορφεύς της Κωνσταντινούπολης

Το 1886 ιδρύθηκε στο Φανάρι ο Μουσικός Σύλλογος *Ορφεύς* από τους κατοίκους της περιοχής. Η ιδέα της δημιουργίας του προήλθε από τον Απόστολο Μισαηλίδη και την ασπάστηκαν πολλοί μουσικόφιλοι όπως ο Ηρακλής Κοσμίδης, ο Παναής Παναϊδης, ο Χρήστος Μισαηλίδης, ο Θεαγένης Μισαηλίδης, ο Γεώργιος Μισαηλίδης, ο Δημοσθένης Θωμαΐδης, ο Ηρακλής Μπίλλιας, ο Ανδρέας Χατζόπουλος, ο Γεώργιος Ψαρόπουλος και ο Δημήτριος Χατζόπουλος. Έδρα του Συλλόγου ήταν το παλαιό κτήριο της *Μικράς Ασίας* απέναντι από το Αγιοταφικό Μετόχιο. Πρώτος πρόεδρος εκλέχθηκε ο Χρήστος Μισαηλίδης.

Μία από τις δράσεις του Συλλόγου ήταν η διδασκαλία της τετράφωνης φωνητικής μουσικής και η δημιουργία χορού που θα εμφανιζόταν για κοινωνικές σκοπούς. Διευθυντής της Μουσικής Σχολής ορίστηκε ο διακεκριμένος μουσικοδιδάσκαλος Ραφαήλ Ρίτσης. Με τη καθοδήγησή του περισσότερα από 50 μελοδράματα μουσουργών της Δύσης κατάφεραν να

⁶⁷Στο ίδιο, σ. 403.

⁶⁸Πατριαρχικής Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής, Κώδικας ετών 1881-1898, Αρχείο Οικουμενικού Πατριαρχείου, Συνεδρίαση 18. 2. 1882, σ. 21.

⁶⁹ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Ειδήσεις, Τα κατά τον Μουσικόν Σύλλογον», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 3(1881-1882), σ. 613.

⁷⁰ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί, ό.π.* σ. 405.

σπουδάσουν οι μαθητές της Σχολής. Την πρώτη του εμφάνιση, ο χορός του Συλλόγου την πραγματοποίησε στο Νέο Γαλλικό Θέατρο του Πέραν, στις 24 Μαρτίου του 1887, σε συναυλία προς τιμή του Ρ. Ρίτση. Ακολούθησαν πολλές εμφανίσεις του Χορού, στον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο, στη λέσχη *Μνημοσύνη*, στην αδελφότητα της Χαλκηδόνας ο *Ζήλος*, στην ελληνοκαθολική αδελφότητα η *Συμπόνια* και αλλού. Επιπλέον συχνά οι κάτοικοι του Φαναρίου, αλλά και άλλων συνοικιών διασκεδάζαν αφιλοκερδώς σε ανοιχτές χοροεσπερίδες που διοργάνωνε ο Σύλλογος.

Το Δεκέμβριο του 1887 συγκροτήθηκε στον *Ορφέα* και γυναικείος χορός αποτελούμενος από δεσποινίδες ευυπόληπτων οικογενειών της περιοχής. Το τμήμα αυτό του Συλλόγου διεύθυνε η κοσμητεία με πρόεδρο την λόγιο ιατρό κ. Μαρία. Θ. Γεωργιάδου, αντιπρόεδρο την διευθύντρια του Αγιοταφικού Παρθεναγωγείου κ. Ασπασία Λαζαρίδου και γραμματέα την εκπαιδευτικό κ. Καλλιόπη Κλωναρίδου⁷¹. Η χορωδία των γυναικών εκτελούσε τετράφωνα μέλη και συμμετείχε υποχρεωτικά στην ετήσια συναυλία του Συλλόγου⁷².

Το Μάρτιο του 1889 εκλέγεται πρόεδρος του Συλλόγου ο Γεώργιος Παπαδόπουλος και γραμματέας ο Γ. Παλαμίδης ενώ υπήρξαν και μετατροπές στον Κανονισμό λειτουργίας⁷³. Πλέον στις δράσεις του Συλλόγου προστίθεται και η καλλιέργεια της Εκκλησιαστικής Μουσικής με την ίδρυση ενός τμήματος στη Σχολή για την ανάπτυξη και διάδοσή της⁷⁴. Επιπλέον διοργανώνονται μουσικές διαλέξεις και παρουσιάζονται σχετικά θέματα από τους Γ, Παπαδόπουλο, Πέτρο Φιλανθίδη και Νικόλαο Παγανά⁷⁵. Ο ανανεωμένος Κανονισμός λειτουργίας του Συλλόγου αποτελείται από 15 κεφάλαια που περιέχουν 51 άρθρα. Τα πρώτα 29 άρθρα αφορούν την διοίκηση, το σκοπό, τα μέλη και τις συνεδριάσεις, ενώ τα επόμενα 28 τα οικονομικά θέματα, τις δράσεις, τις επιτροπές, τα τμήματα Βυζαντινής και Ευρωπαϊκής μουσικής, τους δωρητές, τη σφραγίδα, τις αρχαιρεσίες και γενικές διατάξεις. Άξιο αναφοράς είναι ότι πρώτη φορά έχουν τη δυνατότητα γυναίκες να γίνουν μέλη ενός Συλλόγου που ασχολείται με την Εκκλησιαστική Μουσική⁷⁶. Σε δύο περιπτώσεις ο Μουσικός Σύλλογος *Ορφεύς* δέχτηκε επεμβάσεις από τις Αρχές για προγραμματισμένες δράσεις του. Την πρώτη φορά αναβλήθηκε η μουσική εκτέλεση της *Νόρμας* από τη χορωδία του Συλλόγου που ήταν προγραμματισμένη να γίνει στο θέατρο των *Μνηματακίων* και η δεύτερη ήταν η απαγόρευση

⁷¹Στο ίδιο, σ. σ. 410-411.

⁷²*Κανονισμός του εν Φαναρίω Μουσικού Συλλόγου «Ορφέως»*, Κωνσταντινούπολη, τύποις Ε. Μισαηλίδου, 1888, άρθρο 44, σ. 12.

⁷³Στο ίδιο, σ. 14.

⁷⁴Στο ίδιο, σ. 3.

⁷⁵ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, ο.π. σσ. 406-407.

⁷⁶*Κανονισμός του εν Φαναρίω Μουσικού Συλλόγου «Ορφέως»*, ό.π. σσ. 3-14.

του πολιτικού μνημόσυνου του Ευαγγελινού Μισαηλίδη, ιδρυτού και επίτιμου μέλους του Συλλόγου⁷⁷.

⁷⁷ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Συμβολαί*, σ. 407.

3. Ο ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

3.1 Η Μουσική Επιτροπή του 1885

Κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα το Οικουμενικό Πατριαρχείο, όποτε πίστευε ότι χρειαζόταν, συγκαλούσε πάσης φύσεως ειδικές επιτροπές αλλά και περιστασιακές Μουσικές Επιτροπές. Στόχος των Μουσικών Επιτροπών ήταν η κάθαρση της Εκκλησιαστικής μουσικής από τις εξωτερικές επιρροές, η αναβάθμιση της θεωρητικής της υποδομής και η υπόδειξη τρόπων επιστροφής στο παραδοσιακό μέλος.

Η πρώτη Μουσική Επιτροπή δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία του Πατριάρχη Άνθιμου του ΣΤ το 1846. Μέλη της ήταν ο Α΄ Δομέστικος Στέφανος, ο Πρωτοψάλτης Κωνσταντίνος και ο Ιωάννης ο Λαμπαδάριος. Βασικό της έργο ήταν η εξέταση και παρακολούθηση των μουσικών έργων. Μάλιστα πρώτα έπρεπε να εγκριθούν εγγράφως από την Επιτροπή, με κριτήριο το αποδεκτό ύφος της Εκκλησιαστικής Μουσικής και μετέπειτα να εκδοθούν⁷⁸.

Η σύσταση της Μουσικής Επιτροπής που μας ενδιαφέρει πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 1895. Στον πατριαρχικό θρόνο τότε ήταν ο Άνθιμος Ζ΄, ο οποίος παλαιότερα είχε υπάρξει μητροπολίτης Λέρου και Καλύμνου. Ο Άνθιμος Ζ΄ επίσης είχε υπάρξει σε μεγάλο βαθμό ενδιαφερόμενος για την Εκκλησιαστική μουσική, στοιχείο που έπαιξε σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της σύστασης της προαναφερόμενης Επιτροπής. Στην αρχή τα μέλη της ήταν 6 με πρόεδρο τον Αθανάσιο Καποράλη που ήταν πρώτα Μητροπολίτης Λήμνου και αργότερα της Σάμου. Τον Ιούλιο του 1897 μετά την αποχώρηση του Άνθιμου του Ζ, πρόεδρος της Επιτροπής ορίστηκε με πατριαρχικό πιτάκιο από τον Πατριάρχη Κωνσταντίνο Ε΄ ο καθηγητής Κωνσταντίνος Ζαχαριάδης ενώ αποχώρησε από αυτή ο Ευστράτιος Παπαδόπουλος. Μέλη της Επιτροπής ήταν κορυφαίες μουσικές προσωπικότητες της εποχής όπως ο Γεώργιος Βιολάκης, Πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας στο ναό του Αγίου Γεωργίου στο Φανάρι, ο Αριστείδης Νικολαΐδης Λαμπαδάριος στον ίδιο ναό, οι καθηγητές της Μεγάλης του Γένους Σχολής Ανδρέας Σπαθάρης, και Ευάγγελος Αμαξόπουλος, οι μουσικοδιδάσκαλοι Κωνσταντίνος Ψάχος, Πολυχρόνιος Παχειδής, Νηλέας Καμαράδος, Θεμιστοκλής Βυζάντιος, Αλέξανδρος Βυζάντιος, Γεώργιος Πρωγάκης, ο

⁷⁸ ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΣ-ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι., Α΄ ΔΟΜΕΣΤΙΚΟΣ, *Πανδέκτη*, 1850, ό. π., σ. ιβ.

Αρχιμανδρίτης Θεόδωρος Μαντζουράνης, ο ιεροδιάκονος Γεννάδιος Θέμελης, οι μουσικολόγοι, Γεώργιος Παχτικός, Μάρκος Βασιλείου, Νικόλαος Παγανάς και οι λογιώτατοι Ματθαίος Παρανίκας, Γεώργιος Λιανόπουλος, και Γεώργιος Παπαδόπουλος. Κύριο μέλημα της Μουσικής Επιτροπής ήταν η δημιουργία Μουσικής Σχολής αλλά και η εισαγωγή της Εκκλησιαστικής Μουσικής στα αστικά σχολεία.

Ο μουσικόφιλος Πατριάρχης Κωνσταντίνος ο Ε΄ ενήργησε με σκοπό τη μετατροπή της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1895 σε Μουσικό Σύλλογο. Σημαντική ήταν η συνεισφορά του στην έκδοση κυβερνητικής άδειας που αναγνώριζε το Σύλλογο με ημερομηνία 21 Ιανουάριου 1899. Επιπλέον, έκανε μεγάλη χρηματική χορηγία για την υποστήριξη του καινούργιου σωματείου, δώρισε μουσικά όργανα στην Οργανοθήκη του Συλλόγου, υποστήριξε με γενναιοδωρία το περιοδικό του Συλλόγου και συμμετείχε στη προκήρυξη μουσικών διαγωνισμών⁷⁹.

3. 2 Η πρώτη χρονική περίοδος λειτουργίας του Συλλόγου (1898 – 1912)

Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος προέκυψε μετά από τις σχετικές συνεδριάσεις της Μουσικής Επιτροπής που είχε ιδρυθεί μερικά χρόνια πριν (το 1895) και έμελλε να είναι ο πλέον μακρόβιος όλων εκείνων που ιδρύθηκαν στην διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Οι πρώτοι συντάκτες του Κανονισμού του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ήταν οι Γεώργιος Παπαδόπουλος και Κωνσταντίνος Ψάχος⁸⁰. Είναι ενδεικτικό παράλληλα, πως έως και τον Ιούλιο του 1898 σε ένα σύνολο 12 συνεδριάσεων, μέσω της Μουσικής Επιτροπής είχε λάβει χώρα η προετοιμασία όλων των άρθρων του Κανονισμού. Τον ίδιο μήνα εξάλλου, με πιτάκιο του Πατριάρχη τα μέλη της Επιτροπής είχαν ονομαστεί ιδρυτές του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου⁸¹. Σε αυτό το σημείο, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας, πως η δράση της Μουσικής Επιτροπής εντός του Συλλόγου συνεχίστηκε και μετά τον Ιούλιο του 1898.

Παράλληλα, η έναρξη λειτουργίας του Συλλόγου, πέραν των μελών της ίδιας της Επιτροπής θα σηματοδοτούσε ταυτόχρονα και την ένταξη σε αυτόν 440 νέων μελών⁸². Αυτά

⁷⁹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ.)*, Τύποις Πραξίτελους, εν Αθήναις, 1904 ό.π., σσ. 185-186.

⁸⁰Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, Κωνσταντινούπολη, Πατριαρχικό Τυπογραφείο, 1899, σ. 37.

⁸¹ΑΜΒΡΟΣΙΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΕΛΛΑΓΩΝΙΑΣ, *Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος*, σ. 416.

⁸²«Συνεδρίασης ΝΑ΄ Εκκλησιαστικού Συλλόγου» 29 Οκτωβρίου 1899, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* 1 Ιανουαρίου 1900 τεύχος Α΄, Θεσσαλονίκη 2000 σ. 13.

τα μέλη είχαν προέλθει από όλες τις κοινωνικές ομάδες, με αποτέλεσμα έτσι να έχουμε ένα σύνολο ψαλτών, δασκάλων, δικηγόρων, υπαλλήλων του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όπως επίσης πολιτικών και γιατρών. Μεταξύ των επίτιμων μελών, από την άλλη μεριά, περιλαμβάνονταν πρέσβεις, μητροπολίτες, εκδότες εφημερίδων, ακόμα και πρώην Πατριάρχες⁸³.

Πολύ μεγάλη και έντονη δραστηριοποίηση είχε σημειωθεί στους κόλπους του Συλλόγου από την αρχή ακόμα της λειτουργίας του. Ενδεικτικά, μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας, πως τον Οκτώβριο του 1899 πραγματοποιήθηκε η 50^η συνεδρίαση του από τότε που είχε ιδρυθεί. Το πρώτο προεδρείο με πρόεδρο τον Μητροπολίτη Σκοπίων Αμβρόσιο εκλέχθηκε τον Αύγουστο του 1988⁸⁴. Επίσημα όμως η λειτουργία του Συλλόγου πρέπει να θεωρηθεί πως ξεκίνησε τον Μάιο του 1899 όταν εγκρίθηκε και ο Κανονισμός λειτουργίας του. Έδρα του ήταν η Μεγάλη του Γένους Σχολή στο Φανάρι αλλά οι συνεδριάσεις του λάμβαναν χώρα στο Πατριαρχείο⁸⁵. Ο πρώτος Κανονισμός του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως του έτους 1899 και που μάλιστα θα αποτελούσε συγχρόνως και την βάση όλων εκείνων που θα ακολουθούσαν στην συνέχεια, περιλάμβανε ένα σύνολο δεκαεπτά κεφαλαίων τα οποία κατανέμονται σε συνολικά 115 άρθρα. Η δομή του είναι παρόμοια με εκείνη των προηγούμενων Κανονισμών άλλων μουσικών συλλόγων που είχαν προηγηθεί στην διάρκεια του 19^{ου} αιώνα.

Αρχικά οι σκοποί του εν λόγω Συλλόγου περιγράφονται σε ένα Κεφάλαιο, στα δυο πρώτα άρθρα του Κανονισμού. Αυτοί οι σκοποί συνδέονται με την θεωρητική και πρακτική ανάπτυξη, αλλά και με την εξέταση και την καλλιέργεια της Εθνικής μουσικής του Ελληνισμού. Εδώ περιλαμβάνονται, τόσο η εκκλησιαστική, όσο και η θύραθεν μουσική. Ένας βασικός στόχος του Συλλόγου είναι η λεπτομερής εξακρίβωση της ιστορίας και της πορείας της μουσικής από τα πανάρχαια χρόνια, ως την σύγχρονη εποχή, αλλά και η διόρθωση και ανύψωση ειδικά της Εκκλησιαστικής μουσικής στο αρχαίο και γνήσιο μέλος, με ακρίβεια, τόσο σε επιστημονικό όσο και σε αυστηρά τεχνικό επίπεδο. Ένας άλλος στόχος αφορούσε την διαδικασία της σύγκρισης της ελληνικής εκκλησιαστικής και θύραθεν μουσικής με άλλες αντίστοιχες μουσικές παραδόσεις άλλων λαών και πολιτισμών, τόσο της Δύσης όσο και της Ανατολής⁸⁶.

⁸³«Μέλη του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου», *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α' ό.π, σσ 2-9.

⁸⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. *Ιστορική Επισκόπησις, ό. π.*, σ. 186, σημ. 2.

⁸⁵«Αγγελία ΕΜΣ», *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινούπολη, 6. 11. 1900.

⁸⁶*Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, 1899, σσ. 3- 4.

Το δεύτερο άρθρο σε αυτό το πρώτο Κεφάλαιο αποτελείται από ένα σύνολο δώδεκα εδαφίων. Το δωδέκατο εξ αυτών μάλιστα, υποδιαιρείται, την ίδια στιγμή, σε άλλα 11 που αφορούν τις συγκεκριμένες εργασίες και τους τρόπους, με τους οποίους μπορούν να πραγματοποιηθούν όλοι αυτοί οι σκοποί-στόχοι του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Κατά την πρώτη περίοδο λειτουργίας του Συλλόγου επρόκειτο να υλοποιηθεί κατά βάση ένα μέρος από όλα αυτά. Αυτό αφορούσε την λειτουργία της Μουσικής Σχολής, την πραγματοποίηση διαφόρων διαλέξεων, την ανάπτυξη επιστημονικών και τεχνικών συγγραμμάτων, όπως επίσης και την έκδοση ενός περιοδικού συγγράμματος⁸⁷.

Το περιοδικό σύγγραμμα *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας*, εργασίες του εν Πατριαρχείois εδρεύοντος Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ήταν το επίσημο όργανο του Συλλόγου. Τα επιστημονικά, ιστορικά και μουσικολογικά θέματα που δημοσιεύονται και αναλύονται αφορούν τη βυζαντινή μουσική παλαιογραφία, το νέο σημειογραφικό σύστημα, τη μουσική Θεωρία, το ύφος, το ρυθμό, το χρόνο, το μέτρο, την εκτέλεση, την αρμονία, το ισοκράτημα, τις σχολές εκκλησιαστικής μουσικής, την αρχαία παρασημαντική, τα δημώδη άσματα, την αρχαία μουσικογραφία κ. α. Από τους επιστημονικούς και καλλιτεχνικούς συνεργάτες ξεχωρίζουμε τους Γ. Βιολάκη, Κ. Ψάχο, Ν. Καμαράδο, Ι. Ναυπλιώτη, Γ. Παχτίκο, Π. Φιλανθίδη, J. B Thibaut, Μ. Βασιλείου, τον Επίσκοπο Παμφίλου Μελισσηνό κ. α. Στο *Παράρτημα της Εκκλησιαστικής Αλήθειας* επίσης καταγράφονται τα πρακτικά των συνεδριάσεων του Εκκλησιαστικού Συλλόγου, τα αναγνώσματα, οι λογοδοσίες, οι διαλέξεις, οι συζητήσεις, οι ανακοινώσεις, τα μέλη, οι ευεργέτες και δωρητές, οι εκθέσεις του Προεδρείου και των Επιτροπών, οι πανηγυρικοί λόγοι, οι επιστολές, οι επετηρίδες, τα Πατριαρχικά Πιττάκια, οι κρίσεις, ο Κανονισμός λειτουργίας, η αλληλογραφία, τα χρονικά των τελετών και εορτών, μελουργήματα και μουσουργήματα, πολυχρονισμοί, διαγωνίσματα και ότι άλλο έχει να κάνει με τις δράσεις του Συλλόγου και της Μουσικής Σχολής του⁸⁸. Μπορούμε να αντιληφθούμε, πως υφίστατο ένας σαφέστατα διευρυμένος ορίζοντας σκέψης και δράσης, αναφορικά με το ζήτημα των ερευνών στο πεδίο της μουσικής.

Όσον αφορά την οργάνωση του Συλλόγου, αυτή είχε έναν αρκετά συστημικό χαρακτήρα. Τα μέλη του Συλλόγου, πιο συγκεκριμένα, χωρίζονταν σε τακτικά, έκτακτα, σε αντεπιστέλλοντα, αλλά και σε επίτιμα. Στα τακτικά συγκαταλέγονταν ομογενείς της

⁸⁷ΒΙΟΛΑΚΗΣ Γ., *Μελέτη Συγκριτική της νυν εν χρήσει Μουσικής Γραφής προς την του Πέτρου Πελοποννησίου και προς την αρχαιότεραν γραφήν*, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας*, τεύχος Α', Θεσσαλονίκη 2000, σσ 28 – 53.

⁸⁸Πρόλογος, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α'.

ελληνικής κοινότητας της Κωνσταντινούπολης και διάφοροι λόγιοι, οι οποίοι διέθεταν σημαντικές μουσικές γνώσεις. Στα έκτακτα μέλη, μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας τις περιπτώσεις ατόμων που διέμεναν μεν στην Πόλη, ωστόσο, δεν ήταν ομογενείς ή δεν ήταν καν ομόδοξοι, αλλά που δεν έπαυαν να έχουν επίσης σημαντικές γνώσεις περί μουσικής⁸⁹. Η συμμετοχή όλων αυτών των μελών ακόμα κι ως έκτακτων στους κόλπους του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ήταν συνδεδεμένη με το άνοιγμα του Συλλόγου απέναντι στις διάφορες ξένες μουσικές κουλτούρες. Αυτό εξάλλου δεν ήταν κάτι ξένο για μια κοινότητα της Πόλης, όπως η ελληνική κοινότητα του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα. Μια κοινότητα, με άλλα λόγια, η οποία ήταν κοσμοπολίτικη και που ήταν ανέκαθεν ανοιχτή σε πολιτιστικά στοιχεία και ερεθίσματα που μπορεί να προέρχονταν από διαφορετικές πολιτιστικές παραδόσεις. Ως προς το θέμα αντιστοίχως των επίτιμων μελών, είναι αξιοσημείωτο πως στους κόλπους τους μπορούσαν να υφίστανται και γυναίκες. Σε κάθε περίπτωση και τα επίτιμα μέλη, έπρεπε να έχουν κάποιες γενικότερες γνώσεις πάνω σε θέματα μουσικής. Μια άλλη προϋπόθεση εδώ βέβαια αφορούσε και τις ευεργεσίες προς τον Σύλλογο από μέρους τους⁹⁰. Η διαδικασία του να καταστεί μέλος κάποιο άτομο στους κόλπους του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ήταν η έκδοση του λεγόμενου διπλώματος μέλους. Το τελευταίο άλλωστε, αποτελούσε το βασικό αποδεικτικό στοιχείο για την συμμετοχή κάποιου ως μέλους στον εν λόγω Σύλλογο. Το δίπλωμα αυτό όμως ήταν σημαντικό, επειδή ταυτόχρονα αποτελούσε την κύρια και βασική πηγή εσόδων για τον Σύλλογο.

Η διοίκηση ορίστηκε να ασκείται από οκταμελές προεδρείο που αποτελούνταν από τον πρόεδρο, δύο αντιπροέδρους, ένα γενικό και ένα ειδικό γραμματέα, ταμία, βιβλιοφύλακα και οργανοφύλακα. Το πρώτο Προεδρείο αποτελούνταν από τους παρακάτω: Πρόεδρος ο Μητροπολίτης Αμασειάς Άνθιμος (ο οποίος μετά από δύο μήνες παραιτήθηκε), δύο αντιπρόεδροι, ο μητροπολίτης Σκοπίων Αμβρόσιος και ο Πρωτοψάλτης Γ. Βιολάκης, ειδικός γραμματέας ο Γ. Παπαδόπουλος, γενικός γραμματέας ο Κ. Ψάχος, ταμίας ο Χ. Παπαϊωάννου, βιβλιοφύλακας και οργανοφύλακας ο Ε. Παπαδόπουλος⁹¹. Οι τακτικές συνεδριάσεις γίνονταν μια φορά το μήνα και ήταν ανοιχτές για όλους τους μουσικόφιλους⁹². Αμέσως συστάθηκαν οι τέσσερις επιτροπές στις οποίες διαμερίστηκαν οι αρμοδιότητες της λειτουργίας και των δράσεων του Συλλόγου. Η εφορευτική Επιτροπή ήταν υπεύθυνη για την εποπτεία και διοίκηση

⁸⁹Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, άρθρο 5, σσ. 7-8.

⁹⁰Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, άρθρο 5, σ. 8.

⁹¹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. , *Ιστορική επισκόπησης της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1- 1900 μ. Χ.)*, εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη 1990 ό.π., σελ. 252.

⁹²Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, άρθρα 28, 30.

της Μουσικής Σχολής και αποτελούνταν από ένα κληρικό και τέσσερα μέλη του Συλλόγου⁹³. Η συντακτική Επιτροπή είχε επωμιστεί την ευθύνη για το περιοδικό σύγγραμμα⁹⁴ και η Επιτροπή των διαγωνισμάτων, τα θέματα των διαγωνισμών και τις αξιολογήσεις όσων συμμετείχαν σε αυτά⁹⁵. Στα πλαίσια λειτουργίας του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου πολύ σημαντική είχε υπάρξει η παρουσία της ειδικής τεχνικής Επιτροπής. Η Επιτροπή αυτή μάλιστα, είχε τεθεί σε λειτουργία προκειμένου να επιβλέπει την κίνηση στο χώρο των τεχνών και ειδικότερα στο πεδίο της μουσικής κατά την περίοδο εκείνη. Επιπλέον της παραδίδονταν συγγράμματα, μουσικές έρευνες, διάφορες μελοποιήσεις και μεταγραφές παλαιών μελών με σκοπό να τα αξιολογήσει σύμφωνα με τις μουσικές αρχές του Συλλόγου και να ανακοινώνει τα αποτελέσματα στην ολομέλεια του Συλλόγου. Παράλληλα, ήταν επιφορτισμένη και με το να προτείνει κατά καιρούς στο Σύλλογο και την αγορά των απαραίτητων σχετικών βιβλίων⁹⁶. Η σύγκληση αυτής της Επιτροπής είχε γίνει αρκετές φορές ήδη ακόμα και από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της ενώ ουκ ολίγες φορές είχε καταδικάσει διάφορα μουσικά έργα ή τα είχε απορρίψει. Σύμφωνα με το άρθρο 41 του Κανονισμού σε κάθε ολοκλήρωση της χρονιάς λειτουργίας του Συλλόγου εκλέγονταν μια τριμελής εξελεγκτική Επιτροπή η οποία έλεγχε τα του ταμείου, των αρχείων, της βιβλιοθήκης και της οργανοθήκης. Στις 19 Οκτωβρίου του 1899 μέλη της Επιτροπής αυτής ορίστηκαν ο Μητροπολίτης Σωζουαγαθουπόλεως κ. Παρθένιος, ο ιατρός Ν. Βασιλειάδης και ο Ν. Α. Βαλιάδης⁹⁷.

Στις αρχαιρεσίες που πραγματοποιήθηκαν στις 29 Οκτωβρίου του 1899 το προεδρείο αποτελούνταν από τους παρακάτω: Προέδρος ο Μητροπολίτης Αμασειάς Άνθιμος, αντιπρόεδροι ο Αρχιμανδρίτης και αρχιγραμματέας της Ιεράς Συνόδου Φώτιος και ο Πρωτοψάλτης Γ. Βιολάκης, γενικός γραμματέας ο Γ. Παπαδόπουλος, ειδικός γραμματέας ο Μ. Σύγκελος της Μ. Εκκλησίας Νικόδημος Νεοκλής, ταμίας ο Ν. Α Βαλιάδης και βιβλιοφύλακας και οργανοφύλακας ο Χρ. Παπαϊωάννου. Επιπλέον ορίστηκαν τα μέλη των επιτροπών. Μέλη της εφορευτικής εκλέχτηκαν ο Μητροπολίτης Αμασειάς Άνθιμος σαν πρόεδρος ο Μέγας Χαρτοφύλακας Μ. Γεδεών, ο Κ. Ζαχαριάδης, ο Ευάγγελος Αμαξόπουλος και ο Γ. Παπαδόπουλος. Μέλη της ειδικής-τεχνικής Επιτροπής εκλέχτηκαν ο Γ. Βιολάκης σαν πρόεδρος, ο Λαμπαδάριος Α. Νικολαΐδης, ο Κ. Ζαχαριάδης, ο Α. Σπαθάρης, ο Γ. Παπαδόπουλος, ο Κ. Α Ψάχος, ο Γ. Δ Παχτικός, ο Ν. Καμαράδος, ο Ε. Παπαδόπουλος, ο

⁹³Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, σσ. 20-27.

⁹⁴Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, σσ. 27-28.

⁹⁵Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, σσ. 28-30.

⁹⁶Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, κεφάλαιο Ε', άρθρο 47.

⁹⁷Πρακτικά Ν' Συνεδρίασης 14 Οκτωβρίου 1899, Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας τεύχος Α, σ. 11.

Λεωνίδας Νικοκλής και ο Γ. Θέμελης. Την Επιτροπή των διαγωνισμάτων αποτέλεσαν ο Γ. Παπαδόπουλος σαν πρόεδρος, ο Ε. Γ Αμαξόπουλος, ο Α Σπαθάρης, ο Γ. Βιολάκης, ο Ε. Γ Παπαδόπουλος, ο Ν. Καμαράδος και ο Γ. Βινάκης. Τέλος στην συντακτική Επιτροπή επί του περιοδικού συγγράμματος εκλέχτηκαν ο Ν. Α Βαλιάδης σαν πρόεδρος, ο ιατρός Ν. Βασιλειάδης, ο Ιάκωβος Ναυπλιώτης, ο Κ. Κλάββας, ο Γ. Δ Παχτικός, ο Δ. Μπαλαμπάνης και ο Μιχ. Μουρκίδης⁹⁸. Εδώ παρατηρούμε του πολυσύνθετους ρόλους του διοικητικού συμβουλίου του Συλλόγου και κάποιων μελών του με γνώσεις πάνω στην Εκκλησιαστική μουσική και όχι μόνο. Επίσης εκείνη την περίοδο αποφασίστηκε να δημιουργηθεί σύμφωνα με τον Κανονισμό διαρκής μουσικός χορός του οποίου τα μέλη θα εκγυμνάζονται ώστε να ψάλλουν ομοιόμορφα. Μάλιστα θα οριστεί και εξαμελής προσωρινή Επιτροπή την οποία θα απαρτίζουν οι Γ. Παχτικός, Ν. Καμαράδος, Ν. Βασιλειάδης, Jean Thibaut, Κ. Α. Ψάχος και Χ. Παπαϊωάννου, για την ομαλή και σωστή λειτουργία του χορού⁹⁹. Η συγκεκριμένη Επιτροπή όρισε πως ο χορός θα ψάλλει σε κάθε τακτική συνεδρίαση του Συλλόγου και εκτάκτως όποτε του ζητηθεί. Επίσης τα μέλη του θα αποτελούνται αποκλειστικά από τα μέλη του Συλλόγου με μικρότερο δυνατό αριθμό συμμετεχόντων τα 20 και ανώτερο τα 50. Διευθυντής του χορού θα είναι ο κατά καιρό διδάσκαλος της ανώτατης τάξης της Μουσικής Σχολής. Τέλος ο χορός θα έχει στη διάθεσή του και τα μουσικά όργανα της οργανοθήκης του Συλλόγου¹⁰⁰.

Για πρώτη φορά στις 4 Δεκεμβρίου του 1899, μέρα μνήμης του Αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού, ο Σύλλογος γιόρτασε την επέτειο του με κάθε επισημότητα. Η ημέρα ξεκίνησε με λειτουργία στον πατριαρχικό ναό στην οποία χοροστάτησε ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίνος. Μετά την απόλυση της λειτουργίας η τελετή πραγματοποιήθηκε στην αίθουσα τελετών της Μ. του Γ. Σχολής υπό την προεδρεία του επίτιμου προέδρου του Συλλόγου Οικουμενικού Πατριάρχη. Οι μαθητές της ανώτερης τάξης της Μουσικής Σχολής με χοράρχη τον Ν. Καμαράδο έψαλλαν ύμνο εις τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό, άσμα αφιερωμένο στον Σουλτάνο, το αργό *Αναστάσεως ημέρα* μετά του κρατήματος και πολυχρονισμό πατριαρχικό. Επίσης οι μαθητές της Σχολής *αρχαίο εκκλησιαστικό μουσούργημα* έψαλλαν άσμα αφιερωμένο στον Πατριάρχη Κωνσταντίνο Έ μελοποιημένο από τον Γ. Βιολάκη. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης εκτελέστηκαν και διάφορα εκκλησιαστικά άσματα επί του *νέου μουσικού οργάνου* από τους Ε. Παπαδόπουλο, Δ. Μαυρίδη και Λ. Νικοκλέους. Ο πανηγυρικός λόγος της ημέρας

⁹⁸Πρακτικά ΝΑ΄ Συνεδρίασης 29 Οκτωβρίου 1899, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α΄, σ. 15.

⁹⁹Πρακτικά ΝΒ΄ Συνεδρίασης 19 Νοεμβρίου 1899, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α΄, σσ. 17-18.

¹⁰⁰Πρακτικά ΝΣΤ΄ Συνεδρίασης 11 Φεβρουαρίου 1900, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β΄, σσ. 165-166.

εκφωνήθηκε από τον Γ. Παπαδόπουλο¹⁰¹. Χαρακτηριστικός και άξιος αναφοράς είναι ο εορτασμός της δεύτερης επετείου του Συλλόγου που πραγματοποιήθηκε στις 4 Δεκεμβρίου του 1900 και ήταν αφιερωμένος στον Γεώργιο Βιολάκη, στα 25 χρόνια της πρωτογαλτείας και στα 60 συνολικά προσφοράς του στην Εκκλησιαστική μουσική και στην Μ. Εκκλησία. Η Εκκλησία τον τίμησε με Πατριαρχικό πιττάκιο στο οποίο υπήρχαν ευχαριστίες και συγχαρητήρια για την προσφορά του και την καλλιτεχνική του αξία¹⁰² ενώ και ο εκκλησιαστικός τύπος είχε διθυραμβικά σχόλια και για τον ίδιο τον Βιολάκη και για την εκδήλωση της επετείου του Συλλόγου¹⁰³. Στην τελετή έψαλλε ο πολυμελής χορός του Συλλόγου με χοράρχη τον Ν. Καμαράδο, ύμνο εις τον Άγιο Ιωάννη τον Δαμασκηνό ποιηθέντα υπό του Χρ. Χατζηχρήστου και μελοποιημένο από τον ιατρό της Σαμοθράκης Νικόλαο Φαρδύ, άσμα προς τον Σουλτάνο μελοποιημένο από τον Γ. Βιολάκη, ύμνο προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Κωνσταντίνο Ε΄, έργο του Γ. Βιολάκη και πατριαρχικό Πολυχρονισμό¹⁰⁴.

Ένας από τους σκοπούς του Συλλόγου, όπως μαρτυρά και η σύσταση σχετικής Επιτροπής ήταν και οι διαγωνισμοί. Κατά τη διάρκεια λειτουργίας του Συλλόγου πραγματοποιήθηκαν αρκετοί διαγωνισμοί. Στις 11 Φεβρουαρίου του 1900 στην ΝΣΤ΄ συνεδρίαση του Συλλόγου ορίστηκαν οι όροι του πρώτου διαγωνισμού και ανακοινώθηκαν από τον πρόεδρο της σχετικής Επιτροπής Γ. Παπαδόπουλο. Ο διαγωνισμός αφορούσε την μελοποίηση ύμνου προς τον Ιωάννη το Δαμασκηνό σε στίχους του Χ. Χατζηχρήστου με βάση την εκκλησιαστική μουσική. Το έπαθλο ήταν 5 λίρες και στάλθηκαν στο σύλλογο 19 έργα. Τα χειρόγραφα των διαγωνιζόμενων δεν επιστρέφονταν στους μελοποιούς αλλά έμπαιναν στα αρχεία του Συλλόγου όπως και ο βραβευμένος ύμνος¹⁰⁵. Στην αρχή η Επιτροπή επαίνεσε τα πέντε. Τελικά όμως την πρώτη θέση πήρε η μελοποίηση του ιατρού Νικόλαου Φαρδύ, η οποία ψάλλθηκε στην δεύτερη πανηγυρική επέτειο του Συλλόγου¹⁰⁶. Το Μάρτιο της ίδιας χρονιάς με προτροπή του επισκόπου Παμφίλου Μελισσηνού ανακοινώθηκαν από τον Γ. Παπαδόπουλο οι όροι και του δεύτερου διαγωνισμού του Συλλόγου. Στόχος του διαγωνισμού ήταν να καθοριστεί ο ρυθμός των Αναστάσιμων Απολυτίκιων της Οκτωήχου και των Καταβασιών

¹⁰¹«Ο εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, Αγγελία-πρόσκληση- πρόγραμμα. Ο εορτασμός στις 4. 12. 1899 της πρώτης επετείου από την ίδρυση του Συλλόγου», *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινουπόλει, 1. 12. 1899.

¹⁰² *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β΄, σ. 10.

¹⁰³ *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β΄, σ.σ. 3-9.

¹⁰⁴ Απόσπασμα της εφημερίδας ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ εν τω φύλλω της 5 Δεκεμβρίου 1900, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β΄ σ. 4.

¹⁰⁵ *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β΄ σσ. 164-165.

¹⁰⁶ *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Γ΄, Θεσσαλονίκη 2001, σσ.126-138, ΑΝΩΝΥΜΟΥ, *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 24, 1900 σσ. 359-360, Συνεδρίαση ΞΣΤ *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Γ΄, σ. 111.

Αυτόμελων Εξαποστειλάρων του Ειρμολογίου. Στην αρχή το έπαθλο ήταν εκατόφραγκο¹⁰⁷ όμως ο διαγωνισμός επαναπροκηρύσσεται το Φεβρουάριο του 1901 με έπαθλο 50 Αγγλικές λίρες¹⁰⁸. Το 1903 προκηρύχθηκαν άλλοι δύο διαγωνισμοί χωρίς έπαθλο αλλά δεν είχαν ανταπόκριση¹⁰⁹.

Συχνό φαινόμενο για τον Εκκλησιαστικό Μουσικό Σύλλογο στα χρόνια λειτουργίας του ήταν οι δωρεές μικρές και μεγάλες. Ο πρώην Πατριάρχης Ιεροσολύμων Νικόδημος για να δείξει την ευγνωμοσύνη του για την ανακήρυξη του από τον Σύλλογο ως επίσημο μέλος του, τον Φεβρουάριο του 1900, δωρίζει 8 λίρες Αγγλίας, 5 λίρες για την Μουσική Σχολή και 3 για το περιοδικό σύγγραμμα¹¹⁰. Τον Οκτώβριο του 1899 ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίνος δωρίζει 20 λίρες Τουρκίας και ο Αμασειάς Άνθιμος μια λίρα Αγγλίας¹¹¹. Το 1903 ο ιερομόναχος Αντώνιος Φωτιάδης είχε συλλέξει ένα ποσό 4.000 γροσίων από μοναστήρια του Αγίου Όρους, ενώ επίσης είχαν δοθεί σημαντικά ποσά και από ομογενείς της Πόλης¹¹². Το ίδιο έτος η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου αποφάσισε να προσφέρουν οι Μονές του Αγίου Όρους σε ετήσια βάση από μια λίρα, ώστε να ισχυροποιηθεί η λειτουργία της Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου¹¹³. Ανάλογα με το μέγεθος της δωρεάς κάποιοι ανακηρύσσονται από τον σύλλογο ως *ευεργέτες*, όπως οι Πατριάρχες Ιωακείμ ο Γ' και Κωνσταντίνος ο Ε', *μεγάλοι δωρητές*, όπως η Μονή Βατοπεδίου, η Ελένη Ζαρίφη και ο τραπεζίτης Ηλιάσκος Κωνσταντίνος και *δωρητές* όπως ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δαμιανός, η Μονή Λειμώνος της Λέσβου κ.α.¹¹⁴.

Το 1903 ψηφίστηκε ένας νέος μακροσκελής Κανονισμός που αποτελούνταν από 16 Κεφάλαια. Οι βασικές διατάξεις στην ουσία και πάλι δεν είχαν μεταβληθεί, ενώ από την άλλη μεριά είχαν παραμείνει ίδια η δομή, όπως και το περιεχόμενο, με ελάχιστες μεταβολές, αναφορικά με τους σκοπούς, τις συνεδριάσεις, τη διοίκηση, τα μέλη και τις Επιτροπές. Μια πολύ σημαντική αλλαγή που προέκυψε μέσα από εκείνον τον νέο Κανονισμό είχε να κάνει με την διαδικασία της λειτουργίας της Μουσικής Σχολής του Συλλόγου. Αυτό αφορούσε την δυνατότητα της μαθητείας στην σχολή και ορθόδοξων κληρικών ή καλλιφώνων λαϊκών και όχι μόνο πια ψαλτών. Ήταν μια σημαντική αλλαγή συνδεδεμένη εξάλλου και με μια διαδικασία

¹⁰⁷Πρακτικά Ξ' συνεδρίασης, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β', σσ. 177-178.

¹⁰⁸ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησης*, σ. 253.

¹⁰⁹«Προκήρυξη Διαγωνίσματος του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 27(1903), σσ. 305-307.

¹¹⁰Πρακτικά ΝΕ' συνεδρίασης, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Β', σ. 159.

¹¹¹Πρακτικά ΝΑ' συνεδρίασης, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α', σ. 13.

¹¹²ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 27(1903), σσ. 407, 444-445.

¹¹³ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 27(1903), σ. 510.

¹¹⁴*Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος 6, σσ. 11, 12.

αντιπαραθέσεων που είχαν αρχίσει να υφίστανται από κάμποσο καιρό πριν μεταξύ των ψαλτών και των μαθητών της Σχολής του Συλλόγου. Ο ίδιος ο Σύλλογος εξάλλου, μέσω του επιστημονικού του έργου την ίδια στιγμή, είχε αναδείξει τις αδυναμίες που εμφάνιζαν οι ψάλτες της Πόλης, ενώ από την άλλη μεριά πλέον είχαν αναδειχθεί ολοένα περισσότεροι νέοι και ικανοί τελειόφοιτοι της Σχολής του που είχαν περισσότερες ικανότητες και εκπαίδευση¹¹⁵.

Πάντως, σταδιακά από το 1904 μπορούμε να δούμε, πως θα αρχίσουν να αναδύονται σημαντικά προβλήματα στους κόλπους του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου και που θα τον συνοδεύουν ως το τέλος της πρώτης του περιόδου. Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος θα απολυθεί από τη θέση του διευθυντή της Σχολής και στη θέση του θα τοποθετηθεί ο Γεώργιος Βιολάκης. Αιτία της απόλυσης φαίνεται να ήταν το ότι δεν είχε συγκαλέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα διοικητικό συμβούλιο¹¹⁶. Στην διάρκεια αντίστοιχα μιας συνεδρίασης του Συλλόγου που είχε λάβει χώρα το επόμενο έτος κάποιοι ψάλτες είχαν δημιουργήσει προβλήματα. Η συμπεριφορά τους, που δεν ήταν η δέουσα εντός και εκτός των ναών, είχε προξενήσει έντονες αντιδράσεις από τη μεριά των αρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Σκληρή και έντονη κριτική προς αυτούς είχε ασκήσει και η Εκκλησιαστική Αλήθεια¹¹⁷. Τον Απρίλιο του 1906 ο πρόεδρος του Συλλόγου Μητροπολίτης Σισανίου και Στατίστης Σεραφείμ προσκάλεσε τα μέλη με μουσικά προσόντα να συντάξουν από μία γνωμοδότηση για την ομοιομορφία στον τρόπο της εκτέλεσης της Εκκλησιαστικής Μουσικής. Αυτοί που γνωμοδότησαν ήταν ο Π. Παχειδής, Ν. Παγανάς, ο Μ. Αρχιμανδρίτης Νικόδημος, ο Μάρκος Βασιλείου και ο Παμφίλου Μελισσηνός¹¹⁸.

Πολύ σοβαρά προβλήματα, ιδιαίτερα στις σχέσεις μεταξύ των μελών, είχαν αναδειχθεί και λίγο αργότερα, κατά την διάρκεια του 1907. Πολλά μέλη του Συλλόγου είχαν αρχίσει να μην πληρώνουν πλέον τη συνδρομή τους και από την άλλη μεριά είχαν αρχίσει να κρατούν αποστάσεις από τον Εκκλησιαστικό Μουσικό Σύλλογο¹¹⁹. Η κατάσταση αυτή εξάλλου, επρόκειτο να συνεχιστεί και στην διάρκεια των επόμενων ετών. Στην ουσία εδώ έχουμε να

¹¹⁵ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ. , *Λογοδοσία αναγγελθείσα κατά την τελετή της επιδόσεως των απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου τη 19^η Μαΐου 1902*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1902, σ. 10.

¹¹⁶ΑΝΩΝΥΜΟΣ , «Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 28, έτος 1904, σ. 584.

¹¹⁷ΑΝΩΝΥΜΟΣ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 29, έτος 1905, σ. 127.

¹¹⁸ *Γνωμοδοτήσεις περί του ομοιομόρφως ψάλλειν αναγνωσθείσαι κατά την ΡΕ' γενικήν συνέλευσιν του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, Εν Κωνσταντινουπόλει, εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, 1906. σσ. 4-28.

¹¹⁹«Η Φόρμιγξ εν Κωνσταντινουπόλει, ο ΕΜΣ το νέο διοικητικό συμβούλιο», *Φόρμιγξ* Αθήνα, 15- 30 / 10 / 1908, «...Πρωτεία, προσωπικά πάθη και όχι μουσικές ενασχολήσεις είναι οι εργασίες των μελών του...».

κάνουμε με ένα πρόβλημα έντονης διαμάχης ανάμεσα στο προεδρείο και τα μέλη του Συλλόγου. Τα τελευταία, πιο συγκεκριμένα, κατηγορούσαν το προεδρείο πως αυτό ήθελε να διατηρήσει μονάχα τον Σύλλογο και πως δεν ενδιαφερόταν καθόλου για την Μουσική Σχολή του¹²⁰. Ενδεικτικό στοιχείο της διαμάχης αυτής ήταν η *Έκθεση* που είχαν συντάξει και υπογράψει 45 ψάλτες- μέλη του Συλλόγου και την υποβάλλανε στον Πατριάρχη. Σε αυτήν αναφέρουν χαλάρωση των λειτουργιών του Συλλόγου και απρεπή συμπεριφορά ορισμένων μελών της διοίκησης προς αυτούς¹²¹. Η αντίδραση του προεδρείου είναι η αναφορά πως όσοι υπογράφουν την *Έκθεση* είτε δεν είναι μέλη του Συλλόγου είτε δεν έχουν παραβρεθεί στις συνεδριάσεις του. Επίσης το προεδρείο κατηγορεί τους Μ. Γεδεών, Ι. Ναυπλιώτη και Δ. Μπαλαμπάνη ως υποκινητές αυτής της στάσης με σκοπό να σταματήσει η λειτουργία του Συλλόγου¹²².

Βασική αιτία αυτής της διαμάχης μπορεί να θεωρηθεί η βιαστική έγκριση ενός νέου Κανονισμού στις 6 Ιουλίου του 1906 από 15 άτομα που παραβρέθηκαν στην συγκεκριμένη συνεδρίαση του Συλλόγου. Σύμφωνα με αυτόν, σαν Αρχή των ψαλτών της Αρχιεπισκοπής ορίστηκε η Εφορεία του Συλλόγου και στα διοικητικά θέματα αλλά και στα θέματα επίλυσης διαφορών. Δηλαδή, ο ρόλος της εφορευτικής Επιτροπής ήταν αναβαθμισμένος σε δικαιώματα και εξουσίες έναντι του Προεδρείου¹²³. Ο Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ διαγράφει αυτά τα άρθρα του κανονισμού και τον επιστρέφει στο Προεδρείο για επανεξέταση και διορθώσεις. Αφού του παραδόθηκε η Έκθεση, ο Πατριάρχης συγκάλεσε ειδική συνέλευση στην οποία εκλέχθηκε νέο διοικητικό συμβούλιο. Έγινε προσπάθεια να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ ψαλτών και του νέου Προεδρείου του Συλλόγου με την συμμετοχή σε αυτό περισσότερων ψαλτών, παρά κληρικών που υπήρχαν στο προηγούμενο¹²⁴. Τελικά ο Ιωακείμ Γ΄ ακύρωσε τον Κανονισμό και σε συνεδρίαση που έγινε τον Απρίλιο του 1907 σχημάτισε δεκαμελή Επιτροπή για τη δημιουργία νέου Κανονισμού¹²⁵. Δυστυχώς τα προβλήματα και οι κακές σχέσεις συνεχίστηκαν με αποτέλεσμα το Προεδρείο να παραιτηθεί ξανά τον Νοέμβριο της ίδιας χρονιάς¹²⁶.

¹²⁰ «Η Φόρμιγξ εν Κωνσταντινουπόλει, ο ΕΜΣ το νέο διοικητικό συμβούλιο», *Φόρμιγξ* Αθήνα, 15- 31 / 03 / 1908,

¹²¹ Έκθεσις του Προεδρείου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ενώπιον της Αγίας και Ιερής Συνόδου, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, Εν Κωνσταντινούπολη 1907, σ. 1.

¹²² Έκθεσις του Προεδρείου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ενώπιον της Αγίας και Ιερής Συνόδου, *ό. π.*, σσ. 2-3 και 11.

¹²³ Έκθεσις του Προεδρείου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ενώπιον της Αγίας και Ιερής Συνόδου, *ό. π.*, σ. 19.

¹²⁴ «Ο ΕΜΣ, το νέον διοικητικόν Συμβούλιον», *Φόρμιγξ*, Αθήνα, 15-31. 3. 1908.

¹²⁵ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Μουσικός Σύλλογος», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 31(1907).

¹²⁶ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά Χρονικά, Μουσικός Σύλλογος», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 31(1907) σσ. 507 και 731.

Στην πορεία αντίστοιχα και πιο συγκεκριμένα το 1912, η Ιερά Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου θα διόριζε το Μητροπολίτη Σάρδεων, Μιχαήλ Κλεόβουλο, ως έφορο της Σχολής του Συλλόγου, μαζί και με τους Μ. Γεδεών, Χρ. Παπαϊωάννου, Μάρκο Βασιλείου και Ελευθέριο Ταπεινό, καλώντας όμως την ίδια στιγμή επίσης να συνεισφέρουν οικονομικά κι όλοι εκείνοι που από χρόνια πριν είχαν υπάρξει μαθητές της Σχολής, αλλά και τα διάφορα μοναστήρια του Αγίου Όρους¹²⁷. Αρκετά μέλη του Συλλόγου μάλιστα εκείνη την περίοδο παράλληλα είχαν επισημάνει την ανάγκη να αναγερθεί ένα νέο κτίριο που θα στέγαζε την Σχολή του Εκκλησιαστικού Συλλόγου μέσω της χρήσης και αξιοποίησης ενός μεγάλου ποσού 600 λιρών που είχε προσφέρει στο Σύλλογο ως δωρεά από χρόνια πριν ο ομογενής Κωνσταντίνος Σεβαστόπουλος. Την χρονιά εκείνη ανέβηκε στο θρόνο ο Πατριάρχης Γερμανός Ε΄ με στόχο την ανασύσταση του Συλλόγου και πρόθεση να γίνει το κτίριο της Σχολής μέσα στον περίβολο του Πατριαρχείου¹²⁸.

3. 3 Η δεύτερη χρονική περίοδος λειτουργίας του Συλλόγου (1913-1925)

Το 1913 ένα πατριαρχικό πιττάκιο απευθυνόμενο προς τον Μαρωνείας Νικόλαο αναφέρει πως εγκρίθηκε η ανασύσταση του Συλλόγου με συνοδική απόφαση. Ο Πατριάρχης Γερμανός Ε΄, στο ίδιο πιττάκιο, εύχεται να λειτουργήσει σωστά ο Σύλλογος και τοποθετεί πρόεδρο τον Μαρωνείας Νικόλαο ενώ επαναφέρει μετά από πολλά χρόνια τον Γ. Παπαδόπουλο στη θέση του αντιπροέδρου¹²⁹.

Μετά από σχετικό πιττάκιο στις 20 Ιουνίου του 1913 υπό την προεδρεία του Μητροπολίτη Μαρωνείας έγινε συνέλευση στην Πατριαρχική Σχολή του Μαρασλείου στο Φανάρι, με την παρουσία τριάντα μελών και κηρύχθηκε και πάλι η έναρξη των εργασιών του Συλλόγου¹³⁰. Σε εκείνη τη συνεδρίαση έγιναν κάποιες αλλαγές ως προς τον Κανονισμό του 1903, ενώ σχηματίστηκαν και δυο επιτροπές. Η μια Επιτροπή αποτελούνταν από τρία μέλη, τους Γ. Παπαδόπουλο, Φ. Παπαδόπουλο και Χ. Καλογερόπουλο οι οποίοι είχαν αναλάβει τα αρχεία,

¹²⁷ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά Χρονικά, Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 36 (1912) σ. 5.

¹²⁸ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική*, 1913, Κωνσταντινούπολη, σσ. 73-74.

¹²⁹ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό, Ανασύστασις του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, Επιστολή του Οικουμενικού Πατριάρχου Γερμανού», *Μουσική*. 1913, σσ. 224-225.

ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική*, 1913, Κωνσταντινούπολη, σ. 224.

¹³⁰Στο ίδιο, σ.184.

την περιουσία, αλλά και την βιβλιοθήκη του Συλλόγου. Η άλλη Επιτροπή ήταν επταμελής και είχε αναλάβει την υποχρέωση να δημιουργήσει μια χορωδία, της οποίας το καθήκον παράλληλα θα ήταν να ψάλλει ύμνους με βάση το πατροπαράδοτο μονωδιακό σύστημα που υπήρχε ανέκαθεν στους κόλπους της βυζαντινής ψαλτικής τέχνης της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας¹³¹. Αυτός ο στόχος εξάλλου, δεν είναι τυχαίο το ότι είχε τεθεί ειδικότερα σε μια περίοδο κατά την οποία είχε κάνει την εμφάνισή του στην Κωνσταντινούπολη ο φημισμένος ψάλτης της εποχής Σταματιάδης, ο οποίος έκανε χρήση τετράφωνων ψαλτικών σχημάτων.

Μια πολύ σημαντική εξέλιξη στην πορεία και ιστορία του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου όμως αυτό το διάστημα θα είναι και η ψήφιση του Κανονισμού του 1914. Μετά την ανασύσταση του Συλλόγου το 1913, ο Κανονισμός αυτός είχε ψηφιστεί αλλά και επικυρωθεί από τον Πατριάρχη Γερμανό Ε΄ αφού πρώτα είχαν γίνει δυο συνεδριάσεις, μια στις 27 Αυγούστου του 1913 και άλλη μια στις 6 Μαρτίου του 1913¹³². Υπεύθυνοι για τη μελέτη του Κανονισμού ήταν ο Μυτιλήνης Κύριλλος και ο Χαλδίας Λαυρέντιος¹³³. Σύντομα εξάλλου, ο ίδιος ο Πατριάρχης είχε πείσει τα μέλη του προεδρείου να εκλέξουν και τα υπόλοιπα μέλη του εν λόγω σώματος, το οποίο έγινε εν τέλει δωδεκαμελές¹³⁴. Μάλιστα σε αυτό το σημείο καταλαβαίνει κανείς σε πόσο μεγάλο βαθμό ήταν εξαρτημένος ο Σύλλογος από το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Μια ενδιαφέρουσα αλλαγή που είχε προκύψει μέσα από αυτόν τον νέο Κανονισμό, ήταν το ότι πλέον υπήρχε ένα ειδικό κεφάλαιο «Περί διορισμού των ιεροψαλτών εν ταις ιεραίς εκκλησίαις». Με βάση αυτό το κεφάλαιο επρόκειτο να μεταβιβαστούν στο Σύλλογο διάφορες αρμοδιότητες της Πατριαρχικής Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής που είχαν να κάνουν πιο συγκεκριμένα με τον έλεγχο των ψαλτών κατά την εκτέλεση των υπηρεσιών τους. Αυτή η αλλαγή εν προκειμένω, υφίσταται στα πλαίσια των άρθρων 128 ως και 133 και αφορούσαν αυτά μάλιστα τα κριτήρια εκείνα, υπό το βάρος των οποίων θα γίνονταν εφεξής οι παύσεις, οι διορισμοί, αλλά και οι μεταθέσεις των ψαλτών στις διάφορες ενορίες. Οι μετακινήσεις των ψαλτών εξάλλου, είχε οριστεί, να λαμβάνουν χώρα, με βάση προηγούμενες γραπτές συνεννοήσεις με την εκκλησιαστική Επιτροπή του κάθε ναού. Τα άρθρα αυτά εξάλλου, αναφέρονταν και στις διάφορες νουθεσίες που όφειλαν παράλληλα να κάνουν μερικές φορές

¹³¹Στο ίδιο, σ.185.

¹³²Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Πατριαρχικό Τυπογραφείο, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σ. 2.

¹³³ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική* 1913, σ. 225.

¹³⁴Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, άρθρο 14, σ. 12.

οι κατά τόπους ιερωμένοι στους διάφορους ψάλτες των ενοριών, σε περίπτωση που εκείνοι μπορεί να παρεκτρέπονταν. Υπό αυτό το πρίσμα, το Προεδρείο του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου είχε επίσης και την δυνατότητα να μεταβαίνει αυτοπροσώπως στους κατά τόπους ναούς, εποπτεύοντας όλα όσα αφορούσαν τα θέματα περί Ψαλτικής¹³⁵. Οι ψάλτες εξάλλου, με βάση το κεφάλαιο εκείνο του Κανονισμού, το οποίο είχε τον τίτλο «Περί μετοχικού Ταμείου», ήταν υποχρεωμένοι να συνεισφέρουν οικονομικά στον Σύλλογο¹³⁶.

Τα δύο κεφάλαια του Κανονισμού περί μετοχικού και επικουρικού ταμείου αφορούσαν αποκλειστικά οικονομικά θέματα. Καθόριζαν τις κατηγορίες των μετόχων σε αναλογία των ποσών που θα καταβάλουν οι ψάλτες στο Σύλλογο και τους πόρους του μετοχικού ταμείου. Επίσης ορίζουν της εισφορές στο επικουρικό ταμείο ώστε να μπορούν να ληφθούν συντάξεις¹³⁷. Βλέπουμε πως ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, πλέον, αγωνιούσε να βρει οικονομικούς πόρους, ώστε να μπορέσει στο μέλλον να λειτουργήσει με ασφάλεια. Εντούτοις όμως, όλες αυτές οι τροποποιήσεις και οι διατάξεις στην ουσία δεν είχαν φέρει κάποιο απότομο αποτέλεσμα. Αυτό άλλωστε θα είχε ως αποτέλεσμα να καταργηθούν εν τέλει στην διάρκεια των επόμενων ετών.

Το Μάιο του 1914 έλαβαν χώρα κάποιες σημαντικές ανακατατάξεις στο εσωτερικό του Συλλόγου. Πιο συγκεκριμένα, επρόκειτο να εκλεγούν μετά από σχετική συνεδρίαση που έγινε υπό την προεδρία του μητροπολίτη Προικονήσου Νικόδημου, τα μέλη τεσσάρων επιτροπών, όπως επίσης και οι αντιπρόεδροι του Συλλόγου. Οι δυο τελευταίοι που εκλέχτηκαν, πιο συγκεκριμένα, ήταν ο Γ. Παπαδόπουλος και ο Ι. Ναυπλιώτης. Αντίστοιχα, οι Γ. Παχτικός, Β. Πανοικίδης και Θ. Θωίδης έγιναν μέλη της εφορευτικής Επιτροπής στην Μουσική Σχολή, ενώ στην Επιτροπή Διαγωνισμάτων είχαν εκλεγεί οι Ν. Καμαράδος, Γ. Παπαδόπουλος, Ν. Ραιδεστηνός, Χρ. Πασχάλης, Δ. Φωκαεύς και Ε. Βιγγόπουλος¹³⁸. Επίσης οι Ν. Καμαράδος, Γ. Παπαδόπουλος, Β. Ονουφριάδης, Γ. Πρωγάκης, Φ. Παπαδόπουλος, Β. Καμαράδος, Ν. Βλαχόπουλος, Δ. Βαφειάδης και Χ. Καλογερόπουλος έγιναν μέλη της Τεχνικής Επιτροπής.

¹³⁵Κεφ. Ιστ' που συμπεριλαμβάνει τα άρθρα 128 έως 141, Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σσ. 36-41.

¹³⁶Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σσ. 37-40.

¹³⁷Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει 1914 σσ. 41-45.

¹³⁸ΑΝΕΣΤΙΔΗΣ Θ., *Ευστάθιος Βιγγόπουλος, Οι Ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα, 1996, σ. 48.

Τέλος, στην Επιτροπή του περιοδικού του Συλλόγου εκλέχτηκαν οι Ν. Βασιλειάδης, Γ. Παπαδόπουλος, Ι. Χατζηκωστής, Θ. Οκουμούσογλου, Δ. Βουτσινάς και Δ. Μπαλαμπάνης¹³⁹.

Ωστόσο, μέσα στο 1916 η ίδια η Πατριαρχική Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή είχε προσπαθήσει βασικά να αποσπάσει κάποιες αρμοδιότητες από το προεδρείο του Συλλόγου, δεδομένου ότι με βάση τον Κανονισμό του 1914, ο Σύλλογος, όπως ήδη αναφέρθηκε πιο πάνω, είχε αναλάβει και όλα εκείνα τα ζητήματα που είχαν να κάνουν με το θέμα των ψαλτών κάτι που παραδοσιακά άλλωστε, ανήκε στην Πατριαρχική Κεντρική Εκκλησιαστική Επιτροπή. Αφορμή ήταν ο διορισμός Επόπτη από το Σύλλογο με πατριαρχικό πιττάκιο, με σκοπό τον έλεγχο των ψαλτών. Το όλο ζήτημα άλλωστε είχε παραπεμφθεί και στον ίδιο τον Οικουμενικό Πατριάρχη προκειμένου αυτός να λάβει απόφαση¹⁴⁰. Βασικά αυτή η αντιπαράθεση συνεχίστηκε και τα επόμενα χρόνια ανάμεσα σε δύο σημαντικά όργανα του Πατριαρχείου. Δεν είναι μάλιστα τυχαίο το ότι το 1917 είχε έρθει πια στην επιφάνεια το ζήτημα της αυτονομίας του ίδιου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου από την Π. Κ. Εκκλ. Ε¹⁴¹.

Το 1918 πρόκειται να κάνει την εμφάνισή του ένας νέος Κανονισμός 130 άρθρων, στα πλαίσια λειτουργίας του Συλλόγου. Εκείνη τη χρονιά, πατριάρχης ήταν ο Γερμανός ο Ε΄. Ο συγκεκριμένος Κανονισμός ήταν σχεδόν ίδιος με του 1914 χωρίς τρία κεφάλαια. Το ένα ήταν εκείνο που αφορούσε τον διορισμό των Ιεροψαλτών, το δεύτερο είχε να κάνει με το Επικουρικό Ταμείο και το τρίτο με το Μετοχικό Ταμείο. Πάντως, είναι αλήθεια, πως η εφαρμογή της κατάργησης του πρώτου άρθρου σε πρακτικό επίπεδο στην ουσία δεν έλαβε ποτέ χώρα¹⁴².

Κάτι που είχε απασχολήσει πολλά χρόνια το Σύλλογο και έγινε πράξη τελικά το 1918 ήταν η δημιουργία χορωδίας. Σύντομα έκανε αισθητή την παρουσία της σε ναούς σε όλη την Κωνσταντινούπολη. Οι εμφανίσεις τις υπήρξαν άμυνα της εκκλησιαστικής κατά της τετράφωνης χορωδίας η οποία εκείνο τον καιρό είχε τάσεις επικράτησης. Την ίδια χρονιά ο Σύλλογος με επιστολή του, παρότρυνε τους επιτρόπους της Παναγίας του Πέραν να μην εισάγουν τη τετράφωνη χορωδία στο Ναό τους, αλλά να μεριμνήσουν για την δημιουργία

¹³⁹ΑΝΩΝΥΜΟΥ, Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό, Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, *Μουσική 1914*, Κωνσταντινούπολη, σ. 175.

¹⁴⁰*Πρακτικά Πατριαρχικής Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής*, Κώδικας ετών 1913-1916, Αρχείο Οικουμενικού Πατριαρχείου, Συνεδρίαση 15. 9. 1916, σσ. 502-503.

¹⁴¹*Πρακτικά Πατριαρχικής Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής*, Κώδικας ετών 1916-1919, Αρχείο Οικουμενικού Πατριαρχείου, Συνεδρίαση 18. 8. 1917, σ. 135.

¹⁴²Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1918, Κωνσταντινούπολη, τύποις Αριστοβούλου.

δεκαμελών τουλάχιστον χορών. Την εκπαίδευση των χορών θα αναλάμβανε ο Πρωτοψάλτης ή κάποιος μουσικοδιδάσκαλος¹⁴³.

Ύστερα από δυο χρόνια και συγκεκριμένα το 1920, τυπώνεται νέος Κανονισμός που αποτελείται από 16 κεφάλαια με 132 άρθρα. Εκείνη τη χρονιά δεν υπήρξε Πατριάρχης στο θρόνο. Στο κεφάλαιο του Κανονισμού περί μελών δεν ήταν πια υποχρέωση όλων των μελών της Αρχιεπισκοπής να είναι μέλη του Συλλόγου. Μέλος μπορούσε να γίνει ο κάθε ομογενής που ζούσε στη Πόλη και στα προάστια και ήταν μουσικόφιλος. Μηνιαία συνδρομή ορίστηκαν τα 20 γρόσια¹⁴⁴. Μια ενδιαφέρουσα εξέλιξη που μπορούμε να δούμε εδώ, είναι το ότι πέραν του γεγονότος ότι ο Οικουμενικός Πατριάρχης ήταν ο προστάτης του Συλλόγου, αντίστοιχα και ο Ελευθέριος Βενιζέλος, παράλληλα οριζόταν εδώ ως ο «επίτιμος δε Πρόεδρος Μέγας Κυβερνήτης της Ελλάδος και Αρχηγός της Φυλής»¹⁴⁵. Αυτή η ανακήρυξη του Βενιζέλου φυσικά δεν ήταν κάτι τυχαίο αν αναλογιστεί κάποιος, ότι εκείνο το διάστημα λάμβαναν χώρα πολύ σημαντικά γεγονότα, όπως η Μικρασιατική Εκστρατεία. Το 1920 ιδρύθηκαν δύο παραρτήματα της Μουσικής Σχολής, στο Κοντοσκάλι και στο Σταυροδρόμι, όπου κατοικούσαν πολλοί ομογενείς.

Το 1921 προστέθηκε στις ήδη υπάρχουσες επιτροπές (τεχνική, επί του περιοδικού, επί των διαγωνισμάτων), η επί του «*Νέου Θεωρητικού*» το οποίο ετοιμαζόταν για πολλά χρόνια. Την Επιτροπή αυτή αποτελούσαν οι Γ. Παπαδόπουλος, Ν. και Β. Καμαράδος, ο Θ. Θωΐδης, ο Γ. Πρωγάκης και ο Ν. Βλαχόπουλος¹⁴⁶. Το 1923 το κλίμα υπέρ της τετραφωνίας ήταν πιο ευνοϊκό από κάθε άλλη φορά. Έτσι ο Σύλλογος με πατριαρχική προτροπή υποβάλλει ένα υπόμνημα στον Πατριάρχη Μελέτιο τον Δ΄ με στόχο να καταπολεμήσει τη συγκεκριμένη τάση της εποχής. Οι συντάκτες του, πρόεδρος Καισαρείας Νικόλαος και Γ. Πρωγάκης γραμματέας, κάνουν μια ιστορική αναδρομή στη καταπολέμηση της τετραφωνίας από το Πατριαρχείο και χρησιμοποιούν μουσικολογικά επιχειρήματα για να πείσουν τον Πατριάρχη ότι είναι αδύνατη η προσπάθεια εναρμόνισης της εκκλησιαστικής μουσικής. Ο Σύλλογος θεωρούσε πως ο κόσμος με τις νεωτεριστικές του τάσεις καταδικάζει σε θάνατο την εθνική μας μουσική. Με το Υπόμνημα αυτό Εμφανής ήταν η προσπάθειά του, να προτείνει δημιουργία εικοσαμελών

¹⁴³ΠΑΓΚ. ΒΑΤΟΠΑΙΔΙΝΟΣ, *Η εναρμόνισης της Βυζαντινής Εκκλησιαστικής μουσικής*, πατριαρχικό τυπογραφείο 1918, σσ. 58-60, 52-55.

¹⁴⁴*Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1920, σ. 6.

¹⁴⁵*Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, ιδρυθέντος τω 1898*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1920, σ. 8.

¹⁴⁶*Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις εν Φαναρίω, Σταυροδρομίω και Κοντοσκαλίω Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς του εν τοις Πατριαρχείοις Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου διδασθησομένων μαθημάτων κατά το σχολικόν έτος 1920-1921*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1921, σελ. 14.

χορών σε κάθε αναλόγιο του Πατριαρχικού Ναού και των ναών της Πόλης, για να προασπίσει την εκκλησιαστική μουσική ενάντια στο αντίπαλο ρεύμα¹⁴⁷.

¹⁴⁷Υπόμνημα του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, προς την Α. Θ. Παναγιότητα τον Οικουμενικόν Πατριάρχην Μελέτιον τον Δ΄, Εν Κωνσταντινουπόλει εκ του Πατριαρχικού τυπογραφείου, 1923. σ. σ 8-15.

4. Η Μουσική Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου

4.1 Πρώτη Χρονική περίοδος (1898-1912)

Ο Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, ήδη ακόμα από την εποχή της ίδρυσής του, είχε την πρόθεση να προβεί στην δημιουργία Μουσικής Σχολής. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι με βάση και τον Κανονισμό του 1899, περιλαμβάνονταν 39 άρθρα, τα οποία προέβλεπαν με αρκετές λεπτομέρειες τα σχετικά εν γένει, ως προς τον τρόπο λειτουργίας της Σχολής, όπως επίσης τα καθήκοντα και τις αρμοδιότητες των διαφόρων μελών μέσα σε αυτήν κλπ. Υπεύθυνη για την λειτουργία της Σχολής ήταν η εφορευτική Επιτροπή του Συλλόγου¹⁴⁸. Τα μέλη της πρώτης εφορευτικής Επιτροπής ήταν ο Μητροπολίτης Σκοπίων Αμβρόσιος, ο Μεγάλος Χαρτοφύλακας Μ. Γεδεών, οι καθηγητές Κ. Ζαχαριάδης και Ε. Αμαξόπουλος και ο Μεγάλος Αρχιδιάκονος Διόδωρος Μάσχας ο οποίος προάχθηκε σε Μητροπολίτης Λέρου και αντικαταστάθηκε από τον Γ. Παπαδόπουλο¹⁴⁹.

Η Μουσική Σχολή είχε διανύσει την πρώτη της σχολικής χρονιά, πιο συγκεκριμένα, από τον Φεβρουάριο του 1899 ως και τον Μάιο εκείνης της χρονιάς, στεγαζόμενη μάλιστα στην Πατριαρχική Βιβλιοθήκη. Λίγο καιρό πρωτότερα είχε λάβει χώρα η διαδικασία της κατάρτισης των προγραμμάτων μαθημάτων που αφορούσε εκείνη την πρώτη σχολική περίοδο διάρκειας τεσσάρων μηνών. Σχολάρχης είχε υπάρξει ο Γεώργιος Βιολάκης ενώ διδάσκοντες ήταν οι Αρ. Νικολαΐδης, Νηλεύς Καμαράδος και Κωνσταντίνος Ψάχος¹⁵⁰. Οι μουσικοδιδάσκαλοι της Σχολής διορίζονταν με Πατριαρχικό πιττάκιο ενώ οι μαθητές είχαν έλεγχο επίδοσης¹⁵¹. Σημαντικός ήταν και ο προγραμματισμός χορού με στόχο όλοι οι μαθητές να ψάλλουν ομοιόμορφα¹⁵².

Τα μαθήματα της πρώτης τάξης διεξάγονταν πιο συγκεκριμένα κάθε Τρίτη και Πέμπτη και διδάσκων ήταν ο Κωνσταντίνος Ψάχος, ενώ τα μαθήματα της δευτέρας τάξης γίνονταν κάθε Παρασκευή και Κυριακή, στα οποία καθηγητής ήταν ο Αρ. Νικολαΐδης. Τα μαθήματα

¹⁴⁸Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, σσ 20-27.

¹⁴⁹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησης της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1- 1900 μ. Χ.)*, εκδόσεις Τέρτιος, Κατερίνη ό.π., σ. 240.

¹⁵⁰ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Ο μουσικός Σύλλογος», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 23(1899), σ.35.

¹⁵¹ΑΝΕΣΤΙΔΗΣ. Θ, *Ευστάθιος Βιγγόπουλος*, σ. 41.

¹⁵²Πρακτικά της ΝΒ' τακτικής Συνεδριάσεως, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α' (1900), σ. 16.

αντίστοιχα της τρίτης τάξης τα δίδασκε ο καθηγητής Ν. Καμαράδος κάθε Δευτέρα και Τετάρτη¹⁵³. Η διδακτέα ύλη στα πλαίσια των μαθημάτων που γίνονταν περιλάμβανε, καταρχάς, τους χαρακτήρες ποσότητας, την παραλλαγή, τα γένη και την καταμέτρηση του χρόνου ως προς την πρώτη τάξη. Αντιστοίχως, στα πλαίσια της δεύτερης τάξης, περιλαμβάνονταν στην ύλη, τα δοξαστικά, αργά και σύντομα ενώ στην Τρίτη τάξη, διδάσκονταν αργά μαθήματα στιχηραρικά¹⁵⁴.

Είναι ενδεικτικό, πως οι πρώτοι μαθητές που είχαν γραφτεί σε αυτή τη Σχολή, ηλικιακά ήταν μεταξύ των 12 και των 32 και προέρχονταν από την Μεγάλη του Γένους Σχολή. Επίσης αρκετοί μαθητές ήταν ιεροψάλτες από διάφορες ενορίες, από όλη την περιοχή της Κωνσταντινούπολης και τα προάστια της. Ωστόσο η έλευση όλων αυτών των ατόμων, ως μαθητές, είχε δημιουργήσει στην πορεία ορισμένα πρακτικά προβλήματα, τα οποία οφείλονταν στην διαφορά ηλικίας, όπως και στην διαφορά γνώσεων μεταξύ των μαθητών¹⁵⁵. Σκοπός όμως της σχολής ήταν αφενός η συστηματική διδασκαλία της καθ' ημάς ιερής μουσικής σε ομογενείς νέους μαθητές και αφετέρου η μόρφωση δοκίμων ιεροψαλτών και μουσικοδιδασκάλων¹⁵⁶. Μάλιστα οι μαθητές λάμβαναν και έντυπο κατάταξης¹⁵⁷. Επίσης για να πετύχει η σχολή τη καλύτερη δυνατή απόδοση της ψαλτικής τέχνης από τους μαθητές, δημιούργησε χορό, ο οποίος έψαλλε στην πρώτη επέτειο γιορτή του Συλλόγου το Δεκέμβριο του 1899 και σε πολλές άλλες εκδηλώσεις¹⁵⁸.

Κατά την διάρκεια του δεύτερου έτους, η Σχολή είχε λειτουργήσει στο κτίριο της Μεγάλης Σχολής. Στα πλαίσια της Σχολής είχαν φοιτήσει εκείνο το διάστημα 105 μαθητές. Στο διδακτικό προσωπικό, πέραν των τριών καθηγητών που αναφέρθηκαν πιο πάνω, είχε προστεθεί και ο Κ. Κλάββας. Η τριετής διαίρεση επρόκειτο να διατηρηθεί ενώ τον Φεβρουάριο του 1900 παραιτήθηκε ο Κωνσταντίνος Ψάχος και στην θέση του αντίστοιχα ήρθε ο Ιάκωβος Ναυπλιώτης. Ο τελευταίος επρόκειτο να διδάξει στην Σχολή για 12 συνεχόμενα χρόνια. Αυτή την δεύτερη χρονιά επίσης είχε προστεθεί ακόμα περισσότερη ύλη, καθώς ειδικότερα στην πρώτη τάξη είχαν προστεθεί και το Αναστασιματάριο αλλά και τα Προσόμοια. Στην δεύτερη τάξη αντίστοιχα, στα πλαίσια της διδακτέας ύλης περιλαμβάνονταν τώρα, στιχηραρικά μέλη

¹⁵³ΑΝΩΝΥΜΟΥ, Εκκλησιαστικά Χρονικά, *Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 23, 1899, σ. 42.

¹⁵⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, κατά την έναρξιν των εξετάσεων της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Συλλόγου τη Κυριακή 28. 5. 1900*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1900, σ. 6.

¹⁵⁵Στο ίδιο, σ. 5.

¹⁵⁶Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, 1899, άρθρα 47, 55, σσ. 21 και 22.

¹⁵⁷Στο ίδιο, άρθρο 55, σ. 22.

¹⁵⁸ Πρακτικά της NB' τακτικής Συνεδριάσεως, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος Α '1900,ό.π., σ. 16.

και Θεωρία με βάση και τα σχετικά πορίσματα της Μουσικής Επιτροπής του 1881 που είχε συνταχθεί από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, με γνώμονα την οριστικοποίηση των σχετικών κανόνων αναφορικά με την εκπαιδευτική διαδικασία διαφόρων ύμνων κλπ. Στη Τρίτη τάξη δίδασκε ο Ν. Καμαράδος απαιτητικά μαθήματα αργά όπως το *Θεοτόκε Παρθένε...* οκτάηχο αλλά και τη Θεωρία της μουσικής¹⁵⁹.

Ένα σημαντικό γεγονός στην διάρκεια αυτού του δεύτερου έτους λειτουργίας, στα πλαίσια της εν λόγω Σχολής, ήταν οι πρώτες εξετάσεις, οι οποίες έγιναν το Μάιο του 1900¹⁶⁰. Οι εξετάσεις, ήταν δημόσιες και γίνονταν με την παρουσία του ίδιου του Οικουμενικού Πατριάρχη¹⁶¹. Αυτές πραγματοποιήθηκαν στην αίθουσα τελετών της Μεγάλης του Γένους Σχολής και όπως όλες οι επίσημες τελετές άρχισαν με Ύμνο προς τον Πατριάρχη και το Σουλτάνο. Σημαντική εξέλιξη, εν τω μεταξύ, ήταν και το ότι το Σεπτέμβριο εκείνου του έτους συγχρόνως είχε προστεθεί και άλλο ένα έτος σπουδών. Αυτό αφορούσε, πιο συγκεκριμένα, την πρόσθεση μιας προκαταρκτικής τάξης, πριν από την πρώτη, με αποτέλεσμα στην διάρκεια του σχολικού έτους 1900-1901 η Σχολή να έχει πλέον τέσσερις τάξεις. Εκείνο το σχολικό έτος παράλληλα, η Σχολή είχε 112 μαθητές και λειτουργούσε 3 φορές την εβδομάδα¹⁶². Για την προκαταρκτική τάξη μάλιστα, είχε προσληφθεί ο Φώτιος Παπαδόπουλος και η διδακτέα ύλη της τάξης περιείχε επιπλέον το σύγγραμμά του *Στοιχειώδεις Γνώσεις*¹⁶³. Τα πρώτα απολυτήρια δόθηκαν τον Ιούνιο του 1901 μετά από εξετάσεις του Μαΐου σε 12 τελειόφοιτους¹⁶⁴. Στη τελετή απονομής παρευρίσκονταν, εκτός του Πατριάρχη, πρεσβευτές της Ελλάδας και της Σερβίας και πλήθος κόσμος. Στην αρχή της τελετής η χορωδία με διευθυντή τον Ν. Καμαράδο έψαλλε Δοξολογία του Γρηγορίου σε Ήχο Α'. Ακολούθησαν ύμνος προς τον Πατέρα του Συλλόγου και άσμα προς το Σουλτάνο. Τέλος, εκτελέστηκαν στο Ψαλτήριο εκκλησιαστικά άσματα από το Μέγα Σύγκελλο Νικόδημο Νεοκλή¹⁶⁵.

¹⁵⁹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, κατά την έναρξιν των εξετάσεων της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού μουσικού Συλλόγου τη Κυριακή 28. 5. 1900*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1900 σ.σ. 7, 8.

¹⁶⁰*Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 24(1900), σ. 255.

¹⁶¹ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Αι εξετάσεις της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής», *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινούπολη, 31/5/1900.

¹⁶²ΑΝΘΙΜΟΣ, ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΑΜΑΣΣΕΙΑΣ, «*Εκθεσις των κατά το β' συλλογικόν έτος πεπραγμένων*», σ. 109.

¹⁶³ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία απαγγελθείσα κατά την τελετήν της επιδόσεως των Απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του ΕΜΣ, τη 29η Ιουνίου 1901*», Εν Κωνσταντινουπόλει, σσ. 8-9, 10.

¹⁶⁴ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, απαγγελθείσα κατά την τελετήν της επιδόσεως των Απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου τη 19η Μαΐου 1902 εν τη Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1902, σ. 7.

¹⁶⁵ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 25 1901, σσ. 270-271.

Κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους από το 1901 ως το 1902, γινόταν χρήση στα πλαίσια κάποιων μαθημάτων και του Ψαλτηρίου. Ο Ιωάννης Σακελλαρίδης εξάλλου, είχε επικαλεστεί το παράδειγμα της χρήσης του λεγόμενου *Ιωακείμιου Ψαλτηρίου* κατά την διάρκεια της διδασκαλίας της Εκκλησιαστικής Μουσικής στην Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου. Σκοπός του ήταν να αναδείξει την αναγκαιότητα της συνοδείας της Ψαλτικής από ένα μουσικό όργανο και στην Αθήνα¹⁶⁶. Τον Ιανουάριο του 1901 η Εφορευτική Επιτροπή αποφάσισε να προσθέσει το μάθημα της Ιστορίας της Εκκλησιαστικής Μουσικής στην ανώτατη τάξη της Σχολής και την διδασκαλεία ανέλαβε ο Γ. Ι. Παπαδόπουλος άνευ αμοιβής. Με αυτή του την ενέργεια ανακηρύχθηκε ευεργέτης του Συλλόγου σύμφωνα με το άρθρο 96 του Κανονισμού Λειτουργίας¹⁶⁷.

Εκείνη τη χρονιά, η Σχολή θα αναπτυχθεί ακόμα περισσότερο, στοιχείο που φαίνεται και μέσα από την έλευση σε αυτήν και την εγγραφή 97 νέων μαθητών. Το Σεπτέμβριο του 1901 θα φτάσουν να φοιτούν στη Μουσική Σχολή πλέον 193 μαθητές¹⁶⁸. Μέσα στο διάστημα αυτό, θα σημειωθούν ορισμένες αλλαγές και διαφοροποιήσεις στο διδακτικό προσωπικό της Σχολής. Πιο συγκεκριμένα, θα δούμε ότι θα αρχίσουν να διδάσκουν οι Αλέξανδρος Βυζάντιος το Θεωρητικόν, Γιώργος Βιολάκης εκκλησιαστικό Τυπικό και Πέτρος Φιλανθίδης στην προκαταρτική τάξη ενώ, η ύλη των τάξεων παρέμεινε ως επί το πλείστον η ίδια¹⁶⁹. Σημαντικό για εκείνη τη χρονιά ήταν πως οι μαθητές της Γ΄ τάξης με εντολή του Πατριάρχη, έψαλλαν υπό τον Ιάκωβο Ναυπλιώτη στην περιφορά του Επιτάφιου¹⁷⁰. Οι εξετάσεις των τελειόφοιτων έγιναν το Μάιο του 1902 και στις ατομικές μουσικές δεξιότητες αλλά και στη μουσική συμπεριφορά τους μέσα στη χορωδία¹⁷¹. Η τελετή απονομής απολυτηρίων έγινε στην αίθουσα τελετών της Μεγάλης του Γένους Σχολής με παρόντα, τον Ιωακείμ τον Γ΄ που ήταν επίτιμος πρόεδρος και προστάτης του Συλλόγου. Τα επιλεγμένα εκκλησιαστικά άσματα έψαλλε η

¹⁶⁶ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Γεγονότα και κρίσεις», *Φόρμιζ*, Αθήνα, 27. 5. 1902.

¹⁶⁷ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΟΒ 31 Ιανουαρίου 1901, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος τέταρτο. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 2001. σ. 101.

¹⁶⁸ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, απαγγελθείσα κατά την τελετήν της επιδόσεως των Απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου τη 19η Μαΐου 1902 εν τη Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, Εν Κωνσταντινουπόλει 1902, σ. 7.

¹⁶⁹ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ Ος΄ 10 Οκτωβρίου 1901, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος τέταρτο. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 2001. σ. 154.

¹⁷⁰ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, απαγγελθείσα κατά την τελετήν της επιδόσεως των Απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου τη 19η Μαΐου 1902 εν τη Πατριαρχική Μεγάλη του Γένους Σχολή*, Εν Κωνσταντινούπολη, 1902, σ. 13.

¹⁷¹Πρόγραμμα των Ετησίων Εξετάσεων (Κατ' άτομον και εν χορωδία) της Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, αρχομένων τη 13η Μαΐου και ληγουσών τη 19η, εν τη αιθούση των τελετών της Μεγάλης του Γένους Σχολής, Εκ του Τυπογραφείου Ε. Σούμα και Σιας, Κωνσταντινούπολις, 1902.

χορωδία υπό τη διεύθυνση του Ι. Ναυπλιώτη και συνοδευόταν από το Ψαλτήριο που έπαιζε ο Μέγας Σύγκελλος Νικόδημος¹⁷².

Το σχολικός έτος 1902–1903 στο διδακτικό προσωπικό της Σχολής, θα προστεθεί ο Πολυχρόνιος Παχειδής. Αντικατέστησε στα μαθήματα της Α΄ τάξης τον Πέτρο Φιλανθίδη ο οποίος παραιτήθηκε¹⁷³. Εκείνη την περίοδο γενικότερα, η Σχολή θα λέγαμε πως έχει φτάσει σχεδόν στο απόγειο της ανάπτυξής της. Το σύνολο των μαθητών κατά το εν λόγω διάστημα ήταν στα 214¹⁷⁴ ενώ παράλληλα οι απόφοιτοι είχαν φτάσει τους 29. Μάλιστα, οι περισσότεροι εξ αυτών στην πορεία, είχαν προσληφθεί άμεσα ως ιεροψάλτες σε διάφορους ναούς της Κωνσταντινούπολης και των περιχώρων¹⁷⁵. Οι εξετάσεις και η καθιερωμένη τελετή παράδοσης των απολυτηρίων εν τω μεταξύ, και πάλι επρόκειτο να γίνουν με πανηγυρικό τρόπο στην μεγάλη αίθουσα τελετών της Μεγάλης του Γένους Σχολής με την παρουσία φυσικά και του ίδιου του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ του Γ΄. Στην τελετή έψαλε χορός που αποτελούνταν από 50 μαθητές, διεύθυνε ξανά ο Ι. Ναυπλιώτης και συνοδεύτηκε για τελευταία φορά σε παρόμοια τελετή από το *Ψαλτήριο*. Δύο άσματα προς τον Σουλτάνο και τον Πατριάρχη σε ποίηση Ι. Δ. Τανταλίδη προκάλεσαν τον θαυμασμό και την επικρότηση του Ιωακείμ του Γ΄ προς το ποιητή.

Τα απολυτήρια με βαθμούς 23 άριστα και 6 πάνυ καλώς διέμεινε στους τελειόφοιτους ο ίδιος ο Πατριάρχης¹⁷⁶.

Στην πορεία αρχίζει να σημειώνεται σταδιακά μια τάση μείωσης του αριθμού των μαθητών στην Σχολή. Για παράδειγμα, κατά το διδακτικό έτος 1903–1904, η Σχολή θα έχει 187 μαθητές, δηλαδή σχεδόν 30 λιγότερους σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά¹⁷⁷. Οι τελειόφοιτοι της Δ΄ τάξης που επρόκειτο να λάβουν εκείνο το σχολικό έτος τα Απολυτήριά τους, ήταν μόνο 26. Η τελετή παράδοσης των απολυτηρίων έγινε όπως συνήθως στην αίθουσα τελετών της Μεγάλης του Γένους Σχολής αλλά αυτή τη φορά δεν παραβρέθηκε ο Πατριάρχης αλλά ο Εφέσου Ιωακείμ. Στη τελετή έψαλλε ο χορός της Σχολής υπό τη διεύθυνση του Ι.

¹⁷²Ο εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος (Πρόγραμμα της τελετής των επιδόσεων των Απολυτηρίων στις 19 Μαΐου 1902), Εν Κωνσταντινουπόλει, εκ του Τυπογραφείου Ε. Σούμα και Σιας 1902, ά. σ.

¹⁷³ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΠΔ΄ 13 Ιουνίου 1902. *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος πέμπτο. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 2001. σ. 82.

¹⁷⁴ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «η Μουσική Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 27(1903), σ. 242.

¹⁷⁵ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*. τεύχος 27(1903), σ. 444.

¹⁷⁶ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΙΣ ΤΑΚΤΙΚΗ 10 Ιουνίου 1903, *Παράρτημα Εκκλησιαστικής Αλήθειας* τεύχος έκτο. Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 2001. σσ. 72-75.

¹⁷⁷ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 27(1903), σσ. 414, 444, 510.

Ναυπλιώτη αποτελούμενος από τους μαθητές των δύο τελευταίων τάξεων για πρώτη φορά¹⁷⁸. Λίγο αργότερα θα αρχίσουν να αναφέρονται προβλήματα ως προς την λειτουργία της Σχολής. Αυτά τα προβλήματα θα γίνουν περισσότερο ορατά κατά την διάρκεια του 1905. Το αποτέλεσμα ήταν εξάλλου, το Μάιο του εν λόγω έτους, να μην γίνουν οι εξετάσεις αλλά ούτε και οι επιδόσεις των Απολυτηρίων με ειδική τελετή. Στις αρχές Μαΐου, δεν ήταν τυχαίο το ότι υπήρξε έκτακτη συνεδρίαση των πέντε δασκάλων της Σχολής, οι οποίοι αποφάσισαν να δώσουν οι ίδιοι τα απολυτήρια στους τελειόφοιτους μαθητές. Η πράξη τους αυτή είχε αποτέλεσμα την απόλυση τους από τον Κυζίκου Αθανάσιο¹⁷⁹. Πρόκειται για τους Ιάκωβο Λαμπαδάριο, Κ. Κλάββα, Π. Ζαχαριάδη, Π. Παχειδίη και Φ. Παπαδόπουλο¹⁸⁰.

Κατά το σχολικό έτος 1906–1907 η Σχολή είχε 144 μαθητές, των οποίων η κατανομή στις επιμέρους τάξεις του ιδρύματος ήταν η ακόλουθη: 41 άτομα στην πρώτη τάξη, 32 άτομα στην δεύτερη τάξη, στην τρίτη τάξη άλλα 32 άτομα και στην τέταρτη και τελευταία τάξη 38¹⁸¹. Αυτό το διάστημα η Σχολή θα αρχίσει να εμφανίζει κάποιες σημαντικές οικονομικές δυσχέρειες. Κι αυτό παρόλο που στην διάρκεια των προηγούμενων ετών ήδη είχαν γίνει προς αυτήν πολλές χορηγίες και δωρεές. Δεν είναι τυχαίο το ότι μέσα στο 1907, άρχισαν να γίνονται έρανοι στους ναούς της Κωνσταντινούπολης για την οικονομική ενίσχυση της Σχολής¹⁸². Αυτό το στοιχείο ήταν ενδεικτικό του ότι πλέον είχαν αρχίσει να υφίστανται ορισμένες απεγνωσμένες προσπάθειες εκ μέρους των μελών της Σχολής με γνώμονα την υποστήριξη της λειτουργίας της και της συνέχισης των μαθημάτων σε αυτήν, της κάλυψης των λειτουργικών της εξόδων κ.λπ. Μία από αυτές ήταν να σταλεί ο μουσικοδιδάσκαλος Δημήτριος Μπαλαμπάνης στο Άγιο Όρος, προκειμένου να συγκεντρωθούν οικονομικές ενισχύσεις από τις διάφορες Ιερές Μονές. Εκείνη τη χρονιά δόθηκε στους τελειόφοιτους ένα αποδεικτικό μάθησης¹⁸³ αλλά και Πτυχίο ιεροψάλτη αντί για το Απολυτήριο. Το Πτυχίο ιεροψάλτη δινόταν μετά και από δοκιμασία και υπηρεσία στο αναλόγιο¹⁸⁴. Το Πτυχίο και το αποδεικτικό μάθησης θα συνεχίσουν να δίνονται στους μαθητές μέχρι το 1912.

¹⁷⁸ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 28(1904), σ. 237

¹⁷⁹ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστική μουσική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως», *Φόρμιζ*, Αθήνα, 15. 5. 1905.

¹⁸⁰ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά χρονικά», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 29(1905), σ. 266.

¹⁸¹ «Εκκλησιαστικά Χρονικά, Εκκλησιαστική Μουσική», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 30 (1906), σ. 108.

¹⁸² «Αθροισιν ελεών» το χαρακτηρίζει ο Εκκλησιαστική Αλήθεια, «Εκκλησιαστικά Χρονικά, Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 30(1906), σσ. 320-321.

¹⁸³ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά Χρονικά, Μουσική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 13(1907), σ. 421.

¹⁸⁴ *Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σσ. 26-27, Επίσης και στους Κανονισμούς των ετών 1914, 1920.

Το σχολικό έτος 1907–1908 οι μαθητές συνολικά που φοιτούν στην Σχολή είναι 137. Η πλειοψηφία τους είναι μαθητές και της Μεγάλης του Γένους Σχολής¹⁸⁵. Στη Μουσική Σχολή πλέον διδάσκουν δυο από τους σημαντικότερους καθηγητές και μουσικούς της τοπικής πολιτικής μουσικής παράδοσης της εποχής εκείνης. Ο ένας είναι ο Γ. Παχτικός και ο άλλος αντίστοιχα ο Δ. Μπαλαμπάνης¹⁸⁶. Η συνύπαρξη του Παχτικού ο οποίος δίδασκε και την ελληνική ρυθμική, με τον Ναυπλιώτη ήταν προβληματική, με αφορμή τη παρακολούθηση μόνο των μαθημάτων του Ναυπλιώτη από κάποιους μαθητές και όχι του Παχτικού. Η αντιπαράθεση αυτή συνεχίστηκε και μετά την παραίτηση του Παχτικού από τη Σχολή¹⁸⁷.

Το σχολικό έτος 1908-1909 η σχολή συγχωνεύτηκε με το διδασκαλείο της Μεγάλης Σχολής και λειτούργησε με τη στήριξη των τεσσάρων δασκάλων της¹⁸⁸. Είχε 120 μαθητές παρά τις εσωτερικές αναταραχές και ο χορός έψαλλε με άριστες εντυπώσεις στην τελετή της επετείου του Συλλόγου τον Δεκέμβριο¹⁸⁹. Έτσι το Μάιο του 1911 στην Σχολή, φοιτούσαν συνολικά 112 μαθητές ενώ αποφοίτησαν μόνο 24. Οι καθηγητές της Σχολής αυτό το διάστημα, σταθερά πλέον, ήταν οι Δ. Μπαλαμπάνης, Ι. Ναυπλιώτης, Π. Παχειδής και Κ. Κλάββας. Είναι ενδεικτικό, πως η ίδια η Σχολή αποκαλείται και ως Πατριαρχική Σχολή της Εκκλησιαστικής Μουσικής¹⁹⁰. Αυτό το στοιχείο εξάλλου, φανέρωνε τις αντιλήψεις που υφίσταντο αναφορικά με την ταυτότητα της.

Άξιο αναφοράς είναι ότι το 1912 θα πάρουν το Πτυχίο τους από την Σχολή και τρεις ιεροψάλτες που προέρχονται από την Ελλάδα. Ο ένας είναι ο Νικόλαος Εκκλησιάδης από το Ηράκλειο Κρήτης, ο δεύτερος είναι ο Αχιλλέας Κολέτσος από τον Βόλο και ο τρίτος ήταν ο Χριστόδουλος Βαλταδώρος από την περιοχή των Βοδενών. Οι τρεις τους είχαν υποβάλει μάλιστα αίτηση στον Πατριάρχη και μετά από εξετάσεις πήραν το Πτυχίο τους με άριστα. Επίσης το 1912 επρόκειτο να αλλάξει και ο τρόπος απονομής των πτυχίων της Μουσικής Σχολής. Το Πτυχίο του ιεροψάλτη χορηγείτο σε εκείνους όπου για κάποιο χρονικό διάστημα είχαν υπηρετήσει υποχρεωτικά ως ψάλτες, αν και δεν οριζόταν αυτό το διάστημα¹⁹¹. Το

¹⁸⁵ΠΑΧΤΙΚΟΣ Γ., «Εκκλησιαστική Μουσική Σχολή Φαναριού», *Μουσική*, 1912, Κωνσταντινούπολη, σσ. 199-200.

¹⁸⁶ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Μουσική κίνησις, Μουσική Σχολή Κωνσταντινουπόλεως», *Φόρμιζ*, Αθήνα, 31. 10. 1907.

¹⁸⁷ΠΑΧΤΙΚΟΣ Γ., «Η εκκλησιαστική Μουσική Σχολή του Φαναριού», *Μουσική*, Κωνσταντινούπολη, 1912, σ. 247.

¹⁸⁸ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμόν», «...Αυτή η συγχώνευση κατά τους μουσικούς κύκλους της Πόλης ήταν και αναστολή της λειτουργίας του Συλλόγου και της Σχολής...» *Μουσική* 1914, σσ. 30-31.

¹⁸⁹ΠΑΧΤΙΚΟΣ Γ., «Η εκκλησιαστική Μουσική Σχολή του Φαναριού», *Μουσική*, Κωνσταντινούπολη, 1912, σσ. 247-248.

¹⁹⁰ΑΝΩΝΥΜΟΥ, Εκκλησιαστική Μουσική Σχολή, *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 35(1911), σ. 164.

¹⁹¹ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά χρονικά, Πατριαρχική Μουσική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 36(1912), σ. 331.

σχολικό έτος 1912-1913 η Μουσική Σχολή φιλοξενείται στη Μεγάλη του Γένους Σχολή και όλοι οι μαθητές της προέρχονται από εκεί¹⁹². Εκείνη την περίοδο φαίνεται πως η κατάσταση του ίδιου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου ήταν άσχημη και από την άποψη του προγράμματος, αλλά και από την άποψη των ίδιων των διδασκόντων. Είχαν αρχίσει να υφίστανται εξάλλου πολλές κατηγορίες αναφορικά με την έλλειψη ενός ενιαίου προγράμματος¹⁹³. Το 1913 η Σχολή φιλοξενείται ξανά στη Μεγάλη του Γένους Σχολή αλλά αυτή τη χρονιά υπάγεται και διοικητικά σε αυτή. Ο συνολικός αριθμός των μαθητών ήταν 35, οι τελειόφοιτοι ήταν 15 και οι 12 κατάφεραν να πάρουν Πτυχίο¹⁹⁴.

Αυτό το πρώτο διάστημα της λειτουργίας της Μουσικής Σχολής θα πρέπει να τονιστεί, πως παρόλα τα προβλήματα που είχαν αναδυθεί κατά την διάρκεια όλων εκείνων των ετών, η λειτουργία της ήταν ικανοποιητική. Παρόλο που είχαν υπάρξει ήδη και από τα πρώτα χρόνια αντίξοες συνθήκες, εντούτοις η ίδια η Σχολή μπόρεσε να λειτουργήσει αρκετά καλά και με έναν σημαντικό αριθμό μαθητών. Επίσης, μπορούμε να δούμε, πως όλοι σχεδόν οι τελειόφοιτοι που είχαν προκύψει μέσα από τα σπάργανα της Σχολής, στην πορεία είχαν αναλάβει σημαντικές θέσεις ως ιεροψάλτες σε διάφορους ναούς ενοριών της Κωνσταντινούπολης, αλλά και σε άλλες περιοχές και πόλης της Θράκης, όπως και της Μικράς Ασίας. Όλα αυτά άλλωστε θα πρέπει να θεωρηθούν ενδεικτικά, αναφορικά με το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που είχαν επιδείξει διαχρονικά, τόσο το ίδιο το Οικουμενικό Πατριαρχείο όσο και ο Σύλλογος, ως προς την Εκκλησιαστική Μουσική.

¹⁹²ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική 1912*, σ. 30.

¹⁹³ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική 1912*, σελ. 64 και σελ. 154. ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική 1913*, Κωνσταντινούπολη, σ. 149.

¹⁹⁴ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικά χρονικά, Εκκλησιαστική μουσική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 37(1913), σ. 159.

4.2 Δεύτερη Χρονική Περίοδος (1912-1925)

Καθώς κατά το 1913 θα λάβει χώρα η ανασύσταση του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, είναι ενδεικτικό πως θα ξεκινούσε εκ νέου και η λειτουργία της Μουσικής Σχολής¹⁹⁵. Πάντως η έναρξη λειτουργίας της Σχολής θα ξεκινήσει τον Οκτώβριο του 1914 με καθυστέρηση. Εν τω μεταξύ, στις διάφορες ελληνικές εφημερίδες της Πόλης, είχε δημοσιευθεί μια σχετική Εγκύκλιος, με την οποία καλούνταν να εγγραφούν όσο το δυνατόν περισσότερα μέλη¹⁹⁶. Μπορούμε να δούμε επίσης αυτό το διάστημα, ότι παρόλο που εκ μέρους αρκετών μουσικών κύκλων της Κωνσταντινούπολης εν γένει υπήρχε η αίσθηση, πως η Μουσική Σχολή βρισκόταν σε διάλυση, εντούτοις όμως, από την άλλη μεριά, είναι αλήθεια, πως η ίδια θα άρχιζε να λειτουργεί και πάλι με βάση τον Κανονισμό του Συλλόγου του 1914. Η φοίτηση δεν ήταν δωρεάν. Ορίστηκε από την Εφορευτική Επιτροπή δικαίωμα εισιτηρίου και απολυτηρίου το οποίο μέχρι το 1903 ήταν η μοναδική επιβάρυνση των μαθητών¹⁹⁷.

Εκδόθηκε αναλυτικό πρόγραμμα και εφαρμόστηκε ο προγραμματισμός της διδακτέας ύλης¹⁹⁸. Στους κόλπους της Σχολής θα αρχίσουν επίσης να εγγράφονται και πολλοί κληρικοί¹⁹⁹. Η ίδια η Σχολή, δεν είχε πάψει να φιλοξενηθεί στο κτίριο της Μεγάλης του Γένους Σχολής ενώ κατά την διάρκεια του εν λόγω έτους διδάσκουν οι Κ. Κλάββας, Γ. Πρωγάκης, Φ. Παπαδόπουλος, αλλά και ο Γ. Παχτικός²⁰⁰. Είναι εξάλλου, η πρώτη φορά από την ίδρυση της Σχολής του Συλλόγου που στο διδακτικό προσωπικό δεν θα είναι ο Ιάκωβος Ναυπλιώτης. Η Σχολή λειτουργεί με τρεις τάξεις και σε κάθε τάξη γίνεται διδασκαλία της Θεωρίας, της πράξης και της ιστορίας, ενώ στην Τρίτη τάξη παράλληλα υφίσταται και η ευρωπαϊκή μουσική (συγκεκριμένα η γραμμική παρασημαντική)²⁰¹. Στη πρώτη τάξη, το πρακτικό μέρος της διδασκαλίας περιλαμβάνει όλα τα ειρμολογικά μέλη, όπως είναι τα Κοντάκια, τα Απολυτικά, τα Προσόμοια, τα Καθίσματα, αλλά επίσης και αργά ειρμολογικά μέλη, όπως είναι οι Ειρμοί των Καταβασιών κλπ.²⁰². Στην δεύτερη τάξη, η πράξη της μουσικής περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τα Ανοιξαντάρια, τα Μεγάλα Προκείμενα, το αργό Αλληλουϊάριο, το *Ιδού ο Νυμφίος...*

¹⁹⁵ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικό χρονικά, Μουσική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχος 38(1914), σ. 187.

¹⁹⁶ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική* 1914, σ. 260.

¹⁹⁷ *Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, ιδρυθέντος τω 1898, εν Κωνσταντινουπόλει, 1918, άρθρ. 63, σ. 20.

¹⁹⁸ Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν τη Μουσική Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου διδαχθησομένων μαθημάτων κατά το σχολικόν έτος 1914-15, εν Κωνσταντινουπόλει, 1914.

¹⁹⁹ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό, *Μουσική* 1914, σ. 260.

²⁰⁰ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, *ό. π.*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σ. 12.

²⁰¹ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, *ό. π.*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σ. 9.

²⁰² Αναλυτικόν Πρόγραμμα, *ό. π.*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σσ. 4-5.

αργό, το Αλληλουϊάριο του Αποστόλου, Πολυελέους, Δοξολογίες αργές, Χερουβικά, Κοινωνικά και πολλά μέλη της Παπαδικής²⁰³. Στην Τρίτη τάξη τέλος υφίσταται η διδασκαλία όλων των ειρμολογικών και των στιχηραρικών αργών μελών, όπως τα αργά Κεκραγάρια, τα Δοξαστικά του Ιακώβου, τα αργά Κοινωνικά, η Λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου, ο Οκτώηχο *Θεοτόκε Παρθένε...* του Μπερεκέτου, το *Αναστάσεως ημέρα...* του Χρυσάφου με το Κράτημά του και Καλοφωνικοί Ειρμοί²⁰⁴.

Τη χρονιά 1915-1916 οι τάξεις γίνονται τέσσερεις ενώ διδάσκουν στη Σχολή οι καταξιωμένοι μουσικοί, Ε. Βιγγόπουλος και Κίμων Μπέλλας και επανεμφανίζονται ο Ι. Ναυπλιώτης και ο Π. Παχειδής²⁰⁵. Η διδασκαλία είναι καθημερινή και η κλίμακα της βαθμολογίας είναι Άριστα, Πάνυ καλώς και Καλώς²⁰⁶. Εκείνη τη χρονιά υπήρξαν 122 μαθητές και πήραν Απολυτήριο 15 τελειόφοιτοι²⁰⁷. Πλέον στους πόρους της Σχολής προστέθηκε και το ποσό από την περιαγωγή του δίσκου στην επέτειο εορτή του Συλλόγου²⁰⁸. Στη Σχολή εφαρμόστηκε ένα καινούργιο αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο δεν είχε πολλές διαφοροποιήσεις από το προηγούμενο. Σύμφωνα με αυτό η ευρωπαϊκή μουσική διδάσκεται στα δύο τελευταία έτη φοίτησης²⁰⁹, ενώ καθορίζονται τα διδακτικά βιβλία που θα χρησιμοποιούνται από τους διδασκάλους σε κάθε τάξη. Μερικά από αυτά είναι το *Στοιχειώδεις Γνώσεις* του Φ. Παπαδόπουλου, το *Απόλλων Μουσηγέτης* του Παχτίκου, η *Ιστορική επισκόπησις* του Γ. Παπαδόπουλου και το *Δοξαστάριο* του Ιακώβου. Σε όλες τις τάξεις διδάσκονται πλέον τα μαθήματα της τεχνολογίας και της αντιγραφής²¹⁰.

Στην διάρκεια του σχολικού έτους 1917 – 1918 με βάση και το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα, επρόκειτο να υπάρξουν εκ νέου ορισμένες αλλαγές, ως προς τα διδακτικά βιβλία, αλλά κι ως προς το διδακτικό προσωπικό. Διδάσκουν στη σχολή ο Γ. Παπαδόπουλος, Ι. Ναυπλιώτης, Δ. Μπαλαμπάνης, Θ. Θωίδης, Κ. Κλάββας ενώ το μάθημα της Ευρωπαϊκής Μουσικής ανέλαβαν ο Γ. Μισαηλίδης και Α. Ξύνδας. Στα διδακτικά βιβλία προστέθηκαν η *Συλλογή 260 Δημωδών ασμάτων* του Παχτίκου, η *Τερψιχόρη* του Μάλτου, το *Τυπικόν* του Γ. Βιολάκη και τα *Παιδαγωγικά άσματα* του Ιουλίου Έννιγγ. Παράλληλα μεγάλωσε και η ύλη της

²⁰³ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σσ. 6-7.

²⁰⁴ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σ. 8.

²⁰⁵ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1915, σ. 14.

²⁰⁶ *Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1918, άρθρ. 83, σ. 23.

²⁰⁷ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Ειδήσεις, Εκκλησιαστική Μουσική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος, 40(1916), σ. 72.

²⁰⁸ *Κανονισμός του εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου*, ιδρυθέντος τω 1898, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1918, άρθρο 87, σ. 24.

²⁰⁹ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1915, σ. 11.

²¹⁰ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1915, σσ. 4-11.

ευρωπαϊκής μουσικής. Περιείχε αρμονία, διδασκαλία ανδρικής και γυναικείας χορωδίας και τη βασική θεωρία της ευρωπαϊκής μουσικής²¹¹.

Κατά το σχολικό έτος 1918-1919 δεν υπήρξε μεταβολή αναφορικά με το διδακτικό προσωπικό της Σχολής. Το Μάιο του 1919, κατά την διάρκεια της τελετής απονομής των απολυτηρίων στους τελειόφοιτους, επρόκειτο συγχρόνως να λάβει χώρα και ο εορτασμός των είκοσι χρόνων από την ίδρυση της Σχολής. Στα πλαίσια των εορτασμών μάλιστα είχε ψαλεί από τους μαθητές της Σχολής και ένας ύμνος, ο οποίος είχε συντεθεί από τη Κορνηλία Ταβανιώτη και μελοποιηθεί από τον Βασίλειο Καμαράδο, αδερφό του παλιού δασκάλου της Σχολής, Νηλέα Καμαράδου. Το τραγούδι αυτό ήταν προς τιμήν του Ελευθέριου Βενιζέλου. Στα πλαίσια του συγκεκριμένου εορτασμού, θα πρέπει να σημειωθεί πως ακούστηκαν και διάφορα ελληνικά πατριωτικά τραγούδια, στοιχείο άλλωστε συνυφασμένο και με το ευρύτερο πολιτικό κλίμα εκείνης της εποχής και με τις πατριωτικές προσδοκίες του Ελληνισμού της Πόλης που είχαν αναζωπυρωθεί. Ο χορός της Σχολής έψαλε υπό την διεύθυνση του Βασιλείου Ονουφριάδη τα εκκλησιαστικά άσματα και υπό τη διεύθυνση του Ν. Καμαράδου τα Δημοτικά Τραγούδια²¹².

Μια αλλαγή που θα λάβει χώρα στην διάρκεια της περιόδου 1919-1920 είναι η απουσία της ευρωπαϊκής μουσικής από το καινούργιο αναλυτικό πρόγραμμα²¹³. Επίσης ιδρύεται Παράρτημα της σχολής στο Σταυροδρόμι (Πέραν) με διαφορετικό προσωπικό στο οποίο διδάσκει για πρώτη φορά μια γυναίκα, η Ζωή Κοτσίδα. Η δομή της ύλης και το πρόγραμμα σπουδών παραμένουν τα ίδια αλλά προστίθεται σε κάθε έτος το μάθημα της χορωδίας. Στη Σχολή διδάσκουν για πρώτη φορά ο Μιχαήλ Χατζηαθανασίου στην Α΄ τάξη και ο Βασίλειος Ονουφριάδης χορωδία σε όλες τις τάξεις²¹⁴. Εκείνη τη χρονιά δόθηκαν Πτυχία σε εννέα τελειόφοιτους και οι τέσσερεις από αυτούς ήταν μαθητές της Μεγάλης του Γένους Σχολής²¹⁵.

Την επόμενη χρονιά το αναλυτικό πρόγραμμα εκδίδεται με σχετική καθυστέρηση ενώ ιδρύεται ένα νέο παράρτημα της σχολής στο Κοντοσκάλι (συνοικία που κατοικείται από

²¹¹ *Αναλυτικόν Πρόγραμμα*, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1917, σσ. 4-12.

²¹² Ο εν Κωνσταντινουπόλει Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος, (Πρόγραμμα τελετής της εικοσαετηρίδος του ΕΜΣ και επιδόσεως των Απολυτηρίων), Κωνσταντινούπολις, 1919, σ. 3. ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Μ., *Μουσική Ζωοδόχος πηγή*, Νεάπολη(Κρήτη), 1975, σσ. 282-283.

²¹³ *Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς*, ό. π., 1919, σ. 12. «Ως δικαιολογία αναφέρεται ότι οι μαθητές της μουσικής Σχολής προέρχονται από τη Μεγάλη Σχολή, όπου η ευρωπαϊκή διδάσκεται & όλες τις τάξεις».

²¹⁴ *Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς*, ό. π., 1919, σ. 5.

²¹⁵ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Ειδήσεις, Μουσική Εκκλησιαστική Σχολή», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* τεύχος 44(1920), σ. 206.

πολλούς Έλληνες)²¹⁶. Στο πρόγραμμα δεν αναφέρεται η ύλη για την ευρωπαϊκή μουσική διότι διδάσκεται ήδη σε όλες τις τάξεις της Μεγάλης Σχολής από τον Ε. Φλώρο και οι μαθητές προέρχονται από την συγκεκριμένη Σχολή²¹⁷. Το διδακτικό προσωπικό μοιράστηκε στις τρεις πλέον σχολές στο Φανάρι, στο Σταυροδρόμι και στο Κοντοσκάλι²¹⁸. Το σχολικό έτος 1921-1922 πρέπει να αναφέρουμε ότι ο Θεοδόσιος Γεωργιάδης δίδαξε στην σχολή Θεωρία, Μελωποιία και Ορθογραφία²¹⁹. Την επόμενη χρονιά έχουμε ξανά την παρουσία του Ιάκωβου Ναυπλιώτη ο οποίος απουσίαζε από το 1920. Ο ίδιος εκείνη τη χρονιά ίδρυσε το Σύνδεσμο Ιεροσαλτών. Στο διδακτικό προσωπικό ήταν ο Βασίλειος Ονουφριάδης, ο Γ. Παπαδόπουλος και ο Δ. Μπαλαμπάνης. Εκείνη τη χρονιά αποφοίτησαν μόλις επτά τελειόφοιτοι και ένας κληρικός²²⁰.

Το τελευταίο έτος λειτουργίας της Σχολής 1924-1925 δίδαξε ο Ιάκωβος Ναυπλιώτης, ξανά ο Θεοδόσιος Γεωργιάδης καθώς και ο Τριαντάφυλλος Γεωργιάδης τη Μελωποιία και τη Θεωρία²²¹. Μεγάλη αίσθηση και εντύπωση κάνει η απομάκρυνση του Γ. Παπαδόπουλου από την σχολή και το σύλλογο στις 2 Οκτωβρίου 1924. Φαίνεται πως αποχώρησε πικραμένος και απαξιωμένος από κάποιους οι οποίοι ξεκίνησαν εκστρατεία εναντίον του χωρίς ωστόσο να τους κατονομάζει. Προφανώς φορτισμένος συναισθηματικά και μετά από τόσα χρόνια προσφοράς θεώρησε πως η απουσία του θα έκανε αδύνατη την εύρυθμη λειτουργία του Συλλόγου και της Σχολής²²². Στη συνέχεια οι λειτουργίες της Σχολής σταμάτησαν²²³.

Κατά πάσα πιθανότητα ο τερματισμός της λειτουργίας και της σχολής του, είχε να κάνει με εξωγενείς παράγοντες όπως οι αλλαγές στα νομοθετικά πλαίσια που αφορούσαν την παιδεία στην Τουρκία καθώς και την διοίκηση των μειονοτικών θεμάτων και συνολικά της παιδείας των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης²²⁴. Η ίδια η Σχολή γενικότερα είχε μια μάλλον

²¹⁶Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις εν Φαναρίω, Σταυροδρομίω και Κοντοσκαλίω Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς του εν τοις Πατριαρχείοις Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου διδαχθησομένων μαθημάτων κατά το σχολικόν έτος 1920-1921, Εν Κωνσταντινουπόλει 1921.

²¹⁷Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις εν Φαναρίω, Σταυροδρομίω και Κοντοσκαλίω Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς, 1921, σ. 9.

²¹⁸Αναλυτικόν Πρόγραμμα των εν ταις εν Φαναρίω, Σταυροδρομίω και Κοντοσκαλίω Εκκλησιαστικαίς Μουσικαίς Σχολαίς, 1921, σ. 12.

²¹⁹ΑΝΤΩΝΕΛΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική*, Αθήνα 1956, ιδιωτική έκδοση, σ. 161.

²²⁰ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, *Η Εκκλησιαστική μουσική παιδεία στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα*, διδακτορική διατριβή, σ. 460.

²²¹ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΤΡ., *Κήπος Χαρίτων*, τόμος Α', Αθήναι, 1973, Πρόλογος του Μητρ. Λαοδικείας Μαξίμου, υιού του Γεωργιάδου.

²²²ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λόγος Επιμνημόσυνος Εκφωνηθείς εις το πάνδημον Μνημόσυνον του αιμνήστου Μουσικοδιδάσκου Νηλέως Καμαράδου*, σσ. 22-23.

²²³ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ, *Η Νέα Μούσα*, Κωνσταντινούπολη, Τύποις Μάρκου Δημητριάδου, 1936, σσ. 68-69.

²²⁴ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ ΦΑΙΔΩΝ, *Ζητήματα εκπαίδευσης των Ελλήνων στην Τουρκία από τη Συνθήκη της Λοζάνης ως σήμερα*, (Ανατ. Από Θρακική επετηρίδα) Κομοτηνή, 1984, σσ. 180-182.

πολυκύμαντη πορεία η οποία, σε μεγάλο βαθμό, είχε εξαρτηθεί και από την πορεία του ίδιου του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως. Σίγουρα όμως αναβάθμισε τη μουσική κουλτούρα και βοήθησε να αναπτυχθεί η μουσική αισθητική των κατοίκων της Πόλης.

4.3 Πίνακας προγραμμάτων σπουδών της Μουσικής Σχολής ανά έτος λειτουργίας της

ΕΤΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ	ΔΙΔΑΚΤΕΑ ΥΛΗ ΑΝΑ ΤΑΞΗ
1899	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη.</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄ : Δοξαστικά αργά και σύντομα.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Αργά Μαθήματα στιχηραρικά²²⁵.</p>
Σεπτέμβριος 1899-Μάιος 1900	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη, Προσόμοια, μέλη από το Αναστασιματάριο.</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄ : Δοξαστικά αργά και σύντομα, στιχηραρικά μέλη, Θεωρία από τα πορίσματα της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1881.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Αργά Μαθήματα στιχηραρικά, μαθήματα απαιτήσεων όπως <i>Τον ήλιον κρύψαντα...</i>, <i>Θεοτόκε Παρθένε...</i> <i>Οκτάηχο</i>, αργά Ιδιόμελα της Σαρακοστής, Θεωρία της Μουσικής²²⁶.</p>
Σεπτέμβριος 1900 – Μάιος 1901	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη, Προσόμοια, μέλη από το Αναστασιματάριο, Στιχηρά Εσπερινού και Όρθρου σε Ήχο Α΄ και πλάγιο του Δ΄.</p>

²²⁵ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, κατά την έναρξιν των εξετάσεων της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού μουσικού Συλλόγου τη Κυριακή 28. 5. 1900*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1900, σ. 6.

²²⁶ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία, κατά την έναρξιν των εξετάσεων της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του Εκκλησιαστικού μουσικού Συλλόγου τη Κυριακή 28. 5. 1900*, Εν Κωνσταντινουπόλει, 1900, σσ. 8-9.

	<p>ΤΑΞΗ Β΄ : Δοξαστικά αργά και σύντομα, στιχηραρικά μέλη, Θεωρία από τα πορίσματα της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1881, αργή ενάτη Ωδή των εορτών, Θεωρία που αφορά τη σύσταση των Ήχων.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Αργά Μαθήματα στιχηραρικά, μαθήματα απαιτήσεων, όπως <i>Τον ήλιον κρύψαντα...</i>, <i>Θεοτόκε Παρθένε... Οκτάηχο</i>, αργά Ιδιόμελα της Σαρακοστής, Θεωρία της Μουσικής, αργά μέλη από το Δοξαστάριο του Πέτρου του Πελοποννησίου, Καταβασίες, αργά Καθίσματα και Κεκραγάρια, Πολυελέους και Ανοιξαντάρια.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ΄ : Αργές Δοξολογίες σε όλους τους Ήχους, Πολυελέους και εφαρμογή της Θεωρίας στην πράξη²²⁷.</p>
1901-1902	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη, Προσόμοια, μέλη από το Αναστασιματάριο, Στιχηρά Εσπερινού και Όρθρου σε Ήχο Α΄ και πλάγιο του Δ΄.</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄ : Δοξαστικά αργά και σύντομα, στιχηραρικά μέλη, Θεωρία από τα πορίσματα της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1881, αργή ενάτη Ωδή των εορτών, Θεωρία που αφορά τη σύσταση των Ήχων.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Αργά Μαθήματα στιχηραρικά, μαθήματα απαιτήσεων όπως <i>Τον ήλιον κρύψαντα...</i>, <i>Θεοτόκε Παρθένε... Οκτάηχο</i>, αργά Ιδιόμελα της Σαρακοστής, αργά μέλη από</p>

²²⁷ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λογοδοσία απαγγελθείσα κατά την τελετήν της επιδόσεως των Απολυτηρίων εις τους μαθητάς της Εκκλησιαστικής Μουσικής Σχολής του ΕΜΣ, τη 29η Ιουνίου 1901*, Εν Κωνσταντινουπόλει, σελ. 10.

	<p>το Δοξαστάριο του Πέτρου του Πελοποννησίου, Καταβασίες, αργά Καθίσματα και Κεκραγάρια, Πολυελέους και Ανοιξαντάρια, θεωρητικό της Μουσικής, Ιστορία της Μουσικής.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ΄: Αργές Δοξολογίες σε όλους τους Ήχους, Πολυελέους, Εκκλησιαστικό Τυπικό, Θεωρία και Ορθογραφία της μουσικής, Ιστορία της Μουσικής.</p>
<p>1902-1903</p>	<p>ΤΑΞΗ Α΄: Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη, Προσόμοια, μέλη από το Αναστασιματάριο, Στιχηρά Εσπερινού και Όρθρου σε Ήχο Α΄ και πλάγιο του Δ΄, Καλλιγραφία .</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄: Δοξαστικά αργά και σύντομα, στιχηραρικά μέλη, Θεωρία από τα πορίσματα της πατριαρχικής Επιτροπής του 1881, αργή ενάτη Ωδή των εορτών, Θεωρία που αφορά τη σύσταση των Ήχων, ορθογραφία, Καλλιγραφία.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄: Αργά Μαθήματα στιχηραρικά, μαθήματα απαιτήσεων όπως τον ήλιον κρύψαντα, Θεοτόκε Παρθένε..., Οκτάηχο, αργά Ιδιόμελα της Σαρακοστής, αργά μέλη από το Δοξαστάριο του Πέτρου του Πελοποννησίου, Καταβασίες, αργά Καθίσματα και Κεκραγάρια, Πολυελέους και Ανοιξαντάρια, θεωρητικό της Μουσικής, Ιστορία της Μουσικής.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ΄: Αργές Δοξολογίες σε όλους τους Ήχους, Πολυελέους, Εκκλησιαστικό Τυπικό, Θεωρία και Ορθογραφία της μουσικής, Ιστορία της Μουσικής, Μελοποιία²²⁸.</p>

²²⁸ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Εκκλησιαστικός Μουσικός Σύλλογος», *Εκκλησιαστική. Αλήθεια*. τεύχος 26(1902), σελ. 284.

1903-1904	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Χαρακτήρες ποσότητας, παραλλαγή, καταμέτρηση χρόνου, γένη, Προσόμοια, μέλη από το Αναστασιματάριο, στιχηρά Εσπερινού και Όρθρου σε Ήχο Α΄ και πλάγιο του Δ΄, Καλλιγραφία .</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄ : Δοξαστικά αργά και σύντομα, στιχηραρικά μέλη, Θεωρία από τα πορίσματα της Πατριαρχικής Επιτροπής του 1881, αργή ενάτη Ωδή των εορτών, Θεωρία που αφορά τη σύσταση των Ήχων, ορθογραφία, Καλλιγραφία.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Αργά Μαθήματα στιχηραρικά, μαθήματα απαιτήσεων όπως <i>Τον ήλιον κρύψαντα...</i>, <i>Θεοτόκε Παρθένε...</i>, <i>Οκτάηχο</i>, αργά <i>Ιδιόμελα της Σαρακοστής</i>, αργά μέλη από το Δοξαστάριο του Πέτρου του Πελοποννησίου, Καταβασίες, αργά Καθίσματα και Κεκραγάρια, Πολυελέους και Ανοιξαντάρια, θεωρητικό της Μουσικής, Ιστορία της Μουσικής.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ΄ : Αργές Δοξολογίες σε όλους τους Ήχους, Πολυελέους, Εκκλησιαστικό Τυπικό, Θεωρία και Ορθογραφία της μουσικής, Ιστορία της μουσικής, Μελοποιία, γραφή της Ευρωπαϊκής Μουσικής .</p>
1904 - 1905	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1905 - 1906	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1906 - 1907	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1907 - 1908	Επιπλέον από τα σταθερά μαθήματα των προηγούμενων ετών διδάσκεται η Ελληνική Ρυθμική από τον Γεώργιο Παχτίκο.
1908 - 1909	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1909 - 1910	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1910 - 1911	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1911 - 1912	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών

1912 - 1913	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1913 - 1914	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1914-1915	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Θεωρία, ιστορία της Βυζαντινής μουσικής. Πρακτικό μέρος : Απολυτικά, Καθίσματα, Προσόμοια, Κοντάκια, Ειρμοί Καταβασιών, στίχοι από το <i>Μακάριος ανήρ...</i>, και γραμμαί <i>Τινες του παπαδικού μέλους</i> .</p> <p>ΤΑΞΗ Β΄ : Θεωρία, Ιστορία της Βυζαντινής Μουσικής. Πρακτικό μέρος: Ανοιξαντάρια, Μεγάλα Προκείμενα, αργό Αλληλουάριο, αργό <i>Ιδού ο Νυμφίος...</i>, Αλληλουάριο του Αποστόλου, Πολυελέους, Δοξολογίες αργές, Χερουβικά, Κοινωνικά, μέλη της Παπαδικής .</p> <p>ΤΑΞΗ Γ΄ : Θεωρία, Ιστορία της Βυζαντινής Μουσικής, Ευρωπαϊκή Μουσική. Πρακτικό μέρος: αργά Κεκραγάρια, Δοξαστικά του Ιακώβου, αργά Κοινωνικά, η λειτουργία του Μ. Βασιλείου, οκτάηχο <i>Θεοτόκε Παρθένε...</i>, του Μπερεκέτου, το <i>Αναστάσεως ημέρα...</i>, του Χρυσάφου με το Κράτημα του, Καλοφωνικοί Ειρμοί²²⁹ .</p>
	<p>ΤΑΞΗ Α΄ : Θεωρία, Ιστορία και πράξη της Βυζαντινής Μουσικής, Τεχνολογία, Αντιγραφή ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ : <i>Στοιχειώδεις γνώσεις του Φ. Παπαδόπουλου, Ειρμολόγιο του Ιωάννου, Ιστορική Επισκόπησις του Γ. Παπαδόπουλου.</i></p>

²²⁹ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1914, σσ. 5–8.

	<p>ΤΑΞΗ Β´ : Θεωρία, Ιστορία και πράξη της Βυζαντινής Μουσικής, Τεχνολογία, Αντιγραφή</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ : <i>Στοιχειώδης διδασκαλία της Μουσικής Επιτροπής, Ο Απόλλων Μουσηγέτης</i> του Γ. Παχτίκου.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ´ : Θεωρία, Ιστορία και πράξη της Βυζαντινής Μουσικής, Τεχνολογία, Αντιγραφή, Ευρωπαϊκή Μουσική.</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ : <i>Στοιχειώδης διδασκαλία της Μουσικής Επιτροπής, Ο Απόλλων Μουσηγέτης</i> του Γ. Παχτίκου, <i>Μουσική Συλλογή</i> του Γ. Πρωγάκη.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ´ : Θεωρία, Ιστορία και πράξη της Βυζαντινής Μουσικής, Τεχνολογία, Αντιγραφή, Ευρωπαϊκή Μουσική.</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ : <i>Στοιχειώδης διδασκαλία της Μουσικής Επιτροπής, Ο Απόλλων Μουσηγέτης</i> του Γ. Παχτίκου, <i>Μουσική Συλλογή</i> του Γ. Πρωγάκη, <i>Δοξαστάριο</i> του Ιακώβου²³⁰.</p>
1916 - 1917	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1917 - 1918	<p>ΤΑΞΗ Α´ : ίδια μαθήματα</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ: <i>Ειρμολόγιο</i> του Ιωάννου, <i>Αναστασιματάριο, Ιστορική Επισκόπησις</i> του Γ. Παπαδόπουλου.</p> <p>ΤΑΞΗ Β´ : ίδια μαθήματα</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ: <i>Ειρμολόγιο</i> του Ιωάννου, <i>Στοιχειώδης διδασκαλία της Μουσικής Επιτροπής 1881</i>.</p> <p>ΤΑΞΗ Γ´ : ίδια μαθήματα.</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ: <i>Ειρμολόγιο</i> του Ιωάννου, <i>Στοιχειώδης διδασκαλία της Μουσικής Επιτροπής 1881, Μουσική Συλλογή</i> του Γ. Πρωγάκη, <i>Συλλογή 260 Δημωδών ασμάτων</i> του</p>

²³⁰ Αναλυτικόν Πρόγραμμα, ό. π., εν Κωνσταντινουπόλει, 1915, σσ. 4-14.

	<p>Γ. Παχτίκου, <i>η Τερψιχόρη</i> του Μάλτου, Παιδαγωγικά άσματα του Ιουλίου Εννιγγ.</p> <p>ΤΑΞΗ Δ΄: ίδια μαθήματα</p> <p>ΔΙΔΑΚΤΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ: <i>Δοξαστάριο</i> του Ιακώβου, <i>Μουσική Συλλογή</i> του Γ. Πρωγάκη, το <i>Τυπικόν του Βιολάκη</i>, Πολυέλεος του Χουρμουζίου <i>Επί των ποταμών...</i> με Κράτημα, Πολυέλεος <i>Λόγον Αγαθόν...</i> του Γ. Κρητός²³¹.</p>
1918 – 1919	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών και τα διδακτικά βιβλία. Προστίθεται το μάθημα της χορωδίας σε κάθε τάξη και καταργείται τελείως η εκμάθηση της ευρωπαϊκής μουσικής.
1919 - 1920	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1920 - 1921	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1921 - 1922	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1922 - 1923	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1923 - 1924	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών
1924 - 1925	Το ίδιο πρόγραμμα σπουδών. Παύση της λειτουργίας της Μουσικής Σχολής .

²³¹Αναλυτικόν Πρόγραμμα, *ό. π.*, εν Κωνσταντινουπόλει, 1917, σσ. 6–12.

5. Βιογραφικά σημαντικών μελών του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου

Στη μεγάλη διάρκεια λειτουργίας του Συλλόγου συμμετείχαν ενεργά σε αυτόν πολλοί Πατριάρχες και κληρικοί αλλά και εξαιρετικοί μουσικοδιδάσκαλοι, μουσικοί, ερευνητές και μουσικολόγοι. Σε αυτή την ενότητα θα παρουσιαστούν σύντομα βιογραφικά κάποιων από αυτών οι οποίοι είτε ανήκαν στο διοικητικό συμβούλιο είτε δίδαξαν με επιτυχία στη Μουσική Σχολή του Συλλόγου. Η επιλογή έγινε με βάση το μεγάλο χρόνο προσφοράς στο Σύλλογο αλλά και τη σπουδαιότητα του έργου τους.

5. 1 Πατριάρχης Άνθιμος ο Ζ΄

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Άνθιμος Ζ΄ είχε συνδεθεί στενά με την δημιουργία της Επιτροπής που επρόκειτο να μετεξελιχθεί στον Εκκλησιαστικό Μουσικό Σύλλογο το 1898. Ο ίδιος γεννήθηκε αρχές του 19ου αιώνα στην Ήπειρο και το 1856 ξεκίνησε τη φοίτησή του στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης, όπου παράλληλα ήταν συμμαθητής του μετέπειτα επίσης Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ του Δ΄. Υπήρξε ιεροκήρυκας και καθηγητής στην Ζωσιμαία Σχολή των Ιωαννίνων, ενώ υπήρξε Μητροπολίτης Παραμυθίας, Αίνου, Αγκιάλου, Κορυτσάς και αργότερα Λέρου και Καλύμνου. Στις 20 Ιανουαρίου του 1895 εξελέγη Οικουμενικός Πατριάρχης και κατά την διάρκεια της πατριαρχίας του κτίστηκε το νέο κτίριο της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης. Δεν έμεινε περισσότερο από δύο χρόνια στον πατριαρχικό θρόνο, και εξαναγκάστηκε σε παραίτηση τον Ιανουάριο του 1897 καθώς είχε χάσει την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Ιεράς Συνόδου του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Απεβίωσε το 1913²³².

²³²ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860 – ως σήμερα: ιστορία και κείμενα*, εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 368.

5.2 Πατριάρχης Κωνσταντίνος Ε΄

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Κωνσταντίνος Ε΄ γεννήθηκε το 1833 στη Βέσσα της Χίου και έμαθε τα πρώτα γράμματα από τον πατέρα του που ήταν ιερέας και δάσκαλος. Αργότερα φοίτησε στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης και απ' όπου αποφοίτησε το 1857 με άριστα. Οικουμενικός Πατριάρχης έγινε το 1897 και από αυτήν την θέση όρισε μια Επιτροπή η οποία θα εξέδιδε την Καινή Διαθήκη στο αρχαίο κείμενο ως επίσημη έκδοση του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Το ενδιαφέρον του αναφορικά με την Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική εξάλλου, θα έπαιζε πολύ σημαντικό ρόλο, αναφορικά με την δημιουργία του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου το 1898. Κατά την διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας του 1901, λόγω εσωτερικών ερίδων και λόγω και της απαίτησης μερίδας του κλήρου και των πιστών να απομακρυνθεί από τον πατριαρχικό θρόνο, παύτηκε των καθηκόντων του και τελικά αποσύρθηκε στη Χάλκη. Όντας άρρωστος πέθανε μερικά χρόνια αργότερα το 1914²³³.

5.3 Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄

Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ (κατά κόσμον Χρήστος Δημητριάδης Δεβετζής) γεννήθηκε σε προάστιο της Κωνσταντινούπολης το 1843. Ήταν πνευματικό παιδί του Μητροπολίτη Κυζίκου και μετέπειτα Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ του Β΄ και μετά την εκλογή του δεύτερου στον πατριαρχικό θρόνο, χειροτονήθηκε πρεσβύτερος το 1863 και στην συνέχεια έγινε Μέγας Πρωτοσύγκελλος. Το Δεκέμβριο του 1864 αντίστοιχα εξελέγη μητροπολίτης στη Βάρνα της Βουλγαρίας και παρέμεινε σε εκείνη τη θέση ως το 1874. Μετά από το θάνατο του Ιωακείμ Β΄ εξελέγη στον πατριαρχικό θρόνο τον

²³³ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860 – ως σήμερα: ιστορία και κείμενα*, εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2004, σ. 374.

Οκτωβρίου του 1878. Κατά την διάρκεια της πατριαρχίας του προσέφερε μεγάλο έργο στην ενίσχυση της παιδείας. Επί των ημερών του μάλιστα είχε αρχίσει να εκδίδεται το πολύ σημαντικό περιοδικό Εκκλησιαστική Αλήθεια με διευθυντή σύνταξης, τον Μανουήλ Γεδεών. Συνέστησε παράλληλα την κεντρική Ιερατική Σχολή του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ενώ επίσης ενίσχυσε και τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης²³⁴.

Το Μάρτιο του 1884, εξαναγκάστηκε σε παραίτηση, δεδομένου ότι, η τότε οθωμανική κυβέρνηση είχε καταργήσει μια σειρά από παλαιά προνόμια που είχαν αποδοθεί από αιώνες πριν στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Εκείνη την περίοδο και για κάποιο χρονικό διάστημα είχε περιοδύσει σε διάφορα Πατριαρχεία, όπως εκείνα της Αλεξάνδρειας, των Ιεροσολύμων, αλλά και της Αντιόχειας, ενώ στην συνέχεια παρέμεινε για σύνολο 12 ετών στο κελί Μυλοποτάμου στην Ιερά Μονή Μεγίστης Λαύρας στο Άγιο Όρος. Επρόκειτο εν τέλει, να επιστρέψει στον πατριαρχικό θρόνο το 1901 μετά την παύση του Κωνσταντίνου Ε΄.

Στην διάρκεια της δεύτερης πατριαρχίας του, βελτίωσε σε μεγάλο βαθμό τα οικονομικά του Οικουμενικού Πατριαρχείου και παράλληλα ίδρυσε ορφανοτροφείο θηλέων στην Πρώτη και αρρένων αντίστοιχα, στη νήσο Πρίγκηπο. Σημαντική εξέλιξη είχε υπάρξει η εκ μέρους του, έκδοση Συνοδικού Τόμου το 1908, με τον οποίο παραχωρούνταν οι τοπικές ελληνορθόδοξες κοινότητες Αμερικής, Ευρώπης και άλλων περιοχών του κόσμου στην Εκκλησία της Ελλάδος²³⁵.

5. 4 Βιολάκης Γεώργιος

Ο Γεώργιος Βιολάκης υπήρξε πολύ σημαντικός εκπρόσωπος της Βυζαντινής Ψαλτικής Τέχνης κατά την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα. Γεννήθηκε στη Σίφνο το 1820 και διέπρεψε ως πρωτοψάλτης της Μεγάλης Εκκλησίας και μουσικοδιδάσκαλος. Μαθήτευσε στη μουσική σχολή του γυμνασίου της Χίου με δάσκαλο τον Νικόλαο Πουλάκη Πρωτοψάλτη Χίου. Μάλιστα αυτός ήταν που του χάρισε το επίθετο Βιολάκης, λόγω της γλυκύτητας της φωνής

²³⁴ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΣ, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Εκκλησία της Ελλάδος*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα, 2002, σ. 244.

²³⁵Στο ίδιο σ. 245.

του. Μέχρι τότε ονομαζόταν Σίφνιος. Αργότερα ανέλαβε να του διδάξει συστηματικά την εκκλησιαστική μουσική ο Πρωτοψάλτης της Νέας Μονής Χίου και ιερομόναχος Μελέτιος. Το 1842 επιστρέφει στη Κωνσταντινούπολη και μαθητεύει κοντά στον σπουδαίο διδάσκαλο Θεόδωρο Φωκαέα. Κατά το διάστημα μεταξύ του 1843 και του 1875 ήταν Λαμπαδάριος και Πρωτοψάλτης στον ιερό ναό Αγίου Ιωάννου των Χίων, στο Γαλατά. Το 1876 προσλήφθηκε ως πρωτοψάλτης στον πατριαρχικό ναό του Αγίου Γεωργίου διαδεχόμενος των Γ. Ραιδεστηνό. Ιδιαίτερα πολύτιμη εν τω μεταξύ, ήταν η συμβολή του στα πλαίσια της Μουσικής Επιτροπής που είχε συστήσει ο πατριάρχης Ιωακείμ Γ΄ το 1881 για την κατασκευή του μουσικού οργάνου του Ψαλτηρίου και αναφορικά με τον καθορισμό παράλληλα των τονιαίων διαστημάτων της βυζαντινής μουσικής. Ο ίδιος φυσικά είχε υπάρξει μέλος και του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος οργάνωσε το 1900 εκδήλωση προς τιμή του με αφορμή τη συμπλήρωση των 60 ετών της μουσικής του πορείας. Ήταν επίσης μέλος σε πολλές Μουσικές Επιτροπές, όπως εκείνη που είχε συσταθεί το 1897. Ο Βιολάκης μελοποίησε αρκετά εκκλησιαστικά μέλη όπως 53 καθημερινά ιδιόμελα σε όλους τους Ήχους, *αργές Δοξολογίες* σε Ήχο Πλάγιο Α΄ και Πλάγιο Β΄, *Οκτώηχον Απολυτίκιον* και *Αντίφωνα της Μεγάλης Παρασκευής*. Στα μεταπονητικά του έργα του ανήκουν και μη εκκλησιαστικά άσματα σε ύφος ευρωπαϊκής μουσικής όπως το *Φωταγωγικόν*, ο *Ύμνος παιδιών εις Χριστόν* και *Ωδή Πατριαρχική*. Ασχολήθηκε ακόμη με τη μελέτη της Ανατολικής μουσικής σαν γνώστης του ταμπούρ και κατέγραψε τούρκικα τραγούδια και Αραβοπερσικά μακάμια με τη εκκλησιαστική Παρασημαντική²³⁶.

²³⁶ΑΝΑΤΟΛΙΚΙΩΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΠΙΛΛΗΣ, *Γεώργιος Βιολάκης: ό πρωτοψάλτης, ό μουσικολόγος, ό τυπικολόγος (1820-1911)*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2011.

5.5 Ψάχος Κωνσταντίνος

Ο Κωνσταντίνος Ψάχος (1869-1949) γεννήθηκε στο Μέγα Ρεύμα του Βοσπόρου. Δάσκαλοί του ήταν ο Ν. Καμαράδος²³⁷, ο Γ. Βιολάκης και ο Θ. Ματζουράνης²³⁸. Τα πρώτα του μαθήματα στην εκκλησιαστική μουσική πραγματοποιήθηκαν στην Ιερατική Σχολή της Ξηροκρήνης²³⁹ και στην Θεολογική Σχολή της Χάλκης. Από το πλούσιο έργο του αργότερα στην Αθήνα (καταγραφή και εναρμόνιση δημοτικών τραγουδιών), φαίνεται πως είχε διδαχθεί την ευρωπαϊκή μουσική. Εργάστηκε σαν Δομέστικος και Πρωτοψάλτης σε πολλούς ιερούς ναούς της Πόλης και της Σμύρνης όπως ο Ιερός Ναός Εισοδίων της Θεοτόκου του Σταυροδρομίου, ο Ιερός Ναός της Ευαγγελίστριας στα Ταταύλα, ο Ιερός Ναός Αγίου Χαραλάμπους του Γραϊκικού νοσοκομείου Σμύρνης κ.ά.²⁴⁰. Δίδαξε μουσική στις σχολές Μουχλίου και Ποτηρά στο Φανάρι²⁴¹, στη σχολή του Πατριαρχικού Συλλόγου και στη σχολή της Βλάγκας. Επίσης δίδαξε ελληνικά και θρησκευτικά στο Παρθεναγωγείο του Αγιοταφικού Μετοχίου²⁴². Συμμετείχε στην Επιτροπή του 1895 η οποία δημιουργήθηκε από τον Πατριάρχη Άνθιμο Ζ΄ και υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου. Το 1902 ίδρυσε τη *Φιλόπρωχο αδελφότητα Φαναρίου* ενώ ήταν μέλος της *Μεσαιωνολογικής εταιρείας* και της εταιρείας *Μεσαιωνικών ερευνών*²⁴³.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα μεταβαίνει στην Αθήνα και ιδρύει την Σχολή Εκκλησιαστικής Μουσικής στο Ωδείο Αθηνών ενώ δραστηριοποιείται έντονα στα μουσικά δρώμενα της πόλης. Σημαντικές ήταν οι παρεμβάσεις του για όλα τα θέματα που αφορούσαν την εκκλησιαστική μουσική στην Αθήνα. Πρότεινε και υποστήριξε την καθιέρωση συνηχητικής, βοηθητικής

²³⁷ΚΑΜΑΡΑΔΟΣ Γ. Βυζαντίου, *Βιογραφία Νηλέως Καμαράδου Μουσικοδιδάσκαλου*. σ. 70.

²³⁸ΑΝΤΩΝΕΛΛΗΣ Π., *Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική*, ό. π. , σ. 183.

²³⁹ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ., *Η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Αλεξάνδρου Ψάχου*, σελ. ιστ' στην επανέκδοση του έργου του Ψάχου Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής, Αθήνα 1978.

²⁴⁰Στο ίδιο , σ. σ ιζ' - ικ' , ιη'.

²⁴¹ΨΑΧΟΣ Κ., *Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής*, εν Αθήναις 1917, (Ανατύπωση, Αθήναι, 1978, εκδ. Διόνυσος), σελ. κα' της ενότητας «η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Ψάχου», από Γ. Χατζηθεοδώρου.

²⁴²ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ., ό. π. , σ. κ' - κβ'.

²⁴³ΜΑΜΩΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗ, «Κωνσταντίνος Ψάχος. Ένας διαπρεπής Κωνσταντινούπολίτης, μουσικοδιδάσκαλος και λόγιος (1866[-]-1949)», στο: Επιστημονικό συμπόσιο: Ο έξω-ελληνισμός. Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, 1800-1922 (30 και 31 Οκτωβρίου 1998), (Εκδόσεις Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας-Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα 2000), σσ. 92, 93.

γραμμής όπου θα αναγράφεται το ίσο, με σκοπό την αρμονική ηχητική απόδοση του μέλους²⁴⁴. Το 1911 λαμβάνει από τον Πατριάρχη Κωνσταντινούπολης τον τίτλο του «Άρχοντος μουσικοδιδάσκαλου και κληρικού της Πατριαρχικής Αυλής της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας»²⁴⁵ και το 1912 ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δαμιανός Δ΄ του απομένει το χρυσό σταυρό τον τίτλο του «Δικαιοφύλακος και Ιππότη του Παναγίου Τάφου»²⁴⁶. Το 1919 αποχώρησε από το Ωδείο Αθηνών και ίδρυσε το Ωδείο Εθνικής Μουσικής. Το συγκεκριμένο ωδείο αναγνωρίστηκε από την Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδας²⁴⁷ και διδάχθηκαν σε αυτό εκκλησιαστική, δημοτική και ασιατική μουσική²⁴⁸. Στο Ωδείο Εθνικής Μουσικής δίδαξαν ο Κ. Ψάχος, ο Ε. Πεζόπουλος, ο Μ. Παπαθανασόπουλος, ο Σ. Βραχάμης, η Ε. Πάλμερ Σικελιανού και ο Γ. Παπαγαρουφάλης.

Ο Κωνσταντίνος Ψάχος ίδρυσε το 1921 μαζί με τον Ε. Πεζόπουλο το περιοδικό *Νέα Φόρμιγξ* με σύντομη διάρκεια λειτουργίας. Το 1923 δημοσιεύτηκε το τελευταίο τεύχος του.²⁴⁹ Ο Κ. Ψάχος σκεφτόταν για πολλά χρόνια και κατάφερε τελικά να δημιουργήσει ένα νέο όργανο με σκοπό να αποδίδονται με ακρίβεια τα μικροδιαστήματα της Βυζαντινής Μουσικής²⁵⁰. Το όργανο αυτό ονομάστηκε *Παναρμόνιον* ενώ η κατασκευή του χρηματοδοτήθηκε από την μαθήτριά του Εύα Πάλμερ–Σικελιανού²⁵¹.

²⁴⁴ΑΝΩΝΥΜΟΥ (Γ. Δ. Παχτίκου), «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική* 1913, Κωνσταντινούπολη, σ. 253.

²⁴⁵«Μουσική κίνησις. Ειδήσεις πάντοτε σχετικά», *Φόρμιγξ*, περ. Β΄, έτ. ΣΤ΄, αρ. 9-10, (Αθήνα 15-30 Νοεμβρίου 1910). «Μουσική κίνησις», *Φόρμιγξ*, περ. Β΄, έτ. Ζ΄, αρ. 1-2, (Αθήνα 15-31 Ιουλίου 1911), σ. 8.

²⁴⁶ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ., *ό. π.*, σσ. κθ΄-λ΄.

²⁴⁷*Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Α΄, αρ. 2, (Αθήνα, Απρίλιος 1921), σ. 8; *Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Α΄, αρ. 3, (Αθήνα, Μάιος 1921), σ. 1

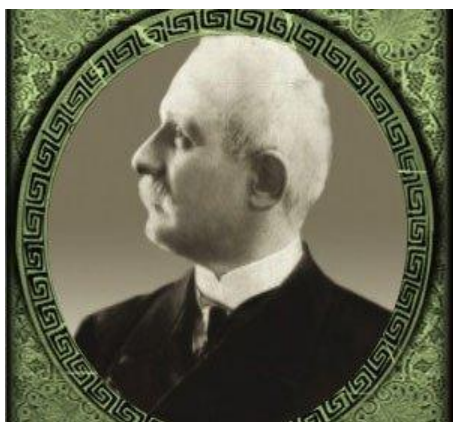
²⁴⁸«Η μεγάλη του Χριστού εκκλησία και τὸ “Ωδείον Εθνικής Μουσικής”», *Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Α΄, αρ. 5-6-7, (Αθήνα Ιούλιος-Αύγουστος-Σεπτέμβριος 1921), σ. 1.

²⁴⁹*Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Β΄, αρ. 23-24, (Αθήνα Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1923).

²⁵⁰«Η διάλεξις του κ. Κ. Ψάχου», *Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Α΄, αρ. 3, (Αθήνα Μάιος 1921), σ. 6· ΚΟΥΚΟΥΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ, «Το νέον ελληνικόν όργανον», *Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Β΄, αρ. 16-17-18, (Αθήνα Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος 1922), σσ. 7-8.

²⁵¹ΕΥΑ Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ, «Η βυζαντινή μουσική και το νέον όργανον», *Νέα Φόρμιγξ*, έτ. Α΄, αρ. 3, (Αθήνα Μάιος 1921), σσ. 4-6.

5.6 Καμαράδος Νηλέας

Ο Νηλέας Καμαράδος (1847- 1922) ήταν από τη Χίο. Υπήρξε πρωτοψάλτης στον ιερό ναό Αγίου Κωνσταντίνου στο Πέραν της Κωνσταντινούπολης. Θεωρήθηκε μάλιστα δικαίως ως ένας από τους πλέον άριστους μουσικοδιδάσκλους του τέλους του 19^{ου} αιώνα και των αρχών αντίστοιχα του 20^{ου} αιώνα. Αναδείχθηκε σε έναν απaráμιλλο εκτελεστή της ψαλμωδίας και σε ένα πραγματικά εξαιρετικό μελοποιό.

Είχε βαθύτατες γνώσεις ως προς την ασιατική, ευρωπαϊκή και αρμενική μουσική και ήταν ικανός χειριστής διαφόρων μουσικών οργάνων. Ο ίδιος άλλωστε υπήρξε δάσκαλος πολύ σημαντικών και ικανότατων μουσικών στην συνέχεια, όπως του Δημήτριου Βουτσινά, του Δημήτριου Βαφειάδη, του Δημήτρη Φωκαέα, του Γεώργιου Πρωγάκη κ. ά.²⁵². Μαθήτευσε δίπλα στους σπουδαίους δασκάλους Ιωάσαφ του Ρώσου, Γ. Κανελίση και Π. Κηλιτζανίδη²⁵³. Δίδαξε στη σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου για 25 έτη ενώ υπήρξε σύμβουλος, συνεργάτης και μέλος των επιτροπών του Συλλόγου. Υπήρξε πρωτοπόρος στην εισαγωγή της χορωδιακής εκτέλεσης της εκκλησιαστικής μουσικής στους ναούς της Πόλης²⁵⁴. Στους κύκλους των ψαλτών της Πόλης αναφερόταν με το προσωνύμιο *Πρύτανης των ψαλτών*²⁵⁵.

²⁵²ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Ιστορική επισκόπησης της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής, από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ. Χ.)*, Τύποις Πραξιτέλους, εν Αθήναις, 1904, σ. 220.

²⁵³ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Λόγος Επιμνημόσυνος Εκφωνηθείς εις το πάνδημον Μνημόσυνον του αιμνήστου Μουσικοδιδάσκλου Νηλέως Καμαράδου*, σ. 14.

²⁵⁴ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΚΥΔΩΝΙΩΝ, «Εκκλησιαστική Μουσική», *Απόστολος Ανδρέας*, 23. 6. 1954.

²⁵⁵ΧΑΤΖΗΔΟΥΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, *Ρεμπέτικη Ιστορία 1, Νεφέλη- Μουσική*, Αθήνα 1997, σ. 10.

5. 7 Ναυπλιώτης Ιάκωβος

Ο Πρωτοψάλτης Ιάκωβος Ναυπλιώτης γεννήθηκε στη Νάξο το 1864 αλλά από νωρίς βρέθηκε με την οικογένειά του στην Κωνσταντινούπολη. Φοίτησε στην Μεγάλη του Γένους Σχολή και από πολύ νωρίς το 1874 προσλήφθηκε ως Α΄ Κανονάρχης στον πατριαρχικό ναό, όπου στην πορεία άλλωστε, επρόκειτο να λάβει όλα τα ψαλτικά αξιώματα. Παράλληλα, δίδαξε και ως καθηγητής στην Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου Κωνσταντινούπολης, αλλά και στη Μαράσλειο, το Ζάππειο Παρθεναγωγείο, όπως και τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης (ως το 1928). Ο ίδιος είχε υπάρξει ιδιαίτερα γνωστός αναφορικά με τον τρόπο, με τον οποίο έψαλλε. Το στυλ της ψαλμωδίας του ήταν πραγματικά ηγεμονικό, στοιχείο εξάλλου που ταίριαζε παράλληλα και στην Φαναριώτικη και Κωνσταντινουπολίτικη μουσική²⁵⁶. Ο Ναυπλιώτης μετέγραψε πολλά σχολικά τραγούδια στην ευρωπαϊκή μουσική, τα οποία δημοσιεύτηκαν στη *Φόρμιγγα*. Επίσης το 1919 αφού σταμάτησε η συνεχόμενη παρουσία του στον Εκκλησιαστικό Σύλλογο, ίδρυσε και ανέλαβε όλη τη δράση και την ευθύνη του Συνδέσμου Ιεροσαλτών Κωνσταντινουπόλεως μέχρι το 1922. Το 1939 μετά την αποχώρησή του από το ψαλτήρι, το Πατριαρχείο τον τίμησε με τον τίτλο του Επίτιμου Πρωτοψάλτη²⁵⁷.

²⁵⁶ΦΑΡΑΣΟΓΛΟΥ ΣΑΡΑΦΕΙΜ, *Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα, 1996, σσ. 18–33.

²⁵⁷ΦΑΡΑΣΟΓΛΟΥ ΣΑΡΑΦΕΙΜ, *Πρωτοπρ. , Ιάκωβος Ναυπλιώτης, Αρχων Πρωτοψάλτης της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας 1864-1942, στο Οι Ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου, σειρά πρώτη*, Αθήνα, 1996, σσ. 22-23.

5. 8 Μπαλαμπάνης Δημήτριος

Ο Δημήτριος Μπαλαμπάνης γεννήθηκε το 1863 στην Πόλη. Σπούδασε στην σχολή του Ελληνικού Μουσικού Συλλόγου και είχε δάσκαλο τον Γ. Ραιδεστηνό. Δίδαξε στη Μουσική Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου και ήταν μουσικός με μεταδοτικότητα και ανήσυχο πνεύμα. Το 1900 τον προσκαλεί ο Κρήτης Ευμένιος για να ψάλλει και να διδάξει στο εκεί Διδασκαλείο²⁵⁸. Παράγει στη Κρήτη αξιόπεινο έργο και διδάσκει επί τη βάσει των πορισμάτων της Στοιχειώδους Διδασκαλίας. Επίσης υποβάλλει προς την Κρητική Βουλή ένα Υπόμνημα με το οποίο προτείνει στους ιθύνοντες να εισαγάγουν την εκκλησιαστική μουσική στα κατώτερα ελληνικά σχολεία της Κρήτης²⁵⁹. Την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα επιστρέφει στη Πόλη όπου διδάσκει στη μουσική σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου αλλά και σε σχολεία της Πόλης. Το 1913 αναλαμβάνει την χορωδία των Αστικών Σχολών της περιοχής και του Παρθεναγωγείου²⁶⁰. Ένα χρόνο αργότερα κατηγορείται από τον ιεροψάλτη Δ. Αντωνίου ενώπιον της Π. Κ. Εκκλ. Ε για το ότι η χορωδία κορασιών στην οποία ήταν υπεύθυνος επρόκειτο να ψάλλει στον Επιτάφιο Θρήνο κατά την ακολουθία της Μεγάλης Παρασκευής αυτού του έτους. Η Π. Κ Εκκλ. Ε αποφασίζει να υπενθυμίσει την απαγορευτική για το θέμα εγκύκλιο της, μετά από συνεδρίαση²⁶¹. Ο Δημήτριος Μπαλαμπάνης αξιοποίησε τη φωνή της γυναίκας στη Πόλη και είναι από τους πρώτους που σχηματίζει μικτό χορωδιακό μέλος για το ναό.

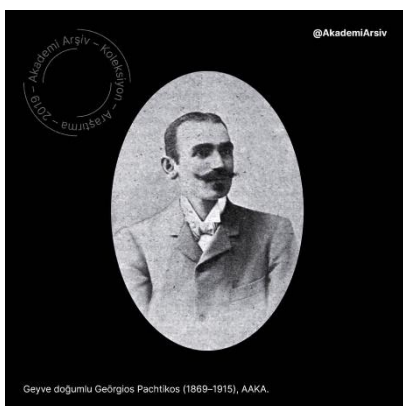
²⁵⁸ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Δημήτριος Μπαλαμπάνης», *Φόρμιγζ*, Αθήναι, 15-31. 5. 1906.

²⁵⁹ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ,Γ, *Ιστορική Επισκόπησις*, ό. π. σ. σ. 180-182.

²⁶⁰ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Μουσική ανά τον Ελληνισμό», *Μουσική* 1913, Κωνσταντινούπολη, σ. 187.

²⁶¹*Πατριαρχικής Κεντρικής Εκκλησιαστικής Επιτροπής*, Κώδικας ετών 1913-1916, Αρχείο Οικουμενικού Πατριαρχείου, Συνεδρίαση 26. 3. 1914, σελ. 99.

5.9 Παχτικός Γεώργιος

Ο Γεώργιος Παχτικός (1869-1916) ήταν λάτρης της γνήσιας βυζαντινής μουσικής και έδωσε αγώνα για την επιβολή της σε όλες τις πολιτισμικές εκδηλώσεις της Πόλης. Δυναμική και πολυσχιδής προσωπικότητα σπούδασε φιλολογία στην Αθήνα²⁶² και έδωσε πολύπλευρο επιστημονικό αγώνα μέσα από το περιοδικό *Μουσική* που ο ίδιος εκδίδει επί τέσσερα χρόνια αλλά και γενικά μέσα από τον τύπο της εποχής²⁶³. Στόχος του ήταν η υποχρεωτική και

συστηματική εισαγωγή των μαθημάτων της εκκλησιαστικής και ευρωπαϊκής μουσικής στα σχολεία της Πόλης. Πολυάριθμες είναι οι δημοσιεύσεις του στον ελληνικό τύπο από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως τον θάνατο του, για τη σχολική μουσική. Γνώριζε άριστα τη Βυζαντινή αλλά και την Δυτική-ευρωπαϊκή μουσική και πίστευε πως η διδασκαλία στα σχολεία θα πρέπει να θεμελιωθεί πάνω στα διδακτικά μοντέλα των αρχαίων αλλά και των Πατέρων της Εκκλησίας. Οι χορωδίες που δημιούργησε και εκγύμναζε ο ίδιος, έψαλλαν παραδοσιακά αλλά και με τετραφωνία και αποτελούνταν από άντρες και γυναίκες²⁶⁴. Ο Παχτικός ήταν υπέρ της αρμονικής πολυφωνίας²⁶⁵. Πίστευε ότι η Δημοτική και η Εκκλησιαστική Μουσική πρέπει να διδάσκονται παράλληλα και με τη βοήθεια παιδαγωγών να συνδέονται με την αρχαία ελληνική μουσική σαν αφετηρία των δύο παραδόσεων²⁶⁶. Στο εθνομουσικολογικό του έργο διασώζει και καταγράφει πολλά Δημοτικά Τραγούδια της Μικράς Ασίας.

²⁶² ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Γεώργιος Δ. Παχτικός», *Φόρμιζ*, 15. 4. 1903.

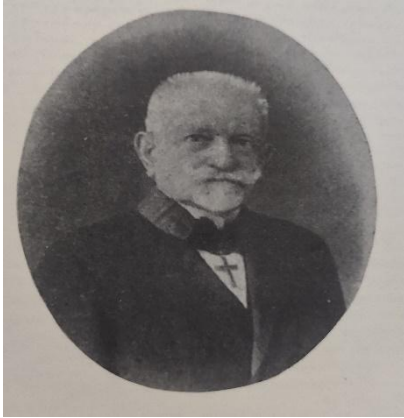
²⁶³ ΠΑΧΤΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, «Το ζήτημα της καταγωγής της εκκλησιαστικής ημών μουσικής», *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινούπολη, 27. 11. 1899.

²⁶⁴ ΑΝΩΝΥΜΟΥ, «Η Βυζαντινή Μουσική εν τη Ρωσική πρεσβεία», *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινούπολη, 13. 3. 1900.

²⁶⁵ ΠΑΧΤΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, «Ολίγαι λέξεις περί των δημοτικών μας ασμάτων», *Φόρμιζ*, Αθήνα, 15 31. 12. 1903.

²⁶⁶ ΠΑΧΤΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ, «Η Μουσική και η Γυμναστική εν τοις παρ' ημίν εκπαιδευτηρίοις», *Μουσική* 1912, σ. 163.

5. 10 Παπαδόπουλος Γεώργιος

Ο Γεώργιος Παπαδόπουλος αποτέλεσε μέλος και βασικό στέλεχος όλων των Μουσικών Συλλόγων που λειτούργησαν στη Πόλη ξεκινώντας από τον Ελληνικό Μουσικό Σύλλογο. Μέσα από τα έργα του *Συμβολαί* και *Ιστορική Επισκόπησης* διδάσκονταν το μάθημα της Ιστορίας της Εκκλησιαστικής μουσικής στη Σχολή του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου, όπου δίδαξε και ο ίδιος. Τα συγκεκριμένα έργα αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών και διασώζουν πολλές ιστορικές ειδήσεις. Ο Γ. Παπαδόπουλος συνέταξε πολλούς Κανονισμούς και Προγράμματα για τους Μουσικούς Συλλόγους. Ο Πατριάρχης Ιωακείμ ο Γ΄ τον τίμησε το 1902 με το οφίκιο του Άρχοντα Πρωτεκδίκου²⁶⁷.

²⁶⁷ ΑΝΤΩΝΕΛΗΣ Π., *Η Βυζαντινή Εκκλησιαστική Μουσική*, ό. π. , σσ. 172-173.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο ρόλος του Εκκλησιαστικού Μουσικού Συλλόγου αναφορικά με την καλλιέργεια της βυζαντινής ψαλτικής μουσικής κατά τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τι αρχές του 20^{ου} αιώνα κι ως το 1925, οπότε τερματίστηκε η λειτουργία του, υπήρξε πολύ σημαντικός. Η σημασία της δράσης του και της προσφοράς του έγκειται στο ότι μέσα από την παρουσία στις τάξεις του των διαφόρων σημαντικών ιεροψαλτών και διδασκάλων, στην ουσία όχι μόνο διασώθηκε, αλλά αναπτύχθηκε και εξελίχθηκε ακόμα περισσότερο η βυζαντινή μουσική παράδοση.

Εξάλλου, μέσω της λειτουργίας της Μουσικής Σχολής του Συλλόγου, αλλά και μέσα από την διαδικασία της διδασκαλίας, η υπόθεση της Ψαλτικής υπηρετήθηκε στον υψηλότερο και δυνατό βαθμό. Στοιχείο ενδεικτικό είναι άλλωστε η ύπαρξη μεταγενέστερα, ενός πολύ μεγάλου αριθμού ιεροψαλτών, αποφοίτων του Συλλόγου, που υπηρέτησαν σε διάφορους ναούς και ενορίες στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης, όπως επίσης και αλλού στον ελλαδικό χώρο και στις ελληνικές παροικίες του εξωτερικού. Σε αυτό το σημείο μπορούμε να λάβουμε υπόψη μας και τις διάφορες εκδόσεις διαφόρων σημαντικών έργων ψαλτικής αλλά και δημοσιεύσεις στα μουσικά περιοδικά της εποχής πληθώρας μουσικολογικών μελετών για την εκκλησιαστική μουσική, την αρχαία Ελληνική μουσική, τη Δημοτική μουσική, την Αραβοπερσική μουσική, τα παιδαγωγικά κ. α, που είχαν λάβει χώρα εκείνη την περίοδο. Όλα αυτά αναδεικνύουν το τεράστιο ενδιαφέρον για τη μουσική των μελών του Συλλόγου, του προεδρείου του, αλλά και των διαφόρων Οικουμενικών Πατριαρχών, που επίσης κατά διαστήματα είχαν υπάρξει και οι ίδιοι μέλη ή και πρόεδροι του εν λόγω Συλλόγου. Ενός Συλλόγου που μπορεί να αντιμετωπίστηκε από κάποιους κύκλους διαχρονικά με κάποια καχυποψία, αλλά που εν τέλει προσέφερε τεράστια υπηρεσία σαν μια από τις σημαντικότερες πτυχές γενικότερα της μακραίωνης ελληνικής και εκκλησιαστικής πολιτιστικής παράδοσης.

Βιβλιογραφία – Πηγές

ΑΚΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ ΠΡ., *Η ιστορία των ενοριών του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Θεσσαλονίκη 1984.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΜΑΡΙΑ, *Εξηγήσεις και μετέγραφες της Βυζαντινής Μουσικής: σύντομη εισαγωγή στο προβληματισμό τους*, Θεσσαλονίκη 2010.

ΑΝΑΤΟΛΙΚΙΩΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΠΙΛΑΛΗΣ . *Γεώργιος Βιολάκης: ό πρωτοψάλτης, ό μουσικολόγος, ό τυπικολόγος (1820-1911)* , Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 2011.

ΑΝΕΣΤΙΔΗΣ Θ., *Ευστάθιος Βιγγόπουλος, Οι Ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήνα, 1996.

ΑΝΤΩΝΕΛΛΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ, *Η Βυζαντινή εκκλησιαστική μουσική*, Αθήνα 1956.

ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗ ΕΥΦΡΟΣΥΝΗ, *Σχολές εκκλησιαστικής μουσικής κατά την Οθωνική και Καποδιστριακή περίοδο(1828-1862)*.

ΒΛΑΓΟJEVIC G., *Η μουσική μεταρρύθμιση του 1814. Μια εμπειρική - αφηγηματική προσέγγιση, διδακτορική διατριβή*, Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα, 2017.

ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ ΣΩΤ., *Αρμονία ήτοι Ελληνικά και Τουρκικά άσματα*, Τυπο Λιθογραφείον Ε. Καγιόλ., 1848.

ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αι μετά την άλωση Σχολαί της εκκλησιαστικής Μουσικής, Δελτ. Εργασιών της Εταιρείας Μεσαιωνικών Ερευνών*, Α' έτος.

ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Αποσημειώματα χρονογράφου*, Τύποις "Φοίνικος, 1932.

ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Η Πνευματική κίνησις του γένους κατά τον 18^ο και 19^ο αιώνα*, εκδόσεις ΕΡΜΗΣ, 2010.

ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Παιδεία και πτωχεία παρ' ημίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, *Εν Κωνσταντινουπόλει 1893*.

ΓΕΔΕΩΝ Μ., *Περί της εν Κωνσταντινουπόλει Πατριαρχικής Σχολής, Παιδεία και πτωχεία, παρ' ημίν κατά τους τελευταίους αιώνας*, *Εν Κωνσταντινουπόλει, 1893*.

ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Β., *Η Νέα Μούσα :Συνοπτική ιστορική και τεχνική μουσική μελέτη*, *Εν Σταμπούλ, Τύποις Μάρκου Δημητριάδου, 1936*

ΓΛΑΒΙΝΑΣ ΑΠ., *Απομνημονεύματα του Ιεροδιακόνου Μελετίου Αριστοβούλου Μακεδόνοσ από το Ροδολείβος, Επιστημονική Παρουσία Εστίας Θεολόγων Χάλκης*, *Εν Αθήναις, 1987*.

Εφημερίς Φιλολογική, Εκκλησιαστική και Δημοσίας Εκπαιδύσεως, *Ανατολικός Αστήρ*, Κωνσταντινούπολη, 1879.

KARL NEF, *Ιστορία της μουσικής*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ Ν. ΒΟΤΣΗΣ ΑΘΗΝΑ 1985.

ΛΑΔΑΣ Γ., *Τα πρώτα τυπωμένα βιβλία της Βυζαντινής Μουσικής*, εκδόσεις ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ, 1978.

ΜΑΜΩΝΗ ΚΥΡΙΑΚΗ, «Κωνσταντίνος Ψάχος. Ένας διαπρεπής Κωνσταντινουπολίτης, μουσικοδιδάσκαλος και λόγιος (1866[:]-1949)», στο: *Επιστημονικό συμπόσιο: Ο έξω-ελληνισμός. Κωνσταντινούπολη και Σμύρνη, 1800-1922* (30 και 31 Οκτωβρίου 1998), (Εκδόσεις Εταιρείας Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας-Σχολή Μωραΐτη, Αθήνα 2000). ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΝΑΥΠΑΚΤΟΥ ΚΑΙ ΑΓΙΟΥ ΒΛΑΣΙΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΣ, *Οικουμενικό Πατριαρχείο και Εκκλησία της Ελλάδος*, εκδόσεις Ιεράς Μονής Γενεθλίου της Θεοτόκου, Αθήνα, 2002.

Μουσική Εφημερίδα *Ταχυδρόμος*, Κωνσταντινούπολη, 1899,1900.

Μουσική Εφημερίδα *Φόρμιγξ*, Αθήνα, 1902,1903,1905,1906,1907,1908,1910.

Μουσικό Εκκλησιαστικό και Φιλολογικό περιοδικό, *Νέα Φόρμιγξ*, Αθήνα, 1921,1922,1923.

Μουσικό περιοδικό σύγγραμμα *Εκκλησιαστική Αλήθεια*, Κωνσταντινούπολη, 1881,1882,1885,1887,1888,1889,1900,1901,1902,1903,1904,1905,1906,1907, 1911, 1912,1913,1914, 1915,1916,1920.

Μουσικό Περιοδικό Κωνσταντινούπολης *Μουσική*, Κωνσταντινούπολη, 1913,1914,1915.

ΜΥΛΩΝΑΣ ΚΩΣΤΑΣ. «*Ελληνική Μουσική. Ιστορικά ορόσημα*», Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 2002.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι., *Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ. Χ.)*, Τύποις Πραξιτέλους, 1904.

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής : Και οι από των αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, Τυπογραφείον και Βιβλιοπωλείον Κουσουλίνου & Αθανασιάδου, 1890.

ΠΑΡΑΝΙΚΑΣ ΜΑΤΘΑΙΟΣ Κ., *Σχεδιάσμα περί της εν τω ελληνικώ έθνει καταστάσεως των γραμμάτων από Αλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ. Χ.) μέχρι των αρχών της ενεστώσεως (ΙΘ') εκατονταετηρίδος*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, ΤΕΥΧΟΣ Α΄ και Β΄ , ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2000.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, ΤΕΥΧΟΣ Γ΄ και Δ΄ , ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2001.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ, ΤΕΥΧΟΣ Ε΄ και ΣΤ΄ , ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΕΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2001.

Πολιτική, Φιλολογική και Εμπορική Εφημερίς *Ελληνικός Τηλέγραφος*, Εν Βιέννη, 1815, 1816.

ΡΩΜΑΝΟΥ ΚΑΙΤΗ, *ΕΘΝΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ 1901–1912*, Εκδόσεις Κουλτούρα, 1996.

ΣΟΛΔΑΤΟΣ ΧΡ., *Η Εκπαιδευτική και Πνευματική κίνηση του Ελληνισμού*, Αθήνα 1991.

ΣΤΑΘΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Θ., *Ιστορική Θεώρηση της Ψαλτικής Τέχνης*, πρακτικά Α΄ πανελληνίου συνεδρίου ψαλτικής τέχνης ΑΘΗΝΑ, 3-5 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ, «Θεωρία και πράξη της Ψαλτικής Τέχνης».

ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ, *Οι Οικουμενικοί Πατριάρχαι, 1860 – ως σήμερα: ιστορία και κείμενα*, εκδόσεις Αδερφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, 2004.

ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΦΑΡΑΣΟΓΛΟΥ , *Οι ψάλτες του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Αθήναι, 1996.

ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τόμος Α. , Εκδόσεις ΑΘΩΣ, 2014.

ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ, *Βυζαντινομουσικολογικά*, τόμος Β. , Εκδόσεις ΑΘΩΣ, 2014.

ΧΑΛΔΑΙΑΚΗΣ ΑΧΙΛΛΕΑΣ, Περιοδικό, «*Η Αιγινιαία*» τεύχος Α΄, 1/1/2000.

ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, Διπλωματική Εργασία *Ο Κ. Α Ψάχος και η συμβολή του στη καταγραφή και μελέτη ελληνικών δημοτικών τραγουδιών*.

ΧΑΤΖΗΔΟΥΛΗΣ Κ., *Ρεμπέτικη Ιστορία 1*, Νεφέλη- Μουσική, Αθήνα 1997.

ΧΑΤΖΗΘΕΟΔΩΡΟΥ Γ., *Η ζωή και το έργο του Κωνσταντίνου Αλεξάνδρου Ψάχου*, σελ. 1στ' στην επανέκδοση του έργου του Ψάχου *Η παρασημαντική της Βυζαντινής Μουσικής*, Αθήνα 1978.

ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ, *Η Εκκλησιαστική μουσική παιδεία στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης κατά το 19^ο και 20^ο αιώνα*, διδακτορική διατριβή.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ, *Εισαγωγή εις το Θεωρητικόν και Πρακτικόν της Εκκλησιαστικής Μουσικής συνταχθείσα προς χρήσιν των σπουδαζόντων*, Εν Παρισίοις, 1821.

ΧΡΥΣΑΝΘΟΣ ΕΚ ΜΑΔΥΤΩΝ, *Θεωρητικόν μέγα της μουσικής*, εκ της τυπογραφίας MICHELE WEIS, EN ΤΕΡΓΕΣΤΗ, 1832.